

Tunga

2015

Utgitt av Varteig Historielag

Redaksjonskomitè for Inga 2015:

Solveig Rød

sologkai@getmail.no

Øistein Bøe

oistein.boe@gmail.com

Hans Erik Pedersen (utforming)

hanseped@online.no

Forsiden: Kokkimbråten på 1960-tallet. Tegnet av Anne Sofie Bergerud

Kjære leser!

Lokalhistorien i Varteig er mangfoldig, og gir grunnlag for stadig nye emner og dermed også nye artikler. Derfor er det ingen fare for at vi skal gå tom for ideer til vårt årstidsskrift Inga, selv om det er det 31. heftet i rekken som du nå holder i handa. Nok en gang har vi uten vanskeligheter klart å fylle 96 sider med variert lokalhistorisk stoff. Og vi kan love deg at det er rikelig med gode emner også til kommende Inga-hefter.

Mye av produksjonen skjer innenfor Inga-komiteen, men vi er glade for at vi også har eksterne artikkelforfattere. Det gir ytterligere bredde i stofftilfanget, og bidrar dermed til å gjøre årstidsskriftet enda mer attraktivt.

Hvis artiklene mangler kildeanvisninger, er det fordi vi mener at dette framgår i teksten eller at det benyttes åpne kilder som folketellinger og kirkebøker.

Det hadde blitt vanskelig for Varteig Historielag å gi ut et så stort og innholdsrikt årstidsskrift hvis det ikke var for den økonomiske støtten vi får fra lokale næringsdrivende. Gjennom annonsene i heftet er de med på å sikre framtiden for Inga-heftet. Det takker vi for!

Støtt annonsørene – de støtter oss! God lesning!

Innhold:

Da krigen kom til Varteig i 1814	side	3
Lunde Gartneri gjennom 50 år	side	7
Gunvormusikken på Ise	side	13
Mor og datter Ståla var fra Varteig	side	18
Ragnhild Brenne om oppveksten	side	24
Da lærer Olaf Tonning skulle avsettes	side	33
Skoleholderen fra Brenne i hardt vær	side	38
Jahn Teigen med røtter til Varteig	side	40
En besværlig sykkelstur i 1944	side	44
Jonn Johansen om det å være fosterbarn	side	46
Da Martin Olaus Larsen ga ut salmebok	side	53
Varteig Bygdekvinne­lag 80 år	side	59
Avisstoff for 100 år siden	side	63
Tømmerfløteren julte opp sjefen sin	side	65
Arnt Bergbys hyllest til hjembygda	side	67
Østre Kokkim gnr 3015, bnr 1	side	71
Amerikafaren som lengtet hjem	side	80
Kokkimbråten gnr 3015, bnr 4 m. fl.	side	81

Da krigen kom til Varteig i 1814

Det kom ikke til de store kamphandlingene i Varteig i den korte krigen sommeren 1814, men den militære tilstedeværelsen og frykten for krig må ha blitt merket av vartingene i noen dager i begynnelsen av august dette mirakelåret 1814.

Krigen var dramatisk for menneskene som ble berørt av den, både for militære og sivilbefolkningen. Svenskene var mange, og ingen visste sikkert hva de ville bringe med seg. Rykter og historier om plyndring og det som verre var gikk forut for angriperne. Selv om dette i stor grad skulle vise seg å være bare rykter var situasjonen svært spent. Krigen med all sin gru var kommet til Norge, og kunne også komme til Varteig.

Sommerkrigen 1814

Den knappe tre uker lange krigen fra slutten av juli til 14. august foregikk uten de store feltslagene, og det var heller ikke store tapstall i stridighetene i Østfold, eller Smålenene som området het dengang. Men krigen bragte med seg både sykdommer og nød, og innbyggerne i Smålenene hadde allerede i mange år måtte utholde en stor militær tilstedeværelse og innkvarteringbyrder.

Forfatteren Trond Svandal er historiker og arbeider som arkivar i Sarpsborg kommune. Bildet er fra møtet i VH i år hvor han holdt et glimrende foredrag om krigen i 1814. Foto: Karin K. Ek

Helt siden 1807 hadde det hersket en krigstilstand, og store militære avdelinger hadde vært utkommandert og forlagt i bygdene og byene i Smålenene i årene frem mot 1814. Britisk blokade hadde hindret kornimporten, og da avlingene også hadde slått feil hadde hungersnøden gjort seg merkbare mange steder i landet, også i Smålenene.

Det dramatiske året 1814 hadde bragt Norge både frihet, folkestyre og en egen konge, men den nyvunne friheten fra Eidsvoll var skjør. Stormaktene anerkjente hverken den nye norske staten eller kong Christian Frederik, og minst av alle gjorde Sverige det. Danmark-Norge hadde vært alliert med Napoleon og tapte krigen. Gjennom fredsavtalen, den såkalte Kieltraktaten, fra 14. januar 1814 hadde den danske kong Frederik 6. vært nødt til å avstå Norge til sin svenske kollega Carl XIII. Svenskenes deltagelse i napoleonskrigenes sluttkamper hindret dem fra å ta et militært oppgjør med nordmennene våren 1814, da de motsatte seg traktaten og besluttet å erklære seg selvstendige. Det ga et lite pusterom og mulighet for at en riksforsamling kunne møtes på Eidsvoll og gi landet en grunnlov. Da sommeren nærmet seg kunne den svenske kronprins Carl Johan, Sveriges reelle makthaver og en erfaren feltherre, vende sine tropper nordover igjen. Da var situasjonen brått mer kritisk for nordmennene og krigen syntes å nærme seg.

Gjennom juni og juli foregikk forhandlinger for å løse konflikten uten krigshandlinger. Carl Johan ønsket å unngå krig med sine fremtidige norske undersåtter. Også fra norsk side var ønsket om å unngå krigshandlinger stort. Det skulle derimot vise seg at krigen til slutt ble uunngåelig. Det svenske kravet om å få besette de norske grensefestningene kunne ikke aksepteres av Christian Frederik og nordmennene. Den svenske hæren som vendte tilbake fra kontinentet talte i slutten av juli omlag 50.000 kampklare soldater. Sammen med en betydelig flåtestyrke var de klare til å rykke inn i Norge. Her ventet omlag 35.000 mann, langt mindre erfarne enn svenskene, dårligere utstyrt og preget av år med nød.

Natt til 27. juli krysset den svenske flåten inn i norsk farvann sør for Hvaler. Målet var å ta den norske skjærgårdsflåten som lå der. Nordmennene så faren som nærmet seg, og flåten av kanonbåter ble rodd i sikkerhet og det kom ikke til kamp. Hvalerøyene ble besatt av svenskene, og veien lå åpen for en videre fremrykking mot Kråkerøy og Fredrikstad. Et par dager senere rykket den svenske hovedstyrken mot Idd og Fredrikshald, og allerede 2. august var svenskene kommet frem til byen og kunne omringe den og Fredriksten festning. Svenskene møtte bare spredt norsk motstand.

Trefningene ved Ise bru

Under soldatenes framrykking forbi Ise 5. august 1814 ble det trefninger ved middagstider. Olav Spydevold skriver i «Varteig – en liten bygds historie» (1956) at de svenske soldatene ble så voldsomt beskyttet av det norske artilleriet at de måtte stanse framrykkingen. Det ble skutt med to kanoner som var brakt i stilling på Veltaåsen. En kanon sto også på Bergbyåsen, men den deltok ikke i beskytningen da avstanden var for stor.

Begge parter sendte sidepatruljer over elva, og det ble mindre sammenstøt. Blant annet kom en svensk patrulje over Nipa forbi Hurka og fram til Bergby. Der ble minst en svensk soldat drept.

Innholdet i de grå feltene er det redaksjonen som er ansvarlig for.

Strider mellom Skjeberg og Rakkestad

Den 3. august hadde svenskene rykket sakte nordover fra Svinesund. Ved Ingedal kirke møtte de norske forposter fra Det norske jegerkorps, eliteavdelingen i den norske hæren. Det kom til en kort kamp før nordmennene trakk seg tilbake mot Skjeberg kirke. Deler av de norske troppene ble også trukket lenger nordover, helt tilbake til Sikkeland for å vokte over veien nordover mot Rakkestad. Natt til 4. august sto også tropper fra det Telemarkske regiment som vaktposter ved Ise. Fra norsk side var det ennå et ønske om å rykke frem igjen mot svenskene.

Samme dag som trefningen hadde funnet sted ved Ingedal hadde et par tusen svenske soldater gått i land på Kråkerøy utenfor Fredrikstad. I løpet av dagen klarte de å fordrive de omlag 1200 norske soldatene på øya, og Fredrikstad festning kunne om kvelden legges under beleiring. Det var blitt en kritisk situasjon for den norske krigsinnsatsen. På samme tid ble store norske troppeavdelinger trukket sammen mot Rakkestad. Opp mot 8000 soldater befant seg 4. og 5. august mellom Askim og Rakkestad. På de store slettene rundt Rakkestad kirke tenkte den norske generalkommandoen at svenskene skulle stoppes i et stort feltslag. Alt ble lagt til rette for å møte svenskene her den 5. eller 6. august.

Infanteriet inntok Øvre Isetorp

De svenske soldatene fikk en slitsom framrykning videre mot Rakkestad 6. aug 1814. Det ble et voldsomt regnvær som gjorde veien nesten uframkommelige.

Brua over elva ved Ise var ødelagt, men infanteriet klarte å ta seg over og inn på gårdstunet på Øvre Isetorp. De øvrige soldatene måtte imidlertid vente på at en provisorisk bru ble bygd.

Også ved Mikkehytta var brua borte, og Olav Spydevold skriver at den vesle bekken var svulmet opp til en mektig elv. Her ble soldatene forsinket i en halvtime før de klarte å ta seg videre.

Den siste og største trefningen på østsiden av Glomma sto i Rakkestad 7. aug.

Utpå ettermiddagen 4. august begynte bekymringsfulle meldinger å komme sørfra. Gjennom natten og morgenen hadde Fredrikstad festning blitt bombardert, og klokken seks om morgenen overga kommandanten festningen til svenskene. Utover ettermiddagen og kvelden kom meldingene om festningens overgivelse frem til de norske generalene og kongen. Det ble et vendepunkt i krigen. Carl Johan hadde nå et godt forhandlingskort, og nordmennene hadde lidd et sviende nederlag. Veien over Glomma var åpen, og svenske tropper kunne nå sendes nordover og vestover fra Fredrikstad.

Men ennå om formiddagen 5. august inspiserte kong Christian Frederik de store norske troppestyrkene som lå ved Rakkestad, men kort tid etter det må han ha bestemt seg for å avblåse det store slaget og trekke hæren tilbake. Stillingene ved Rakkestad ble oppgitt, og i løpet av dagen marsjerte den største del av den norske hæren nordover, mot Askim og de store skansene ved Lange-

nes, og over Glomma ved Grønsund. Nå ble også fortroppene som ennå lå postert ved Sikkeland beordret nordover. Ved midnattstider forlot de siste norske jegertruppene Sikkeland for å knytte seg til resten av hovedhæren. De siste norske baktroppene ved Rakkestad møtte fremrykkende svensker til strid ved Rakkestad den 6. august, men det var langt fra det slaget som kunne ha blitt. Nå installerte svenskene seg på Hafslund hovedgård og rykket nordover med full tyngde. Varteig og bygdene nordover ble lagt under svensk okkupasjonsstyre.

Konvensjon og union

Den 14. august kom de svenske og norske forhandlere som satt sammen i Moss til enighet om å stanse krigshandlingene. Den knappe tre uker lange krigen var over, og utover høsten skulle nye forhandlinger sørge for å løse konflikten mellom de to rikene. Det norske stortinget ble sammenkalt til Christiania. I løpet av en måneds forhandlinger kom de frem til de to viktige vedtakene 4. november: valget av

Svenskene var redde for Vestgård-bikkja

Hos Anders Johnsen (1774-1855) på Vestgård kom det i augustdagene 1814 svenske soldater som forlangte å få overnatte. Anders hadde en hund som var av det aggressive slaget. Svenskene var redde for bikkja, og krevde at den måtte oppholde seg utendørs på natta.

Resultatet var at ulven kom og tok hunden den natta. Det er J. A. Nøkleby som forteller historien i en artikkel i Fredriksstad Blad, gjengitt i bygdeboka for Skjeberg som kom ut i 1953.

Var oppasser for general Ohme

Det var flere vartinger som deltok i krigshandlingene i 1814. Blant dem var Anders Eliassen Sælid (1790-1887). Anders deltok i forsvaret av Fredriksten festning og var oppasser for general Johan Andreas Cornelius von Ohme.

Avisa «Sarpen» skrev om Anders i 1879. I artikkelen fortelles det at Anders Eliassen fulgte Ohme rundt på festningen i Halden mens bombene falt rundt dem. I 1879 var Anders blitt en gammel og sykelig mann, og fikk ti kroner i måneden i understøttelse fra fattigkassa i Varteig.

«Sarpen» syntes ikke mye om behandlingen av den gamle mannen: «Hvis vårt Storting var vitende om at mannen hørte til disse brave fra krigens tid, ville det visst gjøre hans alderdom blidere.»

Anders var for øvrig i 1817 blitt gift med Elen Eriksdatter, en av Ohmes tjenestejenter.

Carl XIII til norsk konge og en revidert grunnlov. Unionen mellom Sverige og Norge var et faktum.

I Smålenene forble svenskene mens forhandlingene og Stortinget satt sammen i Christiania. Hele den søndre og østre del av amtet forble okkupert helt frem til våren 1815. I slutten av mars forlot de siste svenske okkupasjons-soldatene Fredrikstad og Fredriksten og

norske tropper kunne igjen rykke inn. Det dramatiske året 1814 hadde blitt følt i bygdene og byene i Smålenene, men når alt var over hadde det hele endt svært så godt for Norge tross alt.

Litteratur

Odd Lindbäck-Larsen, *Den norske hær og 1814*, Oslo 1945

Laget middag av katten på Småberg

Olav Spydevold skriver ganske utførlig om krigstilstandene på ettersommeren 1814 i bygdeboka som kom ut i 1956. Det var formodentlig knapphet på mat både blant svenske og norske soldater. I alle fall skriver Spydevold at soldater fra regimentet Royal Suedois kokte suppe på huskatten på Småberg.

Da var det kanskje mer spiselig at de både på Brunsby og Galteryggen (nå: Skaulund) forsynte seg av hønene på gården.

Skader for nesten 9000 riksdaler

Etter krigen ble det opptatt en fortegnelser over de skader som var blitt påført vartingene. Det gjaldt blant annet «Heste, Vogne, Kiærer, som ere borttagne og ikke ere kommen tilbake».

Skadebeløpet kom opp i 8.896 riksdaler. Verst hadde det gått ut over Jens Sikkeland, hvor skadens omfang ble beregnet til 1300 riksdaler. Blant annet forsvant 18 tønner poteter og store mengder tømmer og plank. Soldatene hadde endog revet bordkledningen av stuebygningen.

Kongelig hoffleverandør i lilla begoniaer

I rundt femti år drev Turid og Helge Lunde gartneriet på Vest-Lunde. Kundene var mange. En av de fornemste får vi tro var dronning Sonja. Lunde Gartneri leverte nemlig begoniaer til Slottet.

«Kongelig hoffleverandør.» Ekteparet vrir seg litt i stolen når vi tar i bruk uttrykket. – Nei, det var vi nok ikke, men vi leverte blomster til Slottet i flere omganger, forteller ekteparet.

Så skal det jo også sies at Kongehuset ikke lenger gir adgang for å bruke benevnelsen «Kongelige Hoffleverandører». Det er ikke blitt gjort siden unionsoppløsningen i 1905.

Tittel eller ikke, det var uansett blomster fra Lunde som prydet på Slottet. Og det var ikke hva som helst av begoniaer som ble godtatt. – Det var klare instruksjer på farge. Begoniaene til Slottet skulle ha en helt spesiell lilla farge, minnes ekteparet.

En forsiktig start

Selv om det kan være spesielt nok å ha levert blomster til kongehuset, var det nok andre forhandlere og til dels også andre produkter som sikret driften ved gartneriet. Blant annet spesialiserte

de seg på julegleder, julestjerner og tulipaner, men hovedproduktet de 30 første årene var tomater.

Den spede begynnelse i 1953 var nettopp med tomattyking, der Helge var godt hjulpet av moren Valborg. – Det var tider, det, ler Helge Lunde. – Jeg syklet til Lunde-krysset med tomatene og sendte dem videre med buss. Bil fikk jeg ikke før i 1956, forteller han.

Det var for øvrig gartneridriften som gjorde at han fikk den første bilen sin, en Volvo varebil. – Restriksjonene på bilsalget etter krigen ble jo ikke opphevet før i 1960, men på grunn av gartneriet fikk jeg kjøpetillatelse, beretter Helge.

Ekteskap og gårdskjøp

Den teoretiske og praktiske ballasten for å starte eget gartneri hadde Helge Lunde fra et ettårig hagebrukskurs på Kalnes. Der gikk han etter at han kom hjem fra Tysklandsbrigaden i 1950.

Foreldregården Lunde, gnr 3011, bnr 3, overtok han i 1962, og to år senere giftet han og Turid f. Langseter seg. Da hadde de allerede et veksthus på rundt 200 kvadratmeter på gården. I 1964 bygde de

*Turid og Helge Lunde drev Lunde Gartneri fra Helge startet i det små i 1953 og fram til de avvirket driften i 2003.
Fotograf: Øistein Bøe*

Turid og Helge Lunde

Helge Lunde er født på gårdsnummer 3011, bruksnummer 3 Vestre Lunde i 1930. Foreldre var Valborg og Arthur Lunde. Turid f. Langseter er født på Langseter i Trøgstad i 1943, med Kari og Sverre Langseter som foreldre.

De giftet seg i 1964 og har barna Anne-Ragnhild (født i 1964), Gjermund (født i 1966) og Harald (født i 1969).

Helge overtok foreldregården i 1962, og hadde den fram til 2003 da Harald ble neste eier.

(Gårdspresentasjonen av Vestre Lunde sto i Inga 2005.)

ytterligere et på 300 kvadratmeter og i 1976 et på rundt 500 kvadratmeter, slik at de totalt hadde 1000 kvadratmeter veksthus.

– Det var en bra størrelse den gang, men i dag ville det vært alt for smått, bemerker Turid og Helge.

Torghandel og butikk

I mange år drev ekteparet torghandel både i Sarpsborg, Moss og Askim. Sesongen begynte i februar, og de sto på torget fram til jul. Ved siden av egne produkter, kjøpte de mye blomster i

Oslo som de solgte fra torgbodene sine i Østfold. Dagen begynte i fire-tiden på morgenkvisten, når Helge startet bilen for å dra til Oslo med blomsterhengeren sin.

De medgir at det var et slit, men understreker trivselen med torghandelen. – Vi hadde salgsbod på torget fram til slutten av 1980-årene. Mye folk og god stemning preget dagene på torget, og det var køtilstander ved bodene våre, minnes ekteparet.

I en periode drev de for øvrig også blomsterbutikk på Lande. Den ble overtatt av Turids mor, Kari Langseter.

Tomater var satsningsområde helt fram til begynnelsen av 1980-tallet, ved siden av julegleder og etter hvert også julestjerner.

250.000 tulipaner

Utviklingen innenfor gartneribransjen skapte behov for en spesialisering, og gartneriet på Lunde startet kontrakt dyrking av blomster for Gartnerhallen,

Turid og Helge Lunde fotografert i det første veksthuset ved gartneriet på Lunde. Bildet er tatt tidlig på 1960-tallet. (Eier av alle gamle bilder: Turid og Helge Lunde.)

Satt i styret for Gartnerhallen

Selv om mesteparten av tiden gikk med til egen gartneridrift, engasjerte Helge Lunde seg også i næringsorganisasjoner. Han satt i styret for Gartnerhallen både på fylkes- og landsplan i flere år.

– Det var veldig interessant og lærerikt. Styrevervene ga meg et unikt innblikk i situasjonen på begge sider av bordet, sier han.

Juleleder i lange baner. Bildet er tatt i 1973, og vi ser Turid og Helge Lunde med barna Gjermund, Anne-Ragnhild og Harald – sistnevnte på fars arm.

det som senere ble Primaflor. Gjennom denne avtalen ble det blant annet levert blomster til Mester Grønn-butikkene. Blomster fra Lunde gikk i hovedsak til forretninger i Oslo og Vestfold.

I drivhusene på vestre Lunde vekslet blomsterslagene i takt med årstiden. Årlig gikk det ut 20.000 julestjerner i tiden før jul, og opp til 250.000 tulipaner.

Bårsebegoniaen var også et særdeles viktig produkt for gartneriet, der det ble levert rundt 3000 planter i uka. Her ble det i samarbeid med Mester Grønn satt opp en detaljert produksjonsplan, der det skulle være forskjellig farge på begoniaen til forskjellige uker.

Kinakål til Hafslund

Selv om produksjonen av begoniaen foregikk på helårsbasis, var det likevel noe roligere på ettervinteren. Da passet

det ypperlig at gartneriet på Lunde midt på 1980-tallet fikk en avtale med Hafslund om å ale opp både kinakål, purre og selleri for utplanting på undervarmejordene på Hafslund hovedgård.

Det dreide seg om rundt 90.000 kinakålplanter og noe mindre med purre og selleri. Arbeidets omfang kan man ane når man vet at de 60.000 selleriplantene som inngikk i avtalen ble priklet for hånd.

Automatisert

Selv om mye av driften ved gartneriet etter hvert ble automatisert, var det likevel behov for stor manuell innsats. Det gjaldt ikke minst stiklingen av blomstene. Juleplantene ble stiklet midt på sommeren, når folk flest nok var opptatt av helt andre ting enn juleleder og julestjerner.

Julestjernene ble for øvrig pottet først

Helge til Sarpsborg – Turid til Askim

I mange år drev Helge og Turid Lunde torghandel, og stortrivdes med det. På lørdagene hadde de salgsbod på torget både i Sarpsborg og Askim. Da var det å laste opp to biler og dra av sted på morgenkvisten. Ved Lunde-krysset svingte Helge til høyre mot Sarpsborg mens Turid tok til venstre mot Askim.

De beretter om en yrende torghandel hvor det til tider var vanskelig å ta seg fram mellom bodene.

Midt på 1980-tallet gjorde Lunde Gartneri en avtale med Hafslund om å ale opp kinakål, selleri og purre for utplanting på jordene på hovedgården. Her er Turid og Helge ved bordene med kinakålplanter.

i august, avhengig av når de skulle stå som fagrest i førjulstiden. – Det var bestandig spennende å arbeide med sesongblomstene. Kom de i blomst tids nok, og ble de så flotte som vi ville ha dem? bemerket ekteparet.

Olje og strøm

Fra 1980 ble veksthusene på Lunde varmet opp med elektrisk strøm. Før den tid skjedde oppvarmingen med olje, og ekteparet forteller at på det kaldeste på vinteren kunne det gå med 1000 liter olje om dagen.

Da SA laget en reportasje fra gartneriet i bitende februarkulde i 1985, forteller avisa at det gikk med 265.000

watt for å holde temperaturen på riktig nivå. Da skal det imidlertid sies at kvikksølvet var nede på 29 kuldegrader.

– Vi måtte være veldig påpasselige med at det var riktig temperatur i drivhusene. Selv om dette skjedde automatisk, var det helt nødvendig å holde oppsyn. Skulle noe svikte ved oppvarmingen, ville vi risikere et enormt økonomisk tap, sier Turid og Helge.

Ikke en søndag fri

Nettopp behovet for kontinuerlig oppsyn gjorde at man vanskelig kunne reise bort. – I praksis hadde vi knapt en søndag fri. Skulle vi bort en dag eller ha oss en liten ferie, måtte det planlegges og organiseres godt i forveien, forteller ekteparet Lunde.

De som løste feriebehovet for familien, og som også ellers jobbet mye på gartneriet, var brødrene Geir og Rune Bøe. – Det var gutter å stole på, og som vi uten bekymring overlot ansvaret til, sier Turid og Helge.

Ragnhild Lunde (senere gift Komperød) veier opp tomater i torgboden på Sarpsborg torg tidlig på 1970-tallet. Til høyre hennes mor, Gunda Lunde.

Tulipaner til OL-arenaen på Hamar

Da Johann Olav Koss tok sine tre gull i Vikingskipet under OL i 1994, var skøytearenaen pyntet med hvite og gule tulipaner levert fra gartneriet på vestre Lunde.

Under de olympiske lekene for 21 år siden tok Koss gull på de tre lengste distansene. En helt fantastisk idrettsprestasjon, og så kan vi jo få lov til å tro at vakre tulipaner fra Varteig var med på å inspirere ham.

Gartneridriften ble en livsstil, og de understreker fordelene ved at de drev virksomheten sammen. – Ellers ville det kanskje blitt problemer å forstå den andres situasjon. Nå var vi to om driften, og vi visste hva som krevdes. Dessuten var vi enige i driftsopplegget, så sånn sett har vi hatt det veldig godt, sier de.

Vemodig

Høsten 2003 var det imidlertid slutt for Lunde Gartneri. – Mester Grønn ville absolutt at vi skulle fortsette, og helst utvide. For oss var imidlertid tiden inne for å avvikle, sier de.

Yngstesønnen Harald overtok gården i 2003, og med arbeid utenfor gårdsbruket var det ikke mulig for ham å drive gartneriet videre. Nå er de tidligere veksthusene beslått med plater og bygningene brukes som garasjer.

Turid og Helge Lunde legger ikke skjul

på at det var vemodig å avvikle. – Ikke minst var det trist å måtte gi beskjeden til de trofaste medarbeiderne våre. Opp gjennom årene var det mange som hadde arbeid ved gartneriet, og vi fikk et fantastisk forhold til dem alle.

Av medarbeidere med lengst fartstid ved gartneriet nevner de Martha Bergerud, Astrid Dramstad, Hilde Bergerud, Bjørg Andersen og Karin Kullerud Ek, og de siste årene før opphør Ester Ådalen og Julita Lilleng.

Bare gode minner

Turid og Helge Lunde medgir gjerne at gartneridrift er en krevende geskjeft med mye slit. Men driften var også forbundet med utrolig mye glede. – Det henger sammen, det, sier de to.

Derfor er det både latter og gode historier når de blar gjennom album og permer for å berette om Lunde Gartneri.

De siste sju årene har ekteparet

bodd i Tunevannsveien på Lande, og derfra oppsummerer de: Et givende virke, solide medarbeidere og gode forretningsforbindelser.

– Torghandelen var veldig trivelig, der vi fikk en fin kontakt med kundene, sier Helge Lunde. Her står han i torgboden i Sarpsborg på 1970-tallet.

Bare gode minner fra gartneriet

Hilde Bergerud, Bjørg Andersen og Astrid Dramstad er av dem som hadde lengst fartstid på Lunde Gartneri. Hilde var ansatt der i 11 år, Bjørg i tretten år og Astrid enda noen flere år. Og alle tre sitter igjen med bare gode minner fra jobben på Lunde.

– Det er den beste tiden jeg har hatt i yrkeslivet, sier Hilde Bergerud. – Det var frihet under ansvar, og Turid og Helge var blide bestandig, fortsetter hun.

Bjørg Andersen samstemmer: – Det var tretten flotte år, sier hun. – Veldig koselig og til tider ganske variert arbeid. Og først og fremst greie folk å jobbe for, oppsummerer hun.

Astrid Dramstad jobbet i kolonial-butikken til Inga og Einar Andersen på Tangen fram til forretningen ble nedlagt i 1978. Deretter fikk hun i mange år sitt arbeid ved gartneriet til Turid og Helge Lunde.

– Jeg likte meg veldig godt på Lunde, og kan fortsatt ta meg i å lengte tilbake til arbeidet i veksthusene, forteller Astrid. Hun trivdes stort med arbeidet. – Det var så godt miljø i gartneriet. Vi følte nesten at vi hørte til familien. Det sier jo noe om eierne at spisepausa tok vi inne i stua i våningshuset, poengterer Astrid Dramstad.

Opp gjennom årene hadde Turid og Helge Lunde mange dyktige medarbeidere i gartneriet sitt. Dette bildet er fra 1991, og viser to av dem – Astrid Dramstad (t.v.) og Hilde Bergerud.

Børres Reparasjon & Service

**Alt i pumper og
hydraulikk.**

TLF: 92 64 30 34

Gunvormusikken

Da jeg fikk teksten fra Wigdis Bergby (f. Brusevold) (gjengitt i rammen på neste side), strømmet minnene fra en av min barndoms fritidsaktivitet på. I nesten 20 år var Gunvormusikken et kjent og kjært tiltak for jenter på Ise. Hos Gunvor Johansen fikk mange jenter være med å synge kristne sanger til glede for møtedeltakere både på Ise og andre steder.

Noen av jentene lærte også å spille gitar. Initiativtaker, drivkraft og opphav til navnet var Gunvor Johansen. Riktignok kan vi i et avisutklipp se at en av gruppene omtales som Østaskog Yngresmusikk, men for de aller fleste er nok Gunvormusikken det navnet som får folk til å nikke gjenkjennende.

Kom fra en musikkglad familie.

Gunvor ble født i 1924. Faren, Arne Bergli var predikant for Misjonssambandet og reiste over hele landet. Han spilte fele. Moren Signe, født Bakken, spilte gitar. Gunvor sier selv at hun tror det var tante Martha (Bergli) som lærte henne å spille gitar. (Du kan lese mer om Martha Bergli -Trondsæther i Inga fra 2001, i artikkelen "Marthasangene").

Gunvor var eldst i en søskenflokk på fire. Brødrene Leif, Kjell og Odd spilte trekkspill. Familien bodde i "Lerdær'n" (Urdalsbråten), så Gunvor vokste opp på Ise. Der traff hun også sin mann, Bjarne Johansen. Han spilte klarinett i Klang. De giftet seg i 1950 og flyttet inn i 2. etasje på Bergli, og der startet den første jentegruppa opp med sang og spill noen få år etterpå. Bjarne døde i 2006.

Men først litt mer om Gunvor.

Gunvor jobbet i mange år på Ise Meieri. Selv om det nok var mange tunge tak med melkespann og andre varer, husker hun det som en fin tid. Etter at hun giftet seg, drev hun og mannen Bjarne noen år butikk ved Iseveien. De leide hos Sofie Haugland i det huset som

Gunvor Johansen i sin nye leilighet på Valaskjold høsten 2014. Fotograf og eier av bildet: Else Rød

nå har adresse Torvaldslyst 29. Gunvor jobbet også flere år som hjemmehjelp i Varteig kommune og syklet rundt til eldre og syke i Ise-området.

Den første musikkgruppa startet opp mens Gunvor og Bjarne bodde i 2. etasje på Bergli.

Da datteren Wenche ble født i 1959, flyttet familien inn i egen bolig på Bjerkås (Bergbyveien 54). Her fortsatte hun å ta i mot jenter til sang- og musikkøvelser. De siste årene har helsa skrantet, og Gunvor bor nå på Valaskjold Omsorgssenter. Men selv om bena er skrøpelige, husker hun godt, og forteller med smil og latter, og noen tårer, om Gunvormusikken, møter og gitaropplæringen.

Den første jentegruppa.

Det hele startet først på 50-tallet. Liv Kristiansen (f. Vadtvedt) forteller at de var på sangoppdrag flere steder. En påske dro de til og med helt til Oslo der de spilte og sang på Bibelskolen. Den første jentegruppa hadde også en slags

Det var Wigdis Bergby som inspirerte til artikkelen

*Vi er en triv'lig jenteflokk
I Østaskaus vi vokser opp
Hurra, hurra, hurra!!!*

Det er ikke bare fotball-supportere som kan rope slagord når det er kamp! Nei, det gjorde en stor og trivelig jenteflokk som var med i "Gunvormusikken" på Ise også, sånn på 1960-tallets slutt.

Det var nærmere bestemt Gunvor Johansen, f. 1924 som samlet en stor flokk jenter hjemme hos seg en gang i uka for å synge i kor. Gunvor selv spilte gitar som akkompagnement og etter hvert var det også flere av jentene som lærte seg å spille av Gunvor. Hun holdt spilletimer i tillegg til korøvelsene.

Repertoaret var alt fra "Kjære du mi Randi" til "Jeg vil vandre i lyset". I førstnevnte sang hadde undertegnede en av "hovedrollene" som Torkjell, utstyrt med rød rutete vest, lånt av en yngre tremenning og egen ski-nickers, samt pappas "dølalue", mens tvillingsøster var Randi med stakk, sjal, skaut og tresko. Dette foregikk på fest eller basar i andre etasje på "Lokalet", den nåværende Bygdehallen.

Koret het offisielt "Østaskogs yngresmusikk", men gikk til daglig under navnet "Gunvormusikken". Koret var mye ute og sang, særlig ved juletider da det var basarer og juletreffester. Det var mange småjenter på Ise som gjorde sine første opptredener på disse tilstelningene. For i tillegg til sang, lagde Gunvor også små tablåer, med sketsjer og dramatisering av sangtekster.

Hilsen Wigdis.

"uniform". De hadde blå skjørt med påsydde hvite krokliesser og hvite bluser. Liv husker også at de dro til Sponvika for å synge der. De ble da skyssset bak på en liten lastebil. Ellers var de på

musikkstevner i Øvre Tune og i Degernes. Og hver lille julaften var de på gamlehjemmet på Vestvoll og sang jula inn. De fleste jentene var med fram til de ble konfirmert.

Noen ut og noen inn.

Mange av jentene gikk over i Ungdomsmusikken etter konfirmasjonen. Den ble drevet av Gunvors bror, Leif, og hans kone, Karin. De hadde øvelsene sine i "Lerdær'n", i Gunvors barndomshjem.

Men når noen gikk ut av Gunvor-

Fire av medlemmene i den første Gunvormusikken fotografert på trappa til butikken til Odd Lund i Degernes. Legg merke til "uniformskjørtene". Fra v : May Britt Midtjfjeld, Vigdis Hannestad, Inger Langsholt og Liv Vatvedt. Bildet er tatt ca 1958. Eier av bildet : Liv Kristiansen.

Medlemmer fra den siste gruppa. Bildet er tatt på en julefest på Varden ca 1970. Foran står Gunvor Johansen med gitaren.

1. rekke: Anita Kulторp, Gro Johansen, Kristin Wolf Johansen, Nina Midtfjeld, ?, Tone Lindemark, Kari Bergerud, Wigdis Brusevold, Åse-Karin Bergsland, Toril Rognstad.

2. rekke: Anne Berit Gryte (med rutete strømpebukse), Wenche Brusevold (med hårbånd), Layla Belsby, Evelyn Andersen, Wenche Johansen, Inger Jensen Brusevold, Hilde Brusevold, Anne Karen Belsby (?)

Bakerst: Lilly Johansen (delvis skjult), Tove Spydevold, ?, Mariann Nordve, ?, Solvår Vatvedt, ?, Vigdis Vatvedt, Solveig Bergsland, Bjørg Tove Vatvedt (delvis skjult).

Eier av bildet: Gunvor Johansen.

musikken, kom det nye, litt yngre jenter inn. Både Anne Lise Kasbo (Berg) og Ulla Britt Langerød (Lindemark) startet med gitaropplæring hos Gunvor da de var 8-9 år gamle, og så begynte de kort etter i Gunvormusikken. Begge snakker varmt om all moroa de hadde hos Gunvor, både under øvelsene og ute på sangoppdrag. Gunvor var "fæl til å tulle", og det førte til mye latter.

Dette utsagnet kommer også fra de andre jentene jeg har snakket med. En fortalte at en gang de skulle syngre på Betel, ble det så mye fnising blant jentene at de ikke klarte å syngre, men måtte gå og sette seg igjen. Og Gunvor var antagelig den som lo mest.

"Alle jentene på Ise født mellom 1940 og 1960 har vært med i Gunvormusikken".

Påstander over er vel ikke helt riktig, men faktum er at svært mange jenter i denne aldersgruppa både fra Varteig- og Ise-siden var innom Gunvormusikken i en kortere eller lenger tid.

Jeg var selv, til tross for en heller dårlig sangstemme, med i gruppa av jenter født rundt 1950. Vi øvde en gang i uka i stua hos Gunvor på Bjerkås. Sangene skrev vi selv inn i en bok. I boka mi ser jeg at jeg har skrevet opp 20 sanger. På permen står det at boka ble påbegynt 24.6.1962. Flere av de andre hadde nok mange flere sanger i sine bøker. Vi hadde "konserter" i Varden, og vi

Dette bildet sto i SA rundt 1970. Foran står Gunvor Johansen. 1. rekke fra venstre: Anne Lise Bergerud (med hårbånd), Wenche Johansen (Gunvors datter), Solvår Vatvedt, Irene Grønli (med ryggen til). Bakerste rekke: Vigdis Vatvedt, Toril Rognstad (med gitar), Åse-Karin Bergsland, Tove Spydevold, Torun Sikkeland, (?), Reidun Lindemark, Bjørg Tove Vatvedt (med gitar).

sang på blindebasaren om høsten på Fremtidsborg. Vi hadde ikke noen slags uniform, men brukte selvfølgelig skjørt når vi var ute og sang. Jeg kan også huske at vi var på Betania på Skjeberg for å synge på et yngresmøte der. Når det gjaldt transport, var vi heldige: "Ole-bussen" kjørte oss trygt og greit til de fleste stedene. "Ole-bussen" var en Ford Transit som Ole Sikkeland

eide. Han stilte villig opp, og jeg tror neppe han fikk noe særlig betalt for transporterenga.

"Boksefest" og vasking

Else Rød (Bergli) minnes at på første øvelsen etter jul, var det "Boksefest". Da satte Gunvor alle kakeboksene med småkaker på bordet i stua, og så fikk vi jentene spise så mye vi orket.

Det hendte også i blant at vi øvde hjemme hos noen i gruppa. Da vanket det gjerne saft og boller eller julekake med smør på.

Ulla Britt Lindemark, Gunvor Johansen med Wenche på fanget. Bildet er tatt på Bjerkås i 1959. Eier av bildet : Ulla Britt Langerød

Her framføres ” Napoleon med sin hær” der alle hadde sekker og luer osv. Eier av bildet: Gunvor Johansen.

En gang vi hadde invitert Yngresforeningen fra Skjeberg til Varden, var lokalet så møkkete at vi jentene måtte ha vaskedugnad før festen. Litt av en jobb, men vi husker det som en morsom opplevelse. Og på festen etterpå koste vi oss med en av favorittene: Mammass boller med smelta smør og sukker på!

Den siste gruppa

Den besto av jenter født rundt 1960. Det var også den største av gruppene. Her deltok ikke bare Ise-jenter, men også jenter fra skole/kirke-området i Varteig. På et bilde tatt på en juletefrefest på Varden, kan vi telle nesten 30 jenter på scena. Solbjørg Aaserud (Bergli) var en av disse. Hun husker at foruten sanger med bibelsk innhold, sang de

også mer kjente sanger som f.eks.: ”Napoleon med sin hær”. En gang de sang den på juletefrefest på Varden, hadde de papirhatter laget av avis-papir og ransler på mens de marsjerte rundt på scena. En annen gang, da de skulle synge på Barne-misjonsbasaren på Betel, kledde de seg ut med ”negermasker” og sang ”Ti små negerunger”. Søndagsskolejuletefrefesten på Betania var også et av de faste sang-opdragene.

Hva med guttene ?

Ingen kan huske at det var gutter med i noen av de ulike utgavene av Gunvor-musikken. Jeg vet derimot at det i hvert fall var 2-3 gutter som gikk hos Gunvor for å lære å spille gitar.

Tidlig på 70-tallet ble det etter hvert færre medlemmer i Gunvormusikken, og til slutt opphørte den. Etterpå tok Gunvor fortsatt i mot noen elever til gitaropplæring. Selv fortsatte hun i en voksen sanggruppe som var mye rundt og sang på kristelige møter.

Kontakt oss:

E-post:

reid-sko@online.no

Hovednummer:

957 86 800

Besøks- og postadresse:

Bodalsv 60

1743 KLAVESTADHAUGEN

Mor og datter Ståla var fra Varteig

Karen Jensen var en kvinne som kunne mer enn de fleste. Under tilnavnet Ståla praktiserte hun helbredelse etter naturmetoden fra hjemmet sitt på Alvim. Sine barnesko hadde hun trådt på husmannsplassen Hasledalen under Knatterud. Også moren Anne Marie var kjent for sine legende evner. Hun var fra Lyngmoen under Spydevold.

Innenfor samme familien var det en drøy håndfull kvinner som brukte Ståla-navnet, og som alle i større eller mindre grad tilbød sine helbredende evner. Karen fra Hasledalen er nok i ettertid den mest kjente.

Hennes ry for blant annet å kunne helbrede reumatiske plager og muskelsykdommer rakk langt ut over Sarpsborg-distriktet. Det sies også at hun kunne stille diagnoser ved å se i spedbarns hender.

«Gå til Ståla»

«Gå til Ståla» var rådet som ble gitt når folk ble syke. Selv leger kunne anbefale den kloke konen på Alvim hvis de selv ikke klarte å få pasienten frisk.

Kvinnen brukte en saks av stål for å helbrede folk, men det er ikke derfra Ståla-navnet kommer. Derimot skal Karens stefar hatt Stål som slektsnavn, og det ga grunnlaget for tilnavnet.

Født på Hasledalen

Karen Pauline Jamissen (Jamesdatter) kom til verden på Hasledalen under gnr

Karen Jensen med tilnavnet Ståla utenfor boligen sin i Friggs gate på Alvim på sine eldre dager. Folk søkte henne i stort antall fordi hun hadde evne til å helbrede etter naturmetoden. Bildets eier: Else Marie Westgård.

Ville blitt brent som hekser

Hadde Anne Marie og Karen Pauline utøvd sin virksomhet på 1500- og 1600-tallet, ville de utvilsomt endt sine dager på bålet som hekser. Senere fikk imidlertid de kloke koner stor anseelse, fordi de med urter og ymse remedier kunne lindre smerter og plager hos folk. Derfor fikk Ståla en slik posisjon.

Ut på 1900-tallet strammet imidlertid lovgivningen inn denne form for virksomhet, og kvakksalverloven fra 1936 ga innskrenket adgang for den som ikke var helsepersonell til å ta syke i kur. Denne loven sto seg fram til 2004, da man fikk lov om alternativ behandling av sykdom.

No.	Den op-givne Fødsels-Datum.	Daabs-Datum.	Barnets fulde Navn.	Om ægte eller uregte født.	Dets Forældres fulde Navn, borgerlige Stilling og Opholdssted.
8	15 ^{te} Decbr 1863	28 ^{de} Febr.	Karen Pauline	uregte	Pige Anne Marie Andersdatter Hasledalen, Datter af Hustru Anders Nielsen, og Børnesøster Edmund, Arbeider ved Hafslunds Brug James Nielsen.

Fra kirkeboka da Karen Pauline fra Hasledalen ble døpt 28. februar i 1864.

Odd Henry Johansen (nærmest) sitter på grunnmuren til stua på Hasledalen, der hans oldemor Karen Pauline kom til verden for 151 år siden. Til høyre Oddvar Bergsland, forrige eier av den Knatterud-gården hvor Hasledalen var husmannsplass. Foto: Øistein Bøe.

3031, bnr 1 Knatterud 1. desember i 1863. Moren Anne Marie Andersdatter var ugift og bodde hjemme hos foreldrene sine på husmannsplassen. Faren James Nielsen var enkemann og jobbet ved «Hafslunds Brug».

Hasledalen var en liten plass et par kilometer øst for Knatterud, og var bebodd fram til slutten av 1800-tallet.

Anne Marie var 29 år da hun fikk Karen Pauline. Hun hadde for øvrig sønnen Anders fra før. Han kom til verden 19. mai i 1860, med Halvor Nielsen Sætre fra Skjeberg som far.

Født på Lyngmoen

Anne Marie Andersdatter bodde på husmannsplassen Lyngmoen («Løngmo'n») under gnr 3040, bnr 1 Østre Spydevold da Anders ble født i 1860.

Der var hun selv kommet til verden 7. juli i 1834, med foreldre Pernille Henriksdatter fra Broen og Anders Nielsen Lyngmoen. Pernille og Anders var husmannsfolk på Østre Spydevold i en årrekke, før de rundt 1861 flyttet over til Knatterud og Hasledalen.

Det var bosetting på Lyngmoen til rundt 1870.

Ståla hadde «kontortid» i Fredrikstad

Selv om Karen Jensen hadde mesteparten av sin virksomhet ut fra sin bolig i Friggs gate på Alvim, forteller lokalhistoriker Svein Skahjem at hun hadde «kontortid» i Fredrikstad en dag i uka.

Ståla var imidlertid ikke kjent bare i Nedre Glomma-regionen, men ble søkt av mennesker fra et langt større område både på norsk og svensk side av grensen.

En regle mot engelsk syke

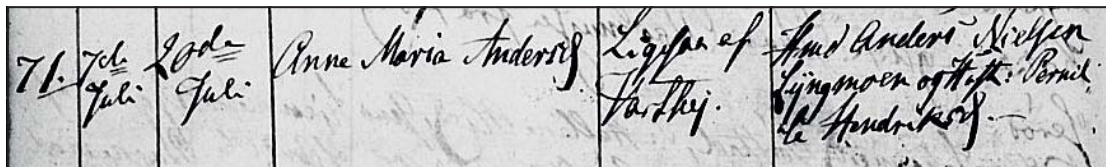
Lokalhistorikeren Karsten Karstensen (Kark) fra Borge har skrevet ned en regle som ble brukt til å mane bort engelsk syke (svekk). Regla begynner slik:

Jæ manær, jæ manær før svik og svekk.

Jæ manær dæ bort, jæ manær dæ vekk.

Jæ manær dæ ut men alldrin inn,

svekk førsvinn i vær å vinn.

Anne Marie fra Lyngmoen ble døpt 20. juli i 1834.

Flytter inn i Vaskerstua

Det ble ikke ekteskap med verken Halvor fra Sætre eller James fra Hafslund for Anne Marie. Derimot kunne hun gå opp kirkegulvet i Varteig fredag 6. des 1867 og love evig troskap til tolv år eldre Ole Hansen. Ole var 48 år, enkemann og hadde sitt arbeid på Hafslund. Det var for øvrig Ole som brakte Stål-navnet inn i denne slekten.

Anne Marie og Ole flytter inn i Vaskerstua under Hafslund. I tillegg til Anne Maries to barn, får de sammen barna Hans Marius (født i 1868), Emma (1871) og Marie (1873). Marie dør imidlertid bare vel ett år gammel.

Ole dør selv 10. februar i 1880, drøyt 60 år gammel. Livsvilkårene for familien kan ikke ha vært så gode, for han ble betegnet som fattiglem da han ble stedt til hvile.

Selv levde Anne Marie fram til 2. juni i 1911. I likhet med ektemannen benevnes hun med familienavnet Stål når hun dør.

Etablerer seg på Alvim

Karen Pauline fra Hasledalen gifter seg 26. august i 1888 med Johan Edvard Jensen. Johan var lensearbeider, født på Hvidsten i Borge 15. juni i 1853. Han var imidlertid bosatt på Alvim da Karen og Johan inngikk ekteskap. Dit var han kommet i ung alder.

Ekteparet etablerte seg i Friggs gate på østre Alvim. Der vokste familien med sju barn. Olaf var født i 1878, Inga Marie i 1891, Anne Marie i 1893 (hun døde 5 ½ år gammel), Jenny Katharina i 1896, Hjalmar i 1900, Karl i 1902 og Ludvig i 1904.

Johan døde på Alvim 7. oktober i 1922, Karen 15. august i 1945.

Ur-Ståla

Selv om det er datteren Karen som i ettertid er mest kjent under tilnavnet Ståla, var det nok moren Anne Marie som var «ur-Ståla». Det sies at Karen trolig hadde mye av sin kunnskap nett-opp fra moren.

Kloke koner forsto livets mysterier

– Kloke koner måtte forstå livets innerste mysterier, skriver Per Holck i «Norsk Folkemedisin; kloke koner, urtekurer og magi» (1996). I tillegg måtte de blant annet ha kunnskap om effekten av ulike urter.

Det var vanlig at kunnskapen til «den kloke» ble overført til en yngre i slekta, og Holck skriver at det ofte var én spesiell i familien som pekte seg ut til å overta.

Ofte ble kvinnen den kloke fordi hun var født på en spesiell dag, eksempelvis på julekvelden.

«Du har sorg, du»

Ellen Bjørnstad (90) forteller fra en gang moren Astrid Lunde (1901-1991) og mormoren Augusta Hasle (1876-1948) var hos Ståla. – Jeg vet ikke hvilke plager de søkte Ståla for. Bestemor slet med sukkersyke, så kanskje var det grunnen, forteller Ellen.

Årstallet var 1933, og Astrid var nettopp blitt enke. Ektemannen Einar var død i lungebetennelse. – Mor satt ute på et forværelse og ventet på at bestemor skulle bli ferdig behandlet. Da kom Ståla som snarest forbi, og sa – uten en gang å se på mor: «Du har sorg, du», beretter Ellen Bjørnstad.

«Ur-Ståla» Anne Marie Andersdatter bosatte seg her i Vaskerstua under Hafslund da hun i 1867 giftet seg med Ole Hansen. Anne Marie hadde to barn fra før, og sammen fikk de ytterligere tre barn. Foto: Øistein Bøe.

Også Karens biologiske far James Nielsen var kjent for å ha evner ut over det vanlige, og kunne blant annet stoppe blødninger. Det fortelles om James at han en gang ble hardt kvestet av et sirkelblad. Han ble båret ut på tunet, og lege ble budsendt. James ba imidlertid om en tvistdott som han strøk over såret. Dermed stoppet den kraftige blødningen nesten totalt.

Svingte saksa

Både Anne Marie og datteren Karen Pauline tok imot folk med svært forskjellige lidelser, men de var nok mest kjent for å kunne kurere muskelsykdommer, reumatiske plager og engelsk syke.

Det fortelles om Ståla at hun laget sin egen urtesalve basert på en hemmelig oppskrift. Hun blandet også en egen drikk som den syke drakk ved konsul-

Kathinka Kjeve ble opplært av Ståla

Kathinka Kjeve var født på Hannestad i 1872. Det blir sagt at hun ble opplært av Ståla. I tillegg til å tilby sine helbredende evner, hadde hun også eget fysikalsk institutt som blant annet inneholdt et massasjeapparat.

Ellers var Kathinka en mangfoldig dame. Blant annet var hun en av seks valgte representanter fra Arbeiderpartiet til herredsstyret i Tune ved valget i 1908, og hun ble dermed den førte kvinnen blant de folkevalgte i Tune.

Hun har fått en vei oppkalt etter seg på Yvenbråten.

Vaskerstua på Hafslund

Anne Marie Andersdatter og Ole Hansen etablerte seg i Vaskerstua under Hafslund da de giftet seg i 1867. Allerede den gang var dette en gammel bygning, ettersom man antar at huset minst er 300 år gammelt.

Da paret flyttet inn, var Vaskerstua blitt husmannsplass med rom for tre familier. Det var også et fjøs og et annet uthus som hørte til plassen.

Tidligere hadde bygningen ved Grøtebrua vært et slags bryggerhus for Hafslund Hovedgård. Blant annet var det i sin tid en stor bakerovn i huset, og navnet forteller jo at det var her klesvasken for hovedgården foregikk.

tasjonen, men som også kunne bli sendt med pasienten hjem.

Under behandlingen av den syke, benyttet hun en saks av stål som hun svingte over det stedet på kroppen hvor vedkommende hadde vondt. Hun brukte også saksa til å klippe i lufta rundt den syke. Hensikten med å kaste stål over den syke var fra gammelt av å holde onde ånder borte.

Sju lauvtrær

Lokalhistorikeren Svein Skahjem i Fredrikstad har skrevet en artikkel om Karen, og der skriver han om hennes kur mot engelsk syke (svekk).

Den syke skulle en torsdagskveld gå inn i et rom med bare én dør. Der skulle

vedkommende bade i et vann kokt på blader fra sju forskjellige lauvtrær. Det het seg at ingen måtte gå i døra etter at badevannet var båret inn i rommet, da måtte døra stenges.

Når pasienten hadde behov for å late vannet, skulle urinen samles i en kasserolle og man skulle hardkoke et egg i det. Egget skulle deretter graves ned i en maurtue. Når egget var spist opp av mauren, var den syke blitt frisk.

Målte folk

Når folk søkte hjelp hos Ståla med sine lidelser, ble de ofte målt. Ståla startet da i halsgropen og beveget tomme og pekefinger ned langs armen og ut i pasientens pekefinger.

Anne Marie Andersdatter (til høyre på bildet) var den første Ståla. Her er hun fotografert sammen med datteren Emma Nilsen Råkil, som også praktiserte under Ståla-navnet, datterdatteren Else Sørli og et oldebarn. Bildet er hentet fra Svein Skahjems bok «Fredrikstad-kvinnens historie».

Skahjem skriver i sin artikkel om Karen Jensen at denne målingen kunne bli gjentatt flere ganger. Det var viktig at «det gikk opp», altså at pekefingeren i målet endte akkurat i den sykes pekefinger. Målingen fortsatte helt til det gikk opp.

Behandlingen ble som regel avsluttet ved at Ståla la sine hender over hodet på pasienten, og framsa et formular eller bønn.

Gikk i arv

Både mor Anne Marie fra Lyngmoen og datter Karen Pauline fra Hasledalen

brukte altså tilnavnet Ståla. Sånn sett gikk både navnet og evnene i arv. I tillegg var det både en søster, en datter og en svigerdatter av Karen som tilbød sine helbredende evner under Ståla-navnet.

Søsteren var Emma, som ble gift med Anders Nilsen Råkil og bodde på Kuremyra i Borge. Datteren Inga (gift Thon) praktiserte noe, og det samme gjorde svigerdatteren Constanse, som var gift med Karens sønn Hjalmar og bodde i Tune.

Også andre familiemedlemmer utøvde legekunsten, selv om de aldri nådde Anne Marie og Karens ry.

August Klavedalen var motstykket

Var Ståla viden kjent som klok kone, må August Klavedalen ha vært det mannlige motstykket. Han var født i Fredrikstad i 1826, men fikk oppveksten sin på Spydevold og etablerte seg senere i Skjebergdalen.

Klavedalen ble flittig brukt som doktor, men ble trolig vel så godt kjent for andre overnaturlige evner. Han kunne fortelle hvor tyvegods ble oppbevart, og han kunne for den saks skyld også mane fram et bilde av tyven i et fat med vann. Mange er også de historiene om hvordan han ga ugangskråker og kjeltringer sin spesielle form for straff.

August Klavedalen døde i 1904.

*Alt i
maskiner
til hage
og skog*

Ragnhild Brenne

Enebarn med fem søsken

«Jeg pleier å si at jeg er enebarn med fem søsken», skriver Ragnhild Brenne i denne artikkelen. Forklaringen er for så vidt enkel. Da hennes foreldre møttes, var mor Anna enke med to barn og far Sveinung enkemann med tre barn. Selv ble hun eneste barnet de to hadde felles.

Med tillatelse fra Ragnhild Brenne gjengir vi her en noe forkortet utgave av hennes bidrag til innsamlingen:

«Tiden går», sier vi. Nei, «Tiden kommer», sier kineseren. For meg har tiden - både gått og kommet.

«Hvor blir det av tiden?», et helt naturlig spørsmål.

Det er 80 år siden jeg, Ragnhild Brenne ble født, i 1934. Den gang het jeg Ragnhild Oland, blant kjente kalt Lalla, og bodde i Vidnes, Skiptvet, hvor min far, Sveinung Oland, var lærer.

Min mor, Anna Oland, var også lærer, i Ovaskogs.

Med to lærere til foreldre, var det vel

ganske naturlig at jeg valgte samme yrke. Riktignok hadde jeg som barn svart på spørsmålet «du skal vel bli lærer», «nei, det skal jeg i hvert fall ikke bli». Men - det er jo noe som heter gener, så slik gikk det med det.

En annerledes familie

Jeg ble født inn i en familie som var annerledes enn de fleste. I dag ville det vært nokså vanlig.

Jeg pleier å si at jeg er «enebarn med fem søsken». Hvordan kan det ha seg?

Min mor var enke med to barn, da hun møtte den mannen som skulle bli min far.

Han, Sveinung Oland, var enkemann med tre barn.

Min mor, som den gang het Anna Lappegard, hadde jentene Torbjørg og Oddveig, begge født i 1920. Hun var bosatt i Ovaskogs, Varteig, og var lærer på Kokkim skole. Min far var lærer i Vidnes, Skiptvet, og hadde Birgit, Astrid og Gudmund. Mor var fra Bagn i Valdres. Far var fra Gjøvdal i Aust-Agder.

Ragnhild Brenne har tatt utfordringen og bidratt til minneinnsamlingen «Mange stemmer fra levde liv».

Mange stemmer fra levde liv

Personer født før 1950 ble i 2013 oppfordret til å bidra til minneinnsamlingen «Mange stemmer fra levde liv». Det er fjerde gang det er en organisert innsamling her i landet der menigmann bes om å komme med sine bidrag.

Landslaget for lokalhistorie er paraplyorganisasjonen for historielagene, og er blant organisasjonene som står bak innsamlingen. Varteig Historielag oppfordret sambygdinger til å delta, og på forespørsel tok Ragnhild Brenne utfordringen.

Fristen for å levere bidrag var egentlig satt til våren 2014, men er forlenget til utgangen av inneværende år.

*Her er artikkelforfatteren rundt to år, og er fotografert i hagen ved Vidnes-skolen sammen med mor Anna (1896-1978) og far Sveinung Oland (1880-1956). Hun var lærer på Kokkim, han i Vidnes.
Eier av alle bildene: Ragnhild Brenne.*

Mitt aller beste minne

Det er blitt meg fortalt at far var ivrig avholdsmann og i tillegg aktiv i arbeiderbevegelsen. Han reiste rundt i distriktet og stiftet lag. I dette ærend kom han til Kokkim skole. Der traff han henne som skulle bli min mor. De giftet seg i 1930, og fikk da meg, som enebarn, i 1934.

Et lite minne som er blitt meg fortalt: Bryllupet til mor og far sto på skolen i Vidnes. Min far holdt selvfølgelig tale, og da skal han ha sitert Terje Viken: «Stort har jeg mistet, stort jeg fikk. Best var det kan hende det gikk som det gikk, så får du ha takk da, Gud.» Han tenkte vel på alt de to hadde vært igjennom.

Mor og far hadde et lykkelig ekteskap, det er mitt aller beste minne.

Bodde i Vidnes

Familien min hadde to bosteder å velge mellom, Ovaskogs og Vidnes. Valget

falt på Vidnes og lærerboligen der.

Hvorfor? Boligen der var størst. Storskolen holdt til i første etasje. Så også leiligheten til læreren i storskolen, i samme etasje og samme inngang som elevene. Slik jeg husker det, to rom og kjøkken, og et lite soverom i andre etasje.

Småskolen hadde lærerinne. Klasserommet var i andre etasje, mye mindre enn det i første. Det var også en lærerinneleilighet, mindre enn vår. Det var slik, lærerinnen skulle ha den minste leiligheten.

Lærer og lærerinne

Hvis skolen var stor nok, så var det både lærer og lærerinne. Læreren hadde storskolen og lærerinna småskolen. Lærerinna var som vi forstår en dame, og det var utenkelig at en dame kunne være lærer i «storskolen».

Mor var i så henseende en foregangskvinne. Hun kom til Varteig som lærerinne i småskolen og avanserte til lærerstilling i storskolen, noe som var svært uvanlig. Ved siden av skolen engasjerte hun seg både i misjonsarbeidet, i kretsen og i kommunen for øvrig. Hun ble respektert og har et meget godt omdømme og ettermæle.

Gårdsbruk og lensa

Oppvekstkårene i Vidnes og Ovaskogs var ganske like. I begge kretser var det helst mindre gårder med kuer, gris og høner. Hest var ganske vanlig, det trengtes når gårdsarbeidet skulle utføres. Det hendte at noen bruk slo seg sammen om å ha hest. En hest trengte

Ragnhild Brenne betegner seg selv som enebarn med fem søsken. På dette bildet fra 1935 ser vi henne på far Sveinung Olands arm, og i midten står mor Anna. Til venstre ser vi to halvsøsken av Ragnhild, nemlig Gudmund Oland (1914-2001) og Oddveig Lappegaard (født i 1920).

jo før, og det krevde at et areal måtte være til høyavl.

Ellers dyrket jo alle poteter og grønnsaker til eget bruk. Egg var en nødvendighet. Egg, poteter og salt sild har berget mange.

Heldig var den småbruker som kunne være i lensa på sommerstid. Da ble det en ekstra inntekt. Ellers var ikke kravene så store som i dag. Bomessig og husholdningsmessig var det annerledes enn i våre dager. Søsken måtte for eksempel ligge i samme seng, ikke tanke på eget rom.

Ut i arbeid

De aller fleste i en søskenflokk måtte lære seg å være med på det som skulle gjøres på en gård. Arbeid er sunt, bare det ikke blir for mye. Men de aller fleste hadde det de trengte, men kanskje ikke mer.

Etter konfirmasjonen måtte de fleste «ut» for å få seg arbeid. Da var de glade, de som fikk seg jobb i lensa. Da var de nesten «framfødd», ble det sagt. Etter hvert ble det nok slik at noen barn kunne fortsette å få seg en videre opplæring. Her var det framhaldsskolen kom inn. Det var et stort framskritt.

Lang skolevei

Det var store barneflokker i flere familier, både i Vidnes og Ovaskogs.

Mange av barna hadde lang skolevei, vinterstid i snø og kulde, med uoppkjørte veier. Det var ikke mye luksus, men jeg tør si at de aller fleste hadde en trygg barndom.

Det var temmelig likt i alle hjem.

I en stor barneflokk måtte barna bruke klær og skotøy etter hverandre, arve, og innimellom etter som det trengtes.

Store barneflokker trengte store skolelokaler. På begge stedene vi bodde var det slik. Det var skole bare annenhver dag. Kanskje det var greit, for da kunne søsken bruke de samme klærne. Den som hadde skoledag, kunne da bruke det tøyet som var ledig. Vi var fornøyde, tross alt, slik var det bare.

Vi hadde lekser og måtte lære mye utenat. En stor fordel. Timeplanen var slik: 1. timen kristendom med bibelhistorie, katekisme og salmer, 2. timen regning, 3. timen norsk med lesing og diktat. Stilskrivning var et forholdsvis ukjent begrep. Andre fag kom etter hvert. Minnes blant annet godt at vi sang mye, især fra gamle gode Mads Berg.

Lærerjord til stillingen

Kokkim skole var den største skolen i bygda, med to klasserom og to leiligheter, til lærer og lærerinne. Begge leilighetene var i bruk, mor disponerte den ene, lærerleiligheten.

Til lærerstillingene var det litt «lærerjord». Det var helt vanlig. Slik ble det mulighet til å ha ei ku og en gris. Slik også i Vidnes. Det kom ekstra godt med under krigen.

Kokkimaskolen var bygdas største kretsskole med to klasserom i første etasje og leiligheter både til småskole- og storskolelærere. Det fulgte også «lærerjord» med stillingen, slik at man kunne ha en ku på båsen. Bildet er fra 1950-tallet. Foto: Thor Fjeld.

Et litt spesielt minne fra Ovaskogs, som skriver seg fra den tiden vi hadde vårt hjem der, fra 1947. Vi hadde ku, og den måtte melkes. Det ble min jobb, før jeg dro til byen på skolen der. Det var selvfølgelig ikke så morsomt med denne fjøslukta, og det var ingen dusj. Vi måtte bære alt vann inn og ut, og da kunne det vel bli så som så med vasken. Men jeg hørte aldri bemerkninger, aldri mobbing.

Petromakslykter

En viktig grunn til at vi valgte Vidnes som vårt hovedhjem, var at der var det strøm. Det var en vesens forskjell.

Husker spesielt belysningen på skolen Ovaskogs. Det var ei lampe som ble kalt petromaks. Denne hang midt i rommet og skulle lyse opp for alle. Ellers var det parafinlamper. Det var bare slik.

Først sent på året 1948 ble det lagt inn strøm i Ovaskogs krets. Da ble det jubel i kretsen! Tenk – lys, stekeovn, strykejern osv. Og ikke minst utelys. Det ble en ny verden.

Mor var ukependler

Da mor og far giftet seg i 1930, flyttet mor med sin lille familie til far i Vidnes. Hun var fortsatt lærer på Kokkim skole,

og ble det vi kaller pendler. Sikkert en av de aller første damene som hadde det slik. Far hadde bil, men var en dårlig sjåfør (er det blitt meg fortalt), mor derimot mestret den kunsten.

Vår og høst kunne hun derfor kjøre bil, for det meste ukependling. Hun hadde jo sin egen leilighet i Ovaskogs. Det gikk gjetord om at det var en dame som kjørte, helt uvanlig.

Under krigen ble dette umulig. Ingen fikk lov til å bruke bil, ei heller var det bensin å oppdrive. Tyskerne beslagla de bilene de kom over, men heldigvis, bilen vår ble stående urørt i garasjen de fem lange krigsårene.

Over Glomma

Av og til måtte hun ty til Glomma for å komme fram, især under krigen. Da brukte hun sykkel på begge sider av elva. Det ble langt, fra Kokkimaskolen til Furuholmen og fra Glenne til Vidnes skole. Og samme ruta tilbake neste dag. Det tok så mye av den tiden hun hadde fri at hun noen ganger valgte å være i Ovaskogs gjennom uka.

Vinterstid var det verst. Da måtte hun også benytte Glomma for å komme fram. Da var det å bruke spark på isen. Det var mange skikkelige vintre, hvor

Glomma la seg. Hun var avhengig av at hun hadde en fast rokar sommerstid, og den samme karen til å følge henne over isen på vinteren. Var isen usikker, så dro de med seg en båt. Da kunne de hoppe opp i den hvis isen brast.

Mor var tøff. I all slags vær måtte hun ut. Dro på seg den velkjente skinnlua, godt på beina og så var det å legge i vei.

Skikkelig pappajente

Som pendler kunne mor være borte hele uka. Da var min far og jeg for det meste alene. Det var en rik tid for meg, glemmer det aldri.

Når far og jeg var alene hele uka, fikk jeg lov å sove hos ham i dobbeltsenga. Det var så trygt og godt. Men når mor kom hjem lørdagskvelden, så måtte jeg flytte bort i senga mi. Husker at jeg var sjalu på henne. Jeg ble og var ei skikkelig pappajente. Det er jeg fortsatt.

Uunngåelig politisk arv

Etter krigen ble min far ordfører i Skiptvet. Det medførte mange, lange møter, noe jeg mislikte, men det har gjort meg varig politisk interessert som voksen. Jeg pleier å si det slik: «Jeg har fått politikken inn med farsmjølka.»

I den tiden var min søster Astrid mye hjemme. Hun fikk også sin politiske interesse den tiden. De sosialdemokratiske ideer har dermed

gått i arv. Fjerde generasjon etter far har hatt politiske verv i Skiptvet, og et barnebarn er ordfører. Det hadde gledet min fars hjerte.

Krigsårene

Min barndom var i krigsårene. Vi hørte om krigen, men så heldigvis ikke mye av den i Vidnes. Eneste gangen var da det kom en lastebil med tyske soldater i full fart inn på skolegården, stoppet, og ut hoppet mange soldater.

En angiver hadde fortalt tyskerne at det var planlagt et våpenslipp langt inne på skogen fra et engelsk fly. Tyskerne turte imidlertid ikke å begi seg ut i skogen, så det ble et magert utbytte. De dro omgående.

På skolen hadde vi et bokskap, dette var vårt bibliotek. Det kom sendende svære esker med bøker med tysk propaganda. Disse skulle inn i skapet, og våre bøker ut. De tyske bøkene ble imidlertid liggende i esken. En gang husker jeg at far fikk tips om at en nazist skulle komme og antagelig kontrollere. Da kom de tyske bøkene inn i skapet, og alt var da i orden. Vedkommende nazist gikk, og disse «tyskebøkene» havnet øyeblikkelig i esken igjen. Der lå de så lenge vi var okkupert.

Mat ble lagt på trappa

Far og mor var jo lærere. Tyskerne skjønte straks at det var om å gjøre å få lærerne på sin side, så barn og unge kunne bli oppdratt slik tyskerne ville. Da var lærerne aktuelle, men lærerne gav ikke etter. Følgen var at tyskerne/nazistene gav samtlige lærere oppsigelse, i 1942. Prestene opplevde det samme.

Ragnhild Oland ser ørlite forundret på fotografen, men det leker likevel et smil i munnviken på tre-åringen.

Dyrket tobakksplanter selv

Det var meget vanskelig å få tak i tobakk under krigen. Jeg husker far dyrket tobakksplanter, det var ganske vanlig. Disse plantene måtte tørkes. Klessnor på kjøkkenet ble løsenet, så der gikk vi mellom tobakksplantene og pustet inn tobakkslukta. Ikke bare deilig, men det måtte til.

Ingen lønn, hvordan skulle dette gå? Bekymring, men bygdefolket tok affære. Far fortalte at om morgenen, når de våknet, så lå det mat på trappa. Skjult av mørket hadde noen vært der med mat. Dette gjentok seg mange ganger. Hvilken solidaritet!

Presten hadde samme opplevelse. Det nyttet ikke å tvinge den norske lærer- og prestestand. Det var mange forsøk, men forgieves. Både lærerne og prestene ble gjeninnsatt i stillingene sine, og kjempet mot tyskerne på hver sine måter.

Det norske flagget

Av alle forbud som kom under krigen, er et av mine sterkeste minner knyttet til forbudet mot å ha det norske flagget framme. Mitt flagg ble rullet pent sammen, lagt på loftet og ble der til maidagene i 1945. Et slikt minne sitter.

Når jeg i dag ser på TV, på de store jubeldager, og ser et hav av norske flagg, da kommer tankene. Vi har uendelig mye å takke for og være stolt av.

Et lite symbol, en binders på jakke-

kraven som viste at vi holdt sammen. Dette tålte ikke tyskerne/nazistene. De kom med den vanlige trusselen: «Skutt blir den som . . .»

Samme trusler ble framsatt i mange forskjellige sammenhenger. Plakater med slik tekst ble slått opp forskjellige steder. Nordmenn skulle kues, men det gikk ikke.

Blendingsgardinene er også noe som sitter sterkt i minnet. De svarte rullegardinene skulle brukes, hver kveld. Lyset skulle ikke slippe gjennom slik at det kunne bli til hjelp for engelske fly nattetid. Påbudet måtte alle følge, for «Skutt blir den som . . .» Det er ikke rart det var jubel maidagene, da alle rullegardiner ble kastet på bålet.

Maidagene 1945

Vi var på skolen som vanlig fredsdagen 8. mai 1945. Vi skjønnte nok at læreren, min far, var urolig, at det var noe i vente. Litt ut på dagen så sprang den «store bomben». «Det var blitt FRED». Far var rørt, det kan jeg huske.

Ikke rart, fem lange krigsår var over, han forsto til fulle hvor viktig dette var.

Fra kong Haakons besøk i Skiptvet 8. juni i 1947. Her taler kongen til skjetvingene. Til høyre for kongen står ordfører Sveinung Oland.

«Vi tar fri i dag. Løp hjem og hent de andre hjemme hos dere, og kom tilbake hit. Nå blir det fest. Ta fram flagget deres og ta det med.» Jeg glemmer ikke den følelsen jeg hadde da flagget ble hentet ned fra loftet. Det var rett og slett stort. Fest med tog og flagg, uforglemmelig.

Tok imot kong Haakon

Et helt spesielt minne er også 7. juni, da kong Haakon kom hjem til Norge. Da var vi i Oslo, tenk det! Min bror, Gudmund, hadde en «venninne», Grethe Landero, som var i politiet i Oslo. Grethe ble senere min svigerinne og gode venn. Hun hadde skaffet mor, far og meg billetter slik at vi kunne få stå på Karl Johan og være med i festen, nær sagt i første rekke.

Jeg glemmer det aldri. Folk var elleville. Kongen kom i åpen vogn, hilste og smilte, han var sikkert like glad som oss. Et folkehav på Slottsplassen hilste senere på dagen kongefamilien som kom fram på slottsbalkongen.

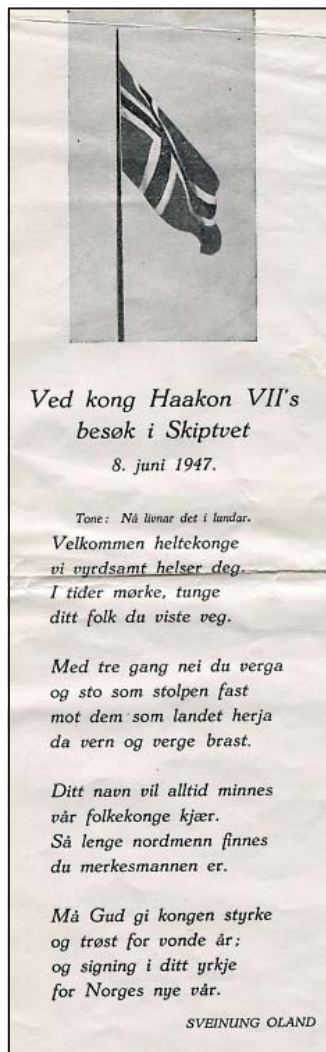
Kongelig besøk

Et annet minne, dette fra 1947. Kong Haakon skulle reise rundt i landet, deriblant til Østfold. Så tenk, Skiptvet ble en av de kommunene som ble valgt.

Det ble bestemt at kongen skulle tas imot på kirkebakken, der var det god plass. Det ble bygd en scene som ble pyntet etter alle kunstens regler, svære plakater med «Velkommen» og «Leve kongen!» Alle skolebarna fikk fri og sto æresrekker opp mot kirken.

Far var ordfører og hadde ansvaret. Det var imidlertid ikke vanskelig å få noen til å stille opp og ta en jobb. Det var egentlig bare fryd og gammen, hele tiden. Far syntes dette var så stort, å få selveste kongen på besøk, så han diktet en sang til ære for kongen!

Et av versene i denne sangen lyder slik:

Sveinung Oland skrev en sang som en hyllest til kong Haakon i forbindelse med kongebesøket i 1947. Det sies at kongen ble så rørt at han på sparket holdt en takketale.

*Ved kong Haakon VII's besøk i Skiptvet
8. juni 1947.*

*Tone: Nå lönar det i landar.
Velkommen heltekonge
vi vyrdsamt helsar deg.
I tider mørke, tunge
ditt folk du viste veg.*

*Med tre gang nei du verga
og sto som stolpen fast
mot dem som landet herja
da vern og verge brast.*

*Ditt navn vil alltid minnes
vår folkekonge kjær.
Så lenge nordmenn finnes
du merkesmannen er.*

*Må Gud gi kongen styrke
og trøst for vonde år;
og signing i ditt yrkje
for Norges nye vår.*

SVEINUNG OLAND

Velkommen heltekonge, vi vyrdsamt helsar deg.

I tider mørke, tunge, ditt folk du viste veg.

Vidnes sangkor hadde øvd den inn og sang den på kirkebakken. Det var visstnok ikke meningen at kongen skulle tale, men han ble så rørt at han holdt en liten takketale.

Flyttet til Varteig

Da vi flyttet til Varteig, ble det i særlig grad Varteig kristelige ungdomsforening og håndballgruppa i Varteig Idrettslag som vi var aktive i. Jeg hadde heldigvis

Varteig Idrettslags håndballdamer i 1955, som hadde et beite på Brusevold som treningsplass. I første rekke fra venstre ser vi Borghild Bøhaugen, Solveig Brenne, Inger Berby, Aslaug Aarbu og Ragnhild Oland. Bak fra venstre: Ingrid Lunde, Randi Johansen, Kari Synnøve Bøhaugen, Bjørg Kultorp og Sonja Skofteby-engen. Lagleder og trener var Olaf Askersby. Foto: Solberg.

ei naboente, Borghild Bøhaugen, som hadde samme interesser som meg, så da var vi alltid to. Især når vi skulle bort, og måtte på hjemvei i mørket, da så vi ofte mye «skummelt» langs veien. Men det gikk.

Skulle vi på håndballtrening, så måtte vi sykle. Treningsbanen vår var et jorde på Brusevold hvor kuene hadde gått og beitet, og var selvfølgelig der etter. Vi snublet oss fram mellom grastuster og «annet», og syntes det var helt greit. Når vi skulle ha kamp, lånte vi Isebanen, og syklet fram og tilbake.

Etter konfirmasjonen var vi «voksne» og kunne ta bussen til byen og gå på kino. Men det var bare søndager. Vi tok 6-bussen til byen og 9-bussen hjem. Ingen slinger i valsen.

En meget sjelden gang var vi innvilget 11-bussen hjem. Det var svært. Da kunne vi gå til en av jentene, Aslaug

Bergerud, som hadde hybel i byen, og der satt vi og spilte Twist til bussen skulle gå. Vi hadde det kanskje strengt, men tok ingen skade av det. Jeg hadde foreldre som var «opp i åra», og de var kanskje ekstra forsiktige. Jeg er glad for det, klandrer dem ikke, ikke den gang heller.

Videre skolegang

Da vi var ferdig med 7. klasse og konfirmert, måtte de fleste ut i arbeidslivet. Det var nok enklere å få seg jobb den gang. Dessuten, framhaldsskolen var kommet som et tilbud. Noen få gikk videre på skole, nå i byen. Vi kunne velge mellom middelskolen, som var 3-årig, eller artium som var 5-årig. Valgte vi artium, gikk vi bare to år i middelskoleklassen og så tre år i artiumsklassen.

Den største utfordringen ble at vi skulle lære engelsk, noe vi aldri hadde

Moten krevde sitt – den gang som nå

Etter konfirmasjonen fikk vi dra på kino i byen. Før kinoen begynte gikk vi gate opp og gate ned, mens vi ventet. Alle gjorde det, det var det sosiale, i hvert fall følt det slik. Vi frøs noe helt forferdelig. Vi skulle være moderne og stilte i tynne nylonstrømper, selv om det var mange kuldegrader. Snakk om galskap, men det nyttet ikke noe annet, selv om det ble mast ganske mye hjemme.

I etterkant har jeg hørt at det var jenter som rett og slett forfrøs bena. Men, krever moten, er det bare å følge. Intet nytt under solen, der var vi akkurat som dagens jenter.

Ragnhild Oland som nyutdannet lærer i 1957 med tilsetning ved Kokkimskolen. På veggen bak henne henger det vakre tegninger som Ovaskogs-elever har laget.

vært borte i. De andre, fra byen, hadde hatt engelsk i to år, og der kom vi, to ungdommer fra Varteig. Jeg husker med gru de første ukene, månedene, men det gikk det og. Tysk derimot, der begynte vi på bar bakke alle, og det gikk da mye, mye bedre. Vi hadde skole også på lørdager, lørdagsfri var ukjent.

Kollega med mor

Jeg tok artium i 1953. Etterpå gikk turen til Oslo, hvor jeg begynte på Statens lærerskoleklasser, som det het. Ordningen var slik at vi hadde et år på lærerskolen, så et «mellomår» med praksis, noe jeg hadde på Kirkegaten skole i Sarpsborg.

24. mai i 1958 inngikk Ragnhild Oland og Asmund Brenne ekteskap. Her er brudeparet fotografert sammen med brudens søsken. Til venstre foran sitter Gudmund Oland. Bak fra venstre står Oddveig Lappegaard, Astrid Agnalt (født Oland), Thorbjørg Wold (født Lappegaard) og Birgit Husengen (født Oland).

Foto: Thor Fjeld.

I «mellomåret» bodde jeg hjemme i Ovaskogs. Det året ble far syk. Jeg er glad for at jeg kunne være mye hjemme sammen med ham og samtidig avlaste mor.

Siste året av utdannelsen var vi igjen på lærerskolen. Der var jeg ferdig i mai 1957. Samme høst tok jeg et vikariat på Kokkim skole. Da ble mor og jeg kollegaer, veldig hyggelig.

Far døde i 1956, mor i 1978.

Lærer i 40 år

Jeg ble forlovet i 1956, med Asmund Brenne. Den gang var det helt vanlig at en skulle være forlovet en tid, før en giftet seg. Slik ble det også for oss. Vi giftet oss i 1958, har fått fire barn, og i dag teller vår «nærfamilie» 20 personer.

I disse årene har Asmund drevet som bonde, på farsgården, som vi kjøpte. Jeg har vært lærer i over 40 år, de siste 20 årene som rektor, først i Varteig og så på Bergenhus skole i Rakkestad. Nyter nå pensjonisttilværelsen og er takknemlig for et innholdsrikt og spennende liv.

- Bør læreren settes ut av funksjon?

Det hører vel til sjeldenhetene selv i dag at en lærer blir oppsagt fordi han eller hun ikke gjør jobben sin, men av og til hører vi om saker der elever og foreldre klager på en lærers måte å undervise på eller behandle elever på. Går vi til begynnelsen av 1900-tallet var nok slike klagesaker enda mer uvanlige. Lærerne var på den tiden en del av "maktapparatet", i hvert fall i småkommuner, og selv om praten nok kunne gå rundt om i bygda, hørte skriftlige klager til unntaket. Imidlertid skjedde nettopp det i en av skolekretsene i Varteig. Og som det framgår av artikkelen, hadde klager og lærer ikke helt samme oppfatning av punktene som klagen besto av.

Tilsynsutvalgenes møtebok

Det finnes protokoller for alle tilsynsutvalgene i de tre skolekretsene som var i Varteig. Ofte er det bare ett referat pr. år, og dette forteller hvem som er valgt ut til å sitte i utvalget. Av og til har utvalget også uttalt seg om skolebygningen og kommet med henstilling om nødvendige reparasjoner og maling. Eventuelle utvidelser av skoletida har også blitt gjenstand for uttalelser. Men siden en utvidelse medførte økt behov for lærerkrefter, f.eks ansettelse av en lærerinne til småskolen, var det ofte store, økonomiske betenkeligheter.

I protokollen for Østaskogs krets er imidlertid også en klagesak utførlig referert.

Læreren henstilles om å trekke seg tilbake

På kretsmøtet 28. februar 1913 ble det etter valget en diskusjon om læreren i kretsen og hans virksomhet på skolen. 10. mars ble det holdt ekstraordinært kretsmøte der 27 stemmeberettigede deltok. Det enstemmige vedtaket lød som følger :

1. At henstille til lærer Tonning at trekke sig tilbake fra sin lærerstilling for at give plas for yngre krefter, da man finder at han ikke indtar sin lærerstilling tilfredsstillende.

2. I tilfelde av at ikke afskedsansøgning fra lærer Tonning er indsendt inden 14 dage, henstiller kreds-møde til skolestyre at i henhold til skole-lovens §34, at søke oplyst om ikke lærer

Olaf Tonning

Olaf Tonning ble født i Stryn i 1853. Han ble lærer i Varteig i 1877, og var da bygdas første lærer med utdanning fra Statsseminar. Han jobbet de første årene i flere av kretsene, men fra 1893 var han bare i Østaskogs krets, på skolen ved Klemsdal. Tonning sluttet ved oppnådd aldersgrense i 1924.

Tonning var etter at han giftet seg, bosatt på Thoreby. Han hadde mange offentlige verv, og i 1928 fikk han Kongens fortjenestemedalje. Tonning døde i 1936. (Les mer om Tonning i INGA 1989 eller på www.varteig-historielag.no/Inga1989.html).

Tonning bør sættes ut av Funktion.

Referatet var undertegnet av alle de frammøtte, og avskrift av skrivelsen ble oversendt lærer Tonning den 12. mars.

Tonning setter seg umiddelbart ned og lager et skriftlig svar der han refererer til den mottatte meddelelsen og hevder at det hele skyldes at noen som er hans fiender, har villedet de andre :

Dette kom som lyn fra klar himmel, thi jeg havde ikke hørt den minste misnøie ytret, verken av det forrige eller nuværende tilsynsudvalg og heller ikke av nogen anden.

Nævnte kredsmede skulde nok jeg helst være uvidende om, da de ledende ikke ønsket at jeg var tilstede. Jeg spurgte formanden et par dage forud om forhandlingsemnet og fik da det svar at det var "lærerinde-spørsmålet" som skulde behandles.

Jeg har nok desværre nogle som av en eller anden grund ere mine fiender, disse er det som baade har faat i stand mødet og den der fattede beslutning og det paa den maade at de diskede op med en hel del historier og beskyldninger og med tilbud om at beedige samme.

De øvrige mødende, for hvem alt det paaklagede var ukjendt, blev herved og ved voldsom paavirkning ellers bevæget til at stemme for overanførte beslutning. Straks bagefter indsaa mange av dem at de var blevne vildledte og vil ikke længer være med paa at opretholde og gennemføre beslutningen.

Tonning hevder også i sitt svarbrev at det på møtet var flere som hadde tatt til orde for at man burde forhandle med læreren om saken før man gikk videre, men at *"Dette blev av de ledende paa en haanlig maade avvist."*

Elevene må forklare seg.

Tonning søkte ikke om avskjed innen fristens utløp, og det ble derfor satt i gang undersøkelser rundt anklagepunktene.

7.april ble det holdt nytt kretsmøte der lærer Tonning var tilstede. Der framkom det forskjellige uttalelser om det man mente var "misligheter" ved skolen. Tonning anmodet om en uttalelse fra forsamlingen om hvorvidt de ønsket at han fortsatt skulle holde skole. Ingen framsatte noe forslag, og skolestyret ba da kretsen om å oppta forklaringer fra elevene om de påståtte "mislighetene".

I første runde ble 23 nåværende og tidligere elever fra 10 til 18 år gamle bedt om å forklare seg for to av tilsynsutvalgets medlemmer. I neste runde mottok man forklaring fra ytterligere 17 barn og unge. I tillegg vitnet flere av de som bodde langs veien fra Tonnings hjem til skolen, om at han de siste årene hadde kommet nokså regelmessig til skolen om morgenen.

Hva ble lærer Tonning anklaget for ?

1. Stygg språkbruk mot enkelte elever.

Lov om folkeskolen på landet (1889), 4. kapittel:

§ 34, 2. ledd De fast ansatte lærere eller Lærerinder kan, naar de viser Udugelighed eller lægger for Dagen utilbørlig Forhold i Tjenesten eller Liv, eller naar deres Forhold for øvrig gjør dem uskikkede til forsvarlig at røgte sin Lærergjerning, afskediges af Skolestyret naar dette og Overtilsynet, efterat Vedkommende og Tilsynsudvalget er givet Anledning til at udtale sig, deri er enig.

For grove Forseelser kan Skolestyret strax fjerne en Lærer eller Lærerinde fra Virksomhed i Skolen, indtil Afskedigelse kan finde Sted, eller Dom blive erhvervet. Vedkommende nyder fuld Løn indtil Forholdet er paakjendt ved endelig Dom, eller Afskedigelse har fundet Sted.

Østaskogs-elevene i 1912

I første rekke fra venstre sitter: Gunda Spydevold, Karen Haven, Solveig Isetorp, Christian Gabestad, Arthur Bergby, Nils Nordli, Hans Brusevold og Kristian Spydevold.

I andre rekke fra venstre: Solveig ?, Astrid Lindemark, Nelly Gabestad, Judit Kingsrød, Lovise Haven, lærer Olaf Tonning, Hjalmar Berg, Trygve (Sikkeland?), Lars Spydevold, Lars Brusevold, Thorleif Isetorp og Johan Lindemark.

Tredje rekke fra venstre: Anna Spydevold, Helga Spydevold, Margith Bergby, Ågot Stubberud, Kristine Berg, Borghild Knatterudbroen, Einar E. Berby, Hjalmar Andersen, Kristian Berg, Einar Bergli og Arne Bergli.

Fjerde rekke fra venstre: Petra Knatterudbroen, Anna Berby, Jenny Knatterud, Ågot Knatterudbroen, Elise Karlsen Elvebråten, Ragna Brusevold, Ragnhild Aarbu, NN, Alfred Tomte, Thorleif (Sikkeland?), Elin Harehytta, Lorentz Bergli og Leif (Bergby?).

Bakerste rekke fra venstre: Ingrid Knatterud, Valborg Belsby, Olga Stubberud, Elise Brusevold, Karoline Berby, Arnt Olsen, Henrik Bergby, Arne Skofteby, Asbjørn Sandbekk og Ole Skoftebyengen. Fotograf: P. P. Herdenberg, Christiania.

De aller fleste kunne bekrefte at læreren til enkelte elever brukte et stygt språk. Som eksempel nevnte over halvparten at de hadde hørt læreren si til en søskenflokk : "Dere der borte på Enga bare æter og driter". Noen refererte også at lærerne hadde kalt to brødre som ikke kunne leksa si, "Kjøthuer som lignet mer dyr end mennesker". En annen elev hadde fått påskriften "-passelig til at gjøde paa og slaktes til jul." En jente som hadde vært urolig i timen, hadde

fått følgende spørsmål fra læreren : "Er du vrinsken, saa faar vi hente Kong Bjørn (en avlshest) til deg." Samme jente ble også kalt "skotmerr". Og to gutter som heller ikke klarte å sitte rolig, fikk høre at : "De klør hværandre i ræva."

2. Læreren kom for sent, holdt seg ikke til timeplanen og holdt noen ganger elevene igjen til sent på ettermiddagen.

Flere elever nevnte at læreren ved flere anledninger hadde kommet for sent om morgenen. Det ble også opplyst

at læreren noen ganger holdt på så lenge med ett fag at andre fag måtte sløyfes. Det hendte også flere ganger at skoledagen holdt på langt ut over fastsatt tid slik at elevene ikke kunne gå hjem før ved fire – halvfemtida.

3. Læreren sov i timen

Noen elever bekreftet at Tonning av og til ”duppet av” i timene. To gutter fortalte at de en gang hadde bestemt seg for å teste ut om læreren virkelig sov. Så da den ene ble bedt om å lese et stykke høyt, leste de 2. hver linje gjennom hele stykket uten at læreren merket noe til veksellesingen.

4. Diktater ble ikke rettet i tide.

Tonnings svar på anklagene

Læreren tar i sitt svarbrev for seg punkt for punkt i anklagene. Når det gjelder uttalelsen om Kong Bjørn, skriver han at det bare er to barn som har sagt dette, og at piken, Karoline Fosengen, til han hadde sagt at hun hadde hørt det av mange, men selv ikke hørt Tonning si det. Den andre er Leif Johannessen som var pleiebarn hos Ole Hansen Berby (Dette navnet har Tonning streket under), ”men han har vel hørt feil. Sagen er denne: Engang barna kom støierende og leende ind tiltalte jeg dem saa: Dere faar da bære dere maateligt, det er ligesom jeg skulde høre Kong Bjørn.”

Når det gjelder uttalelsen om ”gjødning og slagtning”, forklarer Tonning dette slik: En gut hadde nappet til sig noget av sin skolemad som han sat og

jamtet paa i undervisningstimen. Herfor tiltalede jeg ham og lagde til i en noget skjemtstom tone: Skal du lægge an paa at ede dig fet og bli ligesom en julegris der gjødes og slaktes.”

Utsagnet ”æter og driter” forklarer læreren slik: ”Det har hendt, ikke en men nogle gange at en eller flere i klassen har foretaget (frivillig eller ufrivillig) ”utladninger” saa det har lugtet saa ækkelt at jeg ikke har kunnet opholde mig i rummet, men har aabnet døren og staat et øieblik i gangen, og da har jeg sommetider ingenting sagt, men enkelte gange tiltalt dem og sagt at vedkommende opfører sig som dyr der æter og driter til hver tid og sted”. Men på slutten av dette punktet åpner Tonning for at ordene muligens kan ha kommet ut litt annerledes.

Uregelmessige skoletider og soving i timen:

”Jeg tør paastaa at jeg begynder præsis om morgenen.” Imidlertid innrømmer han at avslutningen av skoledagen nok ikke alltid har vært like presis, ”men ikke i den grad som af enkelte børn opgiven.” Og i de tilfeller der han har holdt på litt ut over tida, er det for enten å rekke alle fag, eller for ikke å bli beskyldt for å knappe inn på skoletida.

Tonning skriver også i sitt svar at han i sitt lange virke som lærer, noen ganger er ”bleven overfaldt av træthed og søvnighed, saa jeg har havt min store møie med at holde mig vaagen, men jeg har dog ikke sovet mer end jeg har kunnet staa paa kateteret og hørt hvert

Tilsynsutvalg

Skolelovene av 1889 bestemte at det skulle opprettes egne tilsynsutvalg for hver skolekrets. På landet skulle tilsynsutvalget bestå av ett medlem av kommunens skolestyre (formann) og tre medlemmer valgt av kretsmøtet. Dette utvalget fikk i oppgave å føre tilsyn med skolen, gi uttalelser og opplysninger og virke for god skolesøkning og orden i skolen. Kommunestyret kunne samtykke i at deler av skolestyrets myndighet ble overdratt tilsynsutvalgene. På landet fikk egne kretsmøter anledning til å uttale seg om og fatte vedtak i saker som gjaldt folkeskolen. Derfor er ofte tilsynsutvalgets møtebok det eldste materialet som dokumenterer drift ved den enkelte skole.

ord som ble læst.”

Diktater som ikke er blitt rettet:

Her mener læreren at når dette har forekommet, er det fordi noen barn ofte glemmer bøkene sine hjemme, og da har det ikke vært mulig for han å få rettet diktatene i rimelig tid. Altså er dette en konsekvens av elevenes rot, og ikke mangel på vilje fra lærerens side.

Hvordan endte saken ?

Det første brevet som ble sendt til Tonning der han bes om å søke avskjed, var undertegnet av formannen, Anders Spydevold. Spydevold var sammen med Julius Lindemark tilstede ved avhør av de 15 første barna. Lindemark og Jørgen J. Sikkeland hørte de neste 8 barna. Det var barn fra Stubberud, Knatterud og Tomte. De siste vitnene ser ut til å være avhørt av Hans Gabestad og Anton Kingsrød. I denne gruppa er det flere av barna som sier at de ikke har hørt stygge uttalelser fra læreren,

eller at de ikke husker å ha hørt noe av nevneverdig betydning, og tre søstre fra Spydevold sier at de holder meget av lærer Tonning.

Tilsynsutvalget måtte etter å ha hørt både vitner og lest Tonnings svar, ta stilling til om kravet om avskjed fortsatt skulle opprettholdes. Hvorvidt diskusjonen har vært lang eller vanskelig, forteller tilsynsprotokollen ikke noe om. Det som er protokollført, er følgende: *”Efter det indtryk undertegnede har faaet af di oplysninger hos skolebarna saa finder vi ingen grund til lærer Tonnings afsked.”* Undertegnede er Hans Gabestad og Anthon Kingsrød.

Og dermed ser det ut til at hele saken ble avsluttet. Tonning fortsatte som lærer, og da tilsynsutvalget kom sammen etter sommerferien, handler det bare om nødvendige reparasjoner på skolehuset. Og medlemmene i tilsynsutvalget er fortsatt de samme som før klagesaken.

Ring oss
på **04800**
– hele døgnet,
alle dager.

 for Alltid åpent

 DNB

”Han er Drikkfældig, og øver grov Banden”

Olaf Tonning var så visst ikke alene om å bli forsøkt fjernet som lærer i Varteig. I 1836 var det kraftfulle innlegg i avisa ”Brevduen”. Der beskyldes Lars Evensen Brenne for å være drikkfældig og ha et særdeles grovt språk.

Lars Evensen Brenne var født på Brenne i 1799. Foreldre var Maria Mathisdatter Askersby og Even Olsen Brenne. Han var visstnok aldri fast tilsett som skoleholder, men fungerte i flere kretser i den tids omgangsskole. Blant annet var han lærer Østaskogs og på Hafslundsøy.

Det er trolig at Lars må ha hatt en framferd som mange mente ikke var forenlig med å være lærer. Dette førte til skarpe leserinnlegg med krav til prosten om å få fjernet ham.

Forsømmelse i skolen

Lars Brenne begynte som skoleholder i 1825, og det gikk ikke lange tiden før han ble rapportert inn for sogneprest og senere prost Johan Nilsen Vogt for forsømmelse i lærergjerningen. Det var presten som både tilsatte og skrev instruks for den tids lærere, og derfor ble også Lars klaget inn for sognepresten i Tune og Varteig.

Lite tyder på at Vogt reagerte på klagene, og det førte til et par usedvanlig harde innlegg i avisa ”Brevduen” i Moss i 1836. Sarpsborg fikk avis først ut på 1850-tallet, så vartingene var nødt til å bruke avisa i Moss for å få fram sine synspunkter.

Politiforhør

Innlegget er signert Thorsten Olsen Askersby, Jens Larsen Sikkeland og brødrene Even, Arne, Ole og Erik Pedersen på Vesle-Bøe. De ber om at prosten ”foranstalter Politie Forhør”, og de stiller seg til disposisjon for å kunne dokumentere sine påstander.

Og påstandene var sterke: Lars skal flere ganger ha unnlatt å møte når skole var tillyst, og ifølge innsenderne er han ”*Drikkfældig og øver grov Banden og i flere Maader viser et forargelig Exempel*”.

Lars var også av dem som stundom slo elevene, men dette var så utbredt på den tiden at det ble ikke brukt mot ham i avisskriveriene.

”Sving deg omkring, sukkerungen min”

Vi har ikke belegg for å si at skoleholder Syver Evensen Morthaugen (1745-1825) var beruset når han underviste elevene. Derimot levde historien lenge da Syver som klokker dro i gang en drikkeviser i kirken.

Klokkerens oppgave var å lede an under salmesangen. På vei til høytidsgudstjeneste hadde ”Sjul Klokker” vært innom flere steder og blitt skjenket. Derfor var det en noe påseilet mann som inntok klokkerstolen under gudstjenesten.

Syver mistet nok oversikten over de oppsatte salmene, og stemte i stedet i med:

*”Husk opp i ring,
Ola, gutten min,
sving deg omkring,
sukkerungen min.”*

Lenger kom han ikke, for her ble Syver stoppet av presten. Både prest og menighet må ha sett med romslig mot Syver, for han mistet ikke stillingen verken som lærer eller klokker som følge av episoden i kirken.

Lars drukner

Innlegget i "Brevduen" er datert 6. januar i 1836. 18. mars skrives et nytt inserat der man etterlyser en reaksjon fra prost Vogt.

Det heter i avisa at *"flere av Almuens Mænd forundres over, at en Person af saa maadelig Charakteér endnu*

Iver Olsen Brenne var en avholdt skoleholder og tydelig av en annen støpning enn onkelen som ble forsøkt fjernet fra sin stilling. Eier av bildet: Varteig Historielag

vedbliver at holde Skole". Nok en gang kommer kravet om tiltak fra prosten, "fordi saadant forargelig Exempel som begaaes af Skoleholderen selv, har skadelig Indflydelse paa Børnernes moralske Dannelse".

Utfallet av saken er ukjent. Det vi imidlertid vet er at han praktiserte som lærer i ytterligere to år, fram til 1838.

Lars Evensen Brenne var ungkar, bodde på Skofteby og døde i en drukningsulykke i Glengshølen.

Bror og nevø

Selv om Lars fra Brenne eventuelt ikke egnet seg som lærer, var det andre i den nærmeste familien som fikk særdeles godt skussmål. Broren Ole Evensen Brenne var skoleholder fra 1823 til 1857, og nevøen Iver Olsen Brenne fra 1849 til 1890. Begge var også kirkesangere.

Gundersen Eiendom as

Helgebyveien 27

1734 Hafslundsøy

Tlf. 915 80 844 - 69 14 97 42

Spilloppmakeren med Furuholmen-blod

– Mormor Nelly fortalte mye om slekten vår, men det er ukjent for meg at jeg har røtter til Varteig, sier Jahn Teigen. Han synes det er morsomt når vi forteller om tippoldefar Mathis fra Nordre Furuholmen.

– Det var familien vår på Hvasser som mormor fortalte om. Vi ble ikke klar over at vi hadde slekt på «are sia av fjor'n» før noen hyggelige mennesker fra Sarpsborgdistriktet tok kontakt med meg, forteller Teigen.

Denne informasjonen ga Jahn Teigen videre til sin nå avdøde bror Viggo, som drev med slektsforskning. – På den måten fikk vi vite at mormors mor Annette var fra Tune. Mer vet jeg imidlertid ikke om min tilknytning til Sarpsborgdistriktet, forteller den folkekjære sangartisten. Teigen er bosatt i Glemmingebro i Skåne, og er lutrer velvilje når vi kontakter ham. Kanskje kan det være

befriende for artisten at det ikke er Se og Hør eller VG som vil ha tak i ham, men et lokalhistorisk årstidsskrift fra lille Varteig.

Tippoldefar Mathis

Sangartisten forteller ivrig om mormoren Nelly Jansen på Hvasser. For bygutten fra Tønsberg var det befriende å komme på sommerferie til mormor på landet. Men han kan ikke erindre at hun noen gang berettet om sin morfar Mathis fra Varteig.

Mathis Christensen var født på Nordre Furuholmen 9. september i 1821 med foreldre Anne Andersdatter og Christen Pedersen. Anne var fra Vestre Bjørnland i Tune mens Christen var født på Lilleng (Vesle Eng) i Eidsberg.

Til Varteig kom Christen da faren Peder Christensen som enkemann

Jahn Teigen har Varteig-røtter. Ikke rart han da trives sammen med Åge Sten Nilsen, rockeartisten fra Sarpsborg. Bildet er tatt i 2004. Foto: Jarl M. Andersen, SA.

Kjentfolk med Varteig-røtter

Gode Varteig-gener utvikles og trives også utenfor bygdas grenser, og det kan være spennende å registrere kjentfolk med Varteig-blod.

I 2012 fortalte vi om skiskytterne Tarjei og Johannes Thingnes Bø, med oldefar fra Basken. I 2013 berettet vi om Magne Furuholmen, med farmor fra Brusevold og farfar fra Nordre Furuholmen, og i fjor skrev vi om Gunnar Staalesen, med mormor fra Klemsdal. I år har turen kommet til Jahn Teigen, med tippoldefar fra Nordre Furuholmen.

Vår tanke er å gi deg én kjendis med solide Varteig-røtter i hvert Inga-hefte i årene framover. Redaksjonen tar gjerne imot forslag til kandidater.

Dette er Jahn Teigen

Jahn Teigen (født i 1949) er sanger, komponist og underholdningsartist. Han startet i 1965 beatgruppa The Enemies. Siden turnerte han i Danmark, England og Israel med flere band før Popol Vuh (Popol Ace) ble startet i 1972. I 1977 dannet han komi-bandet Prima Vera, som hadde en voldsom suksess de sju årene de drev.

Det er likevel som soloartist han har jobbet mest, og han har gitt ut en rekke album. Han har fjorten ganger vært deltaker i Melodi Grand Prix, har medvirket i flere musikaler i Norge, Sverige, England og Østerrike, og også vært programleder på TV både i NRK, TV2 og TVNorge. Albumet «This Year's Loser» (1978) ga ham Spellemannprisen, og både i 1983 og i 2009 ble han tildelt Spellemannjuryens hederspris. I 2010 ble han utnevnt til ridder av 1. klasse av St. Olavs Orden.

Jahn Teigen var i 1984-1987 gift med Anita Skorgan, og har datteren Sara. Han er bosatt i Glemmingebro i Sverige.

giftet seg med Ragnhild Pedersdatter på Nordre Furuholmen, og dermed ble han ansvarlig både for gårdsdriften og gjestgiveriet som var på plassen. Senere tok Anne og Christen over virksomheten.

Christen døde året etter at Mathis var født, og moren Anne giftet seg igjen i 1823 med Knut Olsen fra Sanne i Tune. Stefaren ble dermed neste eier på Nordre Furuholmen.

Bodde i Spikeren

21. juni i 1844 giftet Mathis Christensen seg med Ellen Marie Johansdatter. Da betegnes Christen som «arbejdsmand» i Sannesund. Ellen Marie var to år yngre enn ektemannen, født 16. februar i 1824. Hun var født på Grålum som datter av Ingeborg Andersdatter og Johan Christensen, men bodde på Alvim da hun giftet seg.

Dette bildet viser Mathis Christensen og hans barn, og er tatt omkring 1890. Foran fra venstre ser vi Marie (gift Eilertsen, Lisleby), Mathis Christensen, Kristian og Emma Ludvikke (hun forble ugift). Bak fra venstre Annette (gift Jansen, Hvasser), Ludvig, Thomas og Josefina (gift Hox). Ludvig og Thomas holder et bilde mellom seg av broren Justin, som hadde utvandret til USA. Mathis var fra Nordre Furuholmen, og er Jahn Teigens tippoldefar. (Bildet er hentet fra Sarpsborg kommunes fotoarkiv.)

Ellen Marie og Mathis etablerte seg som husmenn i Spikeren, under det som ble benevnt som «Alvim sydøstre». Ved siden av husmannsplassen livnærte Mathis seg som tømmerfløter. Det ble en stor ungflokk på plassen, og ved folketellingen i 1865 var det sju barn i alderen tre til 23 år som bodde hjemme. De to eldste guttene, Christian og Justin, var for øvrig matroser.

Mathis ble 84 år gammel, og døde på Alvim 16. februar i 1906. Kona Ellen Marie døde allerede 6. desember i 1885.

Ferden går til Hvasser

Selv om det var sju barn som bodde hjemme hos Ellen Marie og Mathis i 1865, går slektsgangen mot Jahn Teigen via et åttende barn. Datteren Annette kom til verden 11. juni i 1847, og hadde flyttet hjemmefra i 1865 for å tjene hos F. C. C. Holst, som var forpakter på Tune prestegård.

Annette ble gift med Karl Johan Jansen fra Hvasser i øykommunen Tjøme. Karl Johan (født i 1836) var fisker, og i tillegg drev de gården Oppegård. Ifølge Jahn Teigen fødte oldemor Annette elleve barn.

Annette Jansen døde på Hvasser 26. juni i 1936.

Jahn Teigens mormor

Nå nærmer vi oss sangartisten fra Tønsberg med stormskritt. I barneflokken til Annette og Karl Johan finner vi Jahn Teigens mormor, Nelly Othilie (født 3. sept i 1881 – død 28. mars i 1968).

Nelly og Oscar Johannessen får 16. des 1918 datteren Ester. Hun gifter seg

i 1939 med frisørmester Arne Teigen (1911-1993) i Tønsberg, og de får sønnene Viggo (1943-2010) og Jan (navnet er senere endret til Jahn, født i 1949).

Satt ved grinda med gitaren

Jahn Teigen utdyper sitt forhold til mormor Nelly på Hvasser. – Jeg gledet meg alltid til å komme på besøk til henne. Mormor var bestandig glad, hun sang og nynnet. Dessuten hadde hun alltid et kamferdrops på lur, forteller Teigen.

Han beretter videre: – Det var nærhet til vannet der jeg fisket krabber, jeg var med og plukket jordbær og jeg høstet inn gulrøtter. Kuene gikk nesten fritt omkring, og jeg satt ved grinda med min gitar og passet på at kuene ikke rømte.

Han var også grindgutt. – Jeg åpnet grinda for de få bilene som «badegjestene» fra Oslo kjørte, og fikk en femøring for det.

Et annet univers

Teigen forteller om brønn og utedo hos mormor, og om stikkelsbær, solbær og rabarbra i den lille hagen. – Det var et annet univers, helt forskjellig fra det jeg var vant til i byen. Jeg var liksom i frihet. Ikke bare i naturen, men også fra mine foreldre, som sikkert var glade til for å slippe mine spillopper, som mormor kalte det, ler han.

For Jahn Teigen medgir at han som guttunge kunne være ganske livlig. – Men mormor klaget aldri på noe. Hun var aldri sur, og lo som oftest av mine spillopper. «Du blir nok sånn modell, eller no' sånt, du», sa hun.

Forsmedelig tap i Sparta Amfi

I avdelingen for kuriositeter tar vi med at Jahn Teigen som 16-åring i 1964 startet Tønsberg Ishockeyklubb. Han var keeper på Vestfold-laget i den norske utgaven av TV-pucken, en ishockeyturnering mellom distriktslag for ungdom.

– Min aller første TV-opptreden var da Vestfold møtte Østfold i denne turneringen. Kampen gikk i Sparta Amfi og jeg mener å huske at vi gikk på et forsmedelig 2-1-tap, forteller Teigen.

Jahn Teigen og Magne Furuholmen

Det er bemerkelsesverdig at to så profilerte artister som Jahn Teigen og Magne Furuholmen begge har røtter til Nordre Furuholmen. Det har imidlertid ikke lyktes oss å dokumentere slektskap mellom de to.

Det nærmeste vi kommer er at Magne Furuholmens tippippoldefar var Ole Olsen Furuholmen, og at Jahn Teigens ste-tippippoldefar var Knut Olsen Furuholmen. Dessuten at Ole kjøpte Nordre Furuholmen av Knut i 1827, men det er usikkert om det var slektskap mellom Ole og Knut.

Musikalsk arv

Sangartisten fra Tønsberg ser klart at noe av hans musikalitet nok stammer fra mormor Nellys del av tidligere familie. – Men pappa spilte også gitar, og det var alltid sang og musikk både hjemme i Tønsberg og hos mormor på Hvasser, forteller han.

Tove Lisbeth Olsen på Kurland er firmenning til Jahn Teigen, og forteller om stor musikalitet gjennom mange slektsledd i Mathisen-familien. Gleden i musikken skal gå helt tilbake til Christen Mathisen på Nordre Furuholmen, Jahn Teigens tippoldefar. – Det fortelles at Mathis spilte fiolin, forteller Tove Lisbeth.

Spilte på «Stavangerfjord»

Generasjonene etter Mathis har gjort seg sterkt gjeldende innen musikklivet. Medlemmer av Mathisen-familien ble eksempelvis hyret til spillejobber på DS «Stavangerfjord», som var Amerikalinjens tredje skip og sjøsatt i 1917. Og hjemme i Sarpsborg hadde familien Thomas Mathisen i Pellygata huskonserter der de åpnet vinduene slik at også folk som samlet seg utenfor fikk høre.

Ellers forteller Tove Lisbeth Olsen om utøvere i musikk og sang i mange slektsledd, fram til dagens generasjon som holder arven i hevd.

Tusenvis av allsyngende publikummere

Jahn Teigen er en god venn av Sarpsborg, formodentlig uavhengig av hans slektstilhørighet til Alvim og Nordre Furuholmen.

Når vi ber ham trekke fram et minne fra en av sine mange konserter i Sarpsborg, nevner han siste konserten i Kulås for tre-fire år siden. – Det var helt herlig. Tusenvis av allsyngende publikummere. En stor opplevelse! sier han.

Lørdag 15. august er han for øvrig tilbake i Sarpsborg, når han står på scenen under Bedemarten.

- **Forretningsregnskap**
- **Landbruksregnskap**
- **Budsjettering**
- **Lønn**
- **Skattespørsmål**
- **Årsoppgjør**

Skjebergveien 200, 1743 Klavestadhaugen
Telefon 69 10 26 60   www.directa.no

En sykkeltur i krigstid, sommeren 1944

Første søndag i august ble det arrangert sommerstevne på Tomb Jordbruks-skole i Råde. Disse sommerstevnene, i årene under og etter krigen, var en stor begivenhet for ungdommene den gangen.

Jeg var konfirmant høsten 1943, og hadde tråsykkel sammen med min eldre bror.

Denne søndagen i august var det min tur til å disponere sykkelen. Å sykle fra Varteig til Tomb i Råde var en lang tur. Da mor hørte at jeg skulle sykle sammen med to solide karer, Iver Hasle og Øivind Bergerud, syntes hun det var trygt å la meg reise.

*Artikkelforfatter
Asmund Brenne,
fotografert omkring
1944, året som
historien er hentet fra.*

Fullsatt hageanlegg

Tomb Jordbruksskole i Råde er opprinnelig en gammel herregård. Indremisjonen overtok gården i 1939 for å drive jordbruksskole, noe de var godt i gang med i 1944.

– Øivind Bergerud var en oppofrende og solid kamerat, skriver Asmund Brenne. Her er Øivind fotografert med sykkel og hund foran vestveggen på Bergerud stede.

Fotograf: Hans Bergerud

Sommerstevnet i august var en begivenhet mange ungdommer ville være med på, fra mange av bygdene i Østfold. Hele hageanlegget foran hovedbygningen, med den digre parken, var fullsatt med folk.

Dette ble en stor opplevelse for ungguttene fra Varteig. Men vi måtte jo begi oss på hjemveg. Iver traff noen jenter fra Øvre Tune som han kjente fra før, og fulgte med disse hjem.

Punktering

Øivind og jeg begynte på den lange hjemvegen. Sykkelen min punkterte. Hva nå? En ungdom som opplever noe liknende i dag, ville dratt opp en mobil og tilkalt hjelp. Men det kunne ikke vi.

«Du får sette deg på bagasjebrettet mitt og holde sykkelen ved siden av», sa Øivind. Slik kom vi oss til Råde stasjon. Vi tenkte at vi kunne ta toget til Sarpsborg stasjon, og sykle derfra hjem.

På Råde stasjon ble vi møtt av en betjent som ba om å få se mitt grenseboerbevis. Noe slikt hadde selvsagt ikke jeg. «Da får dere heller ikke billett», var svaret vi fikk. Hva gjør vi nå? Det var veldig langt hjem. Vi måtte rett og slett fortsette som vi hadde begynt, vi syklet videre.

En solid kamerat

Jeg satte meg bak på sykkelen til Øivind, holdt sykkelen min ved siden av,

og Øivind tråkket i veg. I motbakkene ved Solli og Børstad gikk vi begge av syklene og leide dem. Så var det å sitte på bagasjebrettet igjen. Slik kom vi oss hjem, sent på natta, det grydde av dag. Utrolig slit, spesielt for Øivind.

Når jeg skriver om denne turen nå, 70 år senere, er det for å fortelle om hvordan forholdene var under krigen. Men først og fremst for å fortelle om en sterk, oppofrende og solid kamerat, Øivind Bergerud.

Øya's Klippotek

Telefon 69 15 44 00

Kjell Arne Belsby

Belsbyveien 325

1730 Ise

arnbelsb@online.no

Org.nr. 969207664

Tlf. mob. 906 87 820

Graving - Transport - Ansvarsrett

– De behandlet oss fosterbarna som sine egne

Jonh Johansen var snaut tre og et halvt år da moren døde. Sammen med sin to år eldre bror Ole ble han fosterbarn. – Vi var imidlertid heldige. På Lilleng hadde vi det bra. Mathilde og Julius behandlet oss som om vi skulle være deres egne barn, sier 90-åringen.

Det er alt for mange triste historier fortalt av barnevernsbarn og fosterbarn, om utnyttelse, mishandling og misbruk. I så måte har Jonh Johansen en solskinnshistorie å fortelle.

Han og broren kom til Mathilde og Julius Lilleng i mai 1928. – Julius hadde jo barn fra sitt første ekteskap, men i samliv med Mathilde ble det ingen barn. Det var kanskje derfor de åpnet dørene for unger som ble satt bort. I alle fall fikk vi oppveksten vår på Lilleng, og bedre kunne vi ikke hatt det, sier Jonh Johansen.

I samtalen omtaler han fosterforeldrene sine som ”mutter” og ”fatter”. – De var jo mamma og pappa for oss, bemerker han.

Moren dør

Selv om historien om fosterhjemmet

på Lilleng er god, er bakteppet for at Jonh og broren Ole ble vartinger tragisk nok. Hjemme i Friggs gate på Alvimhaugen ventet mor Sofie og far Olaf sitt fjerde barn. Jonh var yngst, født i 1924, og ellers besto barneflokken av Ole (født i 1922) og Else (født i 1921).

Vi skriver mars 1928:

– Jeg husker det godt. Mor satt med kaffekverna i fanget, mens vi ungene lekte rundt henne. Plutselig skrek hun i, og falt om på gulvet. Gamle doktor Jensen ble budsendt, men det var ingen ting han kunne gjøre. Mor hadde fått blodstyrning og døde, forteller Jonh Johansen. Hun ble bare 32 år.

Begravelsen husker han ikke, men han har klare minner om den siste julen hjemme i Friggs gate i 1927. – Jeg ser rommene for meg, kjøkken, stue og soverom. Inne i stua sto det en buffé til venstre, og der lå julegavene. Det kriblet nok av forventning hos treåringen.

Jonh Johansen kan ikke få fullrost fosterforeldrene sine på Lilleng. Han var bare drøye tre år da han «ble satt bort». Her er han fotografert hjemme på Bekkevold, med en av sine store hobbyer – nemlig frimerkene. Foto: Øistein Bøe.

Frøken Seim ga ham "nytt" navn

Da Jonn Johansen ble båret til dåpen i Sarpsborg, fikk han navnet John. Slik var også skrivemåten fram til han begynte på skolen, og lærerinnen Anna Seim skrev ham inn som Jonn.

– Siden har jeg brukt den skrivemåten. Det er stort sett bare i offentlige papirer at navnet er skrevet John, sier han.

Jonn Johansen som niåring. Utsnitt av et skolebilde. Eier: Varteig Historielag.

Vergerådet tok over

Far Olaf Johansen var sjauer og stuer på havna. Han jobbet til alle døgnets tider, avhengig av når båter kom og gikk.

– Det var en umulighet for far å kunne ta hånd om oss ungene, som alle var under skolealder, sier Jonn. Derfor ble dette en sak for vergerådet i Sarpsborg. Storesøster Else kom først til mormoren og var senere en periode på barnehjemmet i Sandesundsveien. Brødrene Jonn og Ole ble "satt bort", som det het den gang, til Lilleng.

– Jeg husker så godt at Mathilde og Julius kom for å hente oss på Alvimhaugen, kjørende med hesten Erla og melkevogna. Vi ungene fikk imidlertid bil opp til Lilleng, sammen med Mathilde. Du vet, det var litt stas for to

gutter på tre og fem år å kjøre kalesjebil. Julius måtte kjøre hjem alene med hesten, minnes Jonn Johansen.

Som deres egne

Jonn får ikke fullrost forholdene hos Mathilde og Julius på Lilleng. – Ole og jeg ble tatt hånd om som om vi skulle vært deres kjødelige barn. Jeg har ikke ett vondt ord å si om oppveksten på Lilleng, sier Jonn Johansen.

Han poenterer at det nok var en stor fordel at de var to brødre som kom i samme fosterhjemmet. – Dessuten var jo jeg bare drøye tre år da mor døde, og i den alderen er man tilpasningsdyktig. Ole, som var to år eldre enn meg, bar nok med seg sterkere minner fra barndomshjemmet på Alvimhaugen, sier han.

Det var åtte barn i første ekteskapet til Julius Lilleng, hvorav sju vokste opp. – Da jeg kom til Lilleng var det bare

Mathilde og Julius Lilleng hadde ikke egne barn, men tok til seg to fosterbarn.

Bildenes eier: Oddveig Lilleng.

Julius rugget ham i søvn

Som guttunge var Jonn plaget med store mandler som ga ham dårlig pust. Både han og broren Ole tok mandlene i 1931, men før det skjedde var det umulig for Jonn å sove liggende i senga. Løsningen ble en stor gyngestol hvor han satt og sov, støttet opp med puter.

– Julius satt hver kveld og rugget gyngestolen til jeg sovnet. Det sier mye om både tålmodighet og omsorg, sier Jonn.

Sofie og Olaf Johansen var foreldre til tre små barn da Sofie plutselig fikk blodstyrning og døde bare 32 år gammel. Barna var alle under skolealder, og måtte settes bort.

Bildenes eier: Else Marie Westgård.

Asbjørg, Bjarne og Else som bodde hjemme. Asbjørg flyttet ut kort tid senere, mens Bjarne jo ble på gården og overtok den etter hvert, forteller 90-åringen.

Første kona til Julius var Karoline Elise Jakobsen fra Maugesten i Tune. Hun døde i 1918, og åtte år senere giftet Julius seg igjen med Mathilde Matisen Knatterud.

(Gårdshistorien om gnr 3006, bnr 1 og 6 Lilleng kan du lese i Inga 2000.)

Som foreldre

Jonn utdyper det faktum at både han og broren så på Mathilde og Julius som sine foreldre. – Vi var jo små da vi kom til Lilleng, og knyttet oss selvsagt nært til våre fosterforeldre. Dessuten var det i oppveksten begrenset kontakt med vår biologiske far. Det var liksom ingen bånd der. Forbindelsen mot far ble faktisk bedre i voksen alder, forteller han.

Ellers nevner han regelmessige besøk i oppveksten hos mormor Anna, farmor Karen og spesielt tante Anette i Oskars gate.

Rømte for å fiske

Jonn Johansen har alltid vært glad i å fiske. – Jeg var bare seks-sju år da jeg begynte å fly til elva, sier han. Hjemme på Lilleng fikk han lov til å utfolde hobbyen sin, men dagene ble for korte for guttungen.

Derfor tok han tidvis også i bruk natta, men det var fosterforeldrene lykkelig uvitende om. – Vi la oss pent og pyntelig om kvelden, og så ventet jeg til jeg antok at Mathilde og Julius hadde sovnet. Da krøp jeg ut av vinduet fra soverommet vårt i andre etasje og ut på taket på bislaget. Derfra klatret jeg ned i ett av de to store kastanjetrærne som sto ved inngangen. Da var det klar bane til elva, og senere på natta var det samme vei tilbake til senga igjen, ler Jonn.

Et arbeidsjern

Med ti kuer på båsen og et allsidig jordbruk var det nok å henge fingrene i på Lilleng. – Vi ble tidlig med i gårdsarbeidet, men det syntes jeg bare var artig. Jeg har bestandig likt å jobbe, sier Jonn.

Han lærte seg blant annet tidlig å melke. – Mutter (Mathilde) var et arbeidsjern som jobbet sent og tidlig. Hun melket seks kuer mens jeg melket fire, ler han.

I stor grad klarte Mathilde og Julius seg uten tjenestefolk. – Ole og jeg hjalp jo til så godt vi kunne, og dessuten var Bjarne hjemme. Det var kun da Bjarne var i militæret på Mysen at Julius hyret en tjenestegutt. Det var forresten Arthur Bøhaugen, forteller Jonn Johansen.

Ønsket seg gård

Etter sjuårig folkeskole ble det jobber rundt på gårder i Varteig. Han forteller at han var både på Hauger og Småberg, i tillegg til at han deltok i gårdsarbeidet hjemme på Lilleng.

Under krigen jobbet han som tømmerhogger, blant annet i Skjebergdalen og i Aremark. Jonn har alltid likt å være med i gårdsarbeid.

– Han skulle nok vært bonde, sier

Jonh Johansen jobbet i flere år som gårdsarbeider, både i Varteig, Skjebergdalen og Aremark. Her er det vedhogst med bogesag. Bildets eier: Odd Johansen.

eldstesønnen Odd.

– Jeg ønsket meg en liten gård, men det er bra som det ble, forsikrer faren.

Selv om det verken ble ku eller hest ved boligen ved Småberggrampa, har han i alle fall hatt både sau, gris og høner. Tomta på Bekkevold, i Varteigveien 457 er romslig og har gitt muligheter for både dyrehold og hagebruk. Dette har vært blant gode hobbyer, mens arbeidsplassen i 31 år ble cellulosefabrikken på Borregaard.

Dessuten var han ofte og gjerne på Lilleng for å hjelpe til i onntider og reparasjonsarbeider i mange år etter at han hadde etablert seg ved Varteigveien.

Stiftet familie

15. desember i 1945 giftet Jonh Johansen seg med Ruth Olsen fra Asken i Rakkestad. De bodde en kortere periode i Antonstua på Vestgård og i tre år på Ihlebekk på Gautestad. Deretter flyttet de tilbake til Lilleng og bodde i bryggerhuset på gården fram til boligen ved Varteigveien sto ferdig i 1952.

Ruth og Jonh fikk fire barn – Odd født i 1946, Solveig i 1947, Jan i 1953 og

Treskjæring har vært en kjær hobby for Jonh Johansen. Her viser han fram noen av arbeidene sine. Bildet er tatt omkring 1980. Bildets eier: Odd Johansen.

Mange fosterbarn til Varteig

Jonh Johansen og broren Ole var langt fra de eneste som kom som fosterbarn til Varteig. Det var den tids barnevern, enten ble det barnehjem eller så ble ungene plassert ut på gårdene når familier gikk i oppløsning.

Bare i noenlunde egen aldersgruppe nevner han mange fosterbarn. To kom til Sulusnes, to til søndre Brenne, og det var også fosterbarn blant annet på Østre Bergerud, Klemsdal og Basken, som alle var på Jonns alder.

Jonn Johansen hadde mye glede av å fiske – både som guttunge og i voksen alder. Dette bildet er tatt på 1990-tallet. Foto: Odd Johansen.

Randi i 1955. Han forteller stolt om tolv barnebarn og seksten oldebarn.

Livet består imidlertid av både medgang og motgang, og for Jonn var det to svært bratte motbakker da han i 1974 mistet ett av barnebarna sine, og i 1985 da han ble enkemann.

Men sol og regn skifter, og nå kan han se tilbake på nærmere 30 års ekteskap med Gunhild. Jonn Johansen og Gunhild Smaaberg giftet seg i 1986, og sørger i fellesskap for at Bekkevold er familiens naturlige møteplass.

Flere hobbyer

Jonn Johansen har drevet med treskjæring, der han har produsert

alt fra kaketiner, kister og vugger til spesialbestilt listverk. Dessuten er han en ihuga filatelist, hvor han i 45 år har samlet på frimerker fra mange land.

Han forteller at han mangler bare fire frimerker for at samlingen fra Øst-Tyskland skal være komplett, og for gamle Sovjet har han fullstendig samling fra 1940-tallet. Selv om synet er svekket på grunn av forkalkninger, kan Jonn fortsatt jobbe med frimerkesamlingen sin – takket være et godt leseapparat.

Den største hobbyen og interessen hans har nok likevel vært fiske, og det er få som bedre kjenner dybder og vet hvor fisken står i Glomma enn nettopp han.

Kokte fisk ved elvebredden

Han ble tidlig grepet av fiskehobbyen, og forteller om hjemmelaget fiskestang hvor en bøyd knappenål dugde som fiskekrok.

Broren Ole var ikke like interessert, men nabo Knut Lunde delte Jonns interesse. – Vi hadde mye moro ved elva, og det var knapt noe som var bedre enn når vi kunne gjøre opp et lite bål og koke egenfanget fisk i en aluminiumsboks nede ved elvebredden. Det er minner som sitter åtti år senere, forteller Johansen.

Han beretter også om de to kattene som var på Lilleng. – Da kattene så at

Julius Lillengs første ekteskap

Julius Lilleng hadde forpaktet svigermorens gård på Maugesten i 20 år da han og kona Karoline Elise kjøpte Lilleng av Kristian Lillengs dødsbo i 1915. De flyttet til Varteig to år senere.

Karoline Elise og Julius hadde giftet seg i 1896 og fikk barna Margit Johanne (født i 1896), Gudrun Hjørdis (1899), Ingrid Solveig (1901), Borghild Kristiane (1903), Ragnhild Eldbjørg (1905-1908), Asbjørg Helene (1908), Bjarne Kristoffer (1912) og Else Ingeborg (1915).

Karoline Elise døde i 1918, året etter at de kom til Lilleng.

Mathilde og Julius Lilleng

Mathilde kom til verden på Knatterud 11. nov i 1874. Foreldrene hennes var Marta Haakonsdatter og Matis Ejlertsen. Hun var imidlertid bare seks år da hun mistet moren, og oppveksten fikk hun hos en tante og onkel på Knatterudbroen.

Julius var født på Lunde 8. sept i 1874 med foreldre Juline Marie Olsdatter og Gunder Kristoffersen. Også Julius var bare seks år da moren hans døde, og han ble oppfostret hos mormor Anne M. Olsdatter og morfar Ole Jakobsen på Skofteby.

Da de giftet seg i 1926, drev Julius gnr 3006, bnr 1 og 6 Lilleng, mens Mathilde drev egen kolonialbutikk i Kirkegata i Sarpsborg.

Julius døde 12. februar 1957 og Mathilde 1. mars samme år.

jeg tok fram fiskestanga, gikk halen rett i været og de fulgte med meg ned til elva. Men når de hadde fått en fisk eller to av meg, var de fornøyd og ruslet tilbake på gårdstunet, sier han.

Med egen båt

Jonn har i alle år hatt egen båt liggende i elva, men benyttet også enhver mulighet som bød seg til å prøve fiske-lykken i sjøen. I Glomma ble det både lake, gjedde og masse ål, og ved innløpet til Mingevannet sto også gjørsen.

Han er forresten en mester i å sløye fisk. Kona Gunhild er fra Haugesund, og når de besøkte fiskekyndige bekjente på Vestlandet fikk han tilbakemelding på at han burde vært fiskehandler.

– Det var moro å fiske, og fangsten kunne være rikelig. Det merkelig var at det ikke var flere som var ute på elva, og nå er det vel enda færre som fisker, sier han.

Hals som ei takrenne

Det mangler ikke på gode fiskehistorier når man prater over kaffen med Jonn Johansen. Vi tar med et par av dem, som endog er sanne:

Glade toner fra tre gode kamerater fotografert på Buråsen i Tune. Fra venstre ser vi Aslak Brennås (senere Brenaas), Knut Lunde og Jonn Johansen.

Bildets eier: Odd Johansen.

Ståla var farmoren hans

Farmoren til Jonn Johansen het Karen Jensen, men hun var nok vesentlig mer kjent i Sarpsborg-distriktet som Ståla. Hun hadde evner langt ut over det vanlige, og skal ha vært i stand til å lege både sykdommer og skader.

– Jeg vet at mange oppsøkte Ståla, men for meg var hun først og fremst farmor Jensen, sier Jonn. Ståla var flere ganger på Lilleng og besøkte Jonn og broren, og guttene gjestet også bestemoren hjemme på Alvim. – Da ventet det tre kroner på hver av oss, og eggedosis laget av to egg, humrer Jonn. Tre kroner var en ikke ubetydelig sum den gang, og ble brukt til å kjøpe bøker. – En lesehest har jeg alltid vært, kommenterer han.

Jonn var inne i Haugenesevja og søkte fiskelykken da et yngre ektepar kom roende forbi. Kona i båten bemerket at det jo var så mye ben i eksempelvis murt og abbor. Da kom det kjapt fra hobbyfiskeren: ”Når man har hals som ei takrenne, går det ned.”

En annen gang kom han i prat med en Øya-kar på bussen hjemover fra jobb. Medpassasjeren ville vite om han spiste brasme, og Jonn svarte at bedre mat kan du ikke få enn stekt brasme og blåpoteter. Da kom det fra Øya-karen: ”Åsså så fetændes”.

Ole ble bonde og Borregaards-arbeider

Mens Jonn forble varting, flyttet broren Ole Johansen fra fosterhjemmet på Lilleng under krigen. Han giftet seg med Gunvor Finstad og jobbet på Borregaard ved siden av at de eide og drev gnr 2003, bnr 4 Vestre Teppa (Finstad) i Tune. Den gården overtok de i 1957 etter Gunvors foreldre Hjørdis og Karl Hansen. Karl var for øvrig fra Varteig, født på en plass under Gressløs i 1889. Ole døde 67 år gammel.

Søsteren Else har aldri bodd i Varteig, men giftet seg med en som hadde solide Varteig-røtter. Josef Westgård var selv sarping, men faren Ole var født på Vestgård i 1886. Else og Josef etablerte seg i Sarpsborg.

Søsknene Ole, Else (gift Westgård) og Jonn Johansen fotografert i 1969. De var fra tre til sju år da moren døde. Bildets eier: Odd Johansen.

Freddy Mathisen as

MASKINENTREPRENØR

☎ 95775477 - 90856772

SARPSBORG

«Fandt en Lettelse ved at nedtegne mine Følelser»

«Jeg begyndte at finde ligesom en Lettelse ved at nedtegne eller give Udtryk for mine Følelser i Sanger.» Det skriver Martin Olaus Larsen i sine dagbøger. I 1899 redigerte han det han selv kalte en «kristelig sangbok», og i 1923 kom en sangbok utelukkende med hans egne tekster.

Utgivelsen i 1899 er det vi i dag ville betegne som en salmebok, med tekster fra flere av de gamle salmedikterne – men også med noen av Martin Olaus Larsens egne tekster. I alt 383 «kristelige sanger» ble samlet mellom permene den gang.

Sangboka fra 1923 ble tilegnet Varteig menighet, og var Larsens eget verk fra perm til perm. Boka ble trykket på Fredrikstad Centraltrykkeri og inneholdt ikke mindre enn 115 egenskrevne sanger.

Bonden, lensmannen og stortingsmannen Larsen var også salmedikteren Larsen.

Tuktelse og formaning

Larsen var nok ganske konservativ i sitt syn på salmeskatten. Olav Spydevold betegner ham i bygdeboka som kom i 1956 som religiøst «nærmest haugiansk og pietistisk innstillet».

I forordet til sangboka fra 1899 legger ikke Larsen skjul på at han synes «den nyere Sanglitteratur, hva grundig

Martin Olaus Larsen var en varm forkjemper for den gamle salmeskatten. I 1899 ga han ut en salmebok som han selv hadde redigert, og i 1923 kom «Salmer og Sange» kun med egne tekster. Foto: Ludwik Szacinski (1888). Bildets eier: Ragnhild Larsen-Småberg.

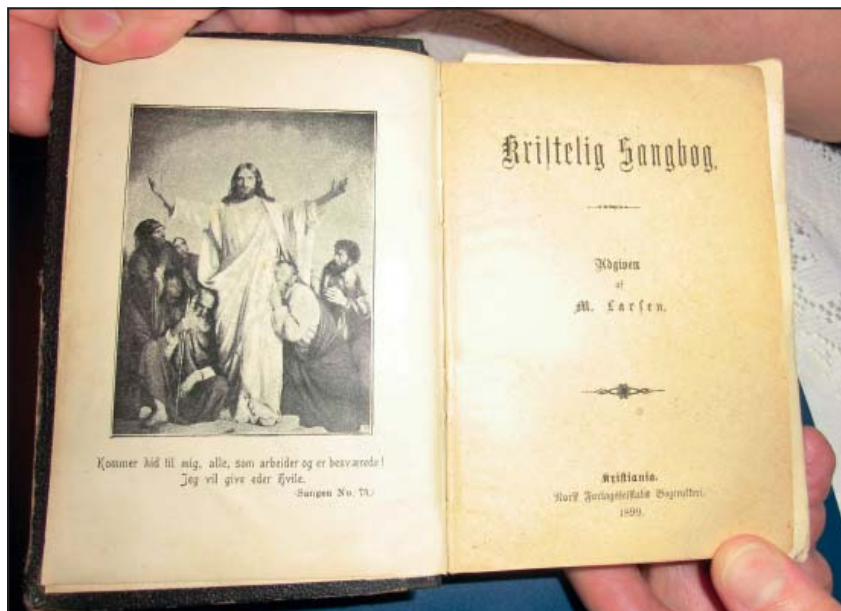
Salmedikteren fra Småberg

Martin Olaus Larsen var født 29. mars i 1844 på Sverstad i Rakkestad. Han utdannet seg som lærer, og etter et år som omgangsskolelærer i Rakkestad ble han ansatt som huslærer og kontorist hos lensebestyrer Christen Rasmussen Furuholmen.

I 1873 ble Furuholmen lensmann, og Larsen ble hans assistent. Fra 1881 til 1911 var Larsen selv lensmann i Varteig. I 1882 kjøpte han Søndre Småberg.

Larsen engasjerte seg sterkt i det offentlige liv, og hadde nærmere 30 års fartstid i herredsstyret. Han ble også innvalgt på Stortinget som representant for Venstre i to perioder, i årene 1892-1894 og 1906-1909. Martin Olaus Larsen døde 12. juni 1927.

Les mer om Larsens virke i Inga 1989, og om Søndre Småberg i Inga 2000.

Tittelsidene i «Kristelig Sangbok», salmeboka som Martin Olaus Larsen redigerte og utga i 1899. Foto: Øistein Bøe.

Indhold angaar, staar tilbage for den ældre».

Han betegner det som nedslående, spesielt overfor eldre kristne, at «de ældre Salmer og Sange, som meget var sjungne under de religiøse Vækkelser fra Begyndelsen af 50-Aarene (1850-årene, red.anm.) og udover, næsten aldeles er bortlagt.»

«Ja, mange har ogsaa fundet det i national Henseende uforsvarlig at lægge bort og glemme disse, hvori vore Forgjængere havde baade Tugtelse, Formaning, Lærdom og Trøst og hvorigjennem de frembar sin Tak, ja hvortil derfor ogsaa mangt et dyrebart Minde knytter sig.»

Kristelig folkesangbok

Derfor tok Martin Olaus Larsen med mange av «de i hine Tider mest benyttede Salmer» da han redigerte sin salmebok i 1899.

Ønsket om at dette skulle bli det han karakteriserte som en «kristelig Folkesangbok» gjorde imidlertid at han ogsaa valgte ut en del tekster fra den nyere sanglitteraturen fra slutten av 1800-tallet, «afpasset efter, hva der

ansaaes tilraadeligt, for at Samlingen ikke skulde blive mer end passende stor».

Larsen var en mangfoldig kapasitet, og derfor satte han seg ogsaa ned og oversatte en del svenske salmer som er med i 1899-utgivelsen.

Han hadde en egen arbeidsgruppe som gikk gjennom det utvalget av salmer som han hadde tiltenkt salmeboka. I den gruppa satt gårdbruker Peter Høgebøl fra Trøgstad, og fra Varteig sogneprest Lars Peter Gill, organist og lærer Ole Isene og lensebestyrer og ordfører Gunerius Furuholmen.

Mig arme fortabte

Ett eksempel på Martin O. Larsens diktning finner vi under overskriften «Kall og kjærlig innbydelse», til melodien «En folkeskare samlet er»:

*Se Natten nu forgangen er,
og Dagen er os kommen nær,
ja Naadesolen med sit Skin
i mange Sjele straalere ind.
Hvor der var Angest og Uro
Der sees nu himmelsk Sæd at gro,
og mangel, som her ilde led,
nu kjender i Sjelen stille Fred.*

Sangen er på fem vers, og vi tar med siste verset:

*O du min Herre og min Gud!
at du mig endnu giver Bud,
at jeg endnu til dig faar gaa
for Frelse for min Sjæl at faa.
Saa kommer jeg, dit tabte Faar
elendig, fattig og syg og saar
med al min Skam og Synd saa svær
mig arme fortabte naadig vær!*

Vant anerkjennelse

Nesten to tiår etter utgivelsen, i 1917, skriver Larsen om salmeboka i sine dagbøker. Der sier han at salmeboka vant anerkjennelse blant kristelige venner, og «det var ikke ret lenge førend det hele Oplag var gaaet». Opplaget var på 4000 bøker, utgitt på Norsk Forlagsselskabs Bogtrykkeri for Larsens egen regning.

«Jeg tror nok, at dette Arbeide ikke var forgyeves. Det var noget, som jeg ogsaa syntes, at jeg maatte ha gjort. Det var mærkelig rart for mig, da jeg fik den første Sending, aabnede Kassen og fik se Bogen i fuldt Stand», skriver han.

Litterært arbeid

I det daglige virket ble det nok liten tid til å være poet. Det kommer Larsen selv inn på i sine dagbøker: «Jeg har nesten Livet igjennom havt Lyst til Literært Arbeide, men jeg har aldrig havt Tid til at befatte mig videre med det.»

De første «Leilighedssange» skrev han

likevel allerede i 1874, som 30-åring. Og flere religiøse sanger blir det utover på 1880- og 1890-tallet.

Det skulle likevel ta mange år før han fikk publisert sin egen sangproduksjon. I 1923 kom imidlertid «Salmer og Sange forfattede av M. Larsen». Her finner vi 115 kristelige sanger, hvorav mange er rene salmer, som samtlige er fra Larsens hånd.

Også ved denne utgivelsen priser han den eldre salmeskatten: «Ældre Salmer og Sange helst saadanne som var meget brugte i min Ungdomstid har meget tiltalt mig, derimot mindre den senere Tids Sanglitteratur, som nok visstnok er meget let Vare», skriver han i dagboka.

Mørkets Fyrstes store Magt

Vi finner noe av hans grunnsyn i en av hans sanger som han har samlet under overskriften «Troens strid». Til melodien «Vår Gud han er så fast en borg», tar vi med de to siste versene:

*Der paa vor Vei er Snarer lagt
for os i dem at fælde.
For Mørkets Fyrstes store Magt
vi faar nok at undgjælde,
men Aanden – glem det ei –
vil lyse paa vor Vei.
Om Foden træet og saar,
hvad Kristi Kraft formaar,
vi skal alt mere finde.*

*Saa hjælpe os i Kamp og Strid,
o Fader i det Høie!*

Minneblader om sogneprest Jansen

Blant alle artikler og andre skriftlige bidrag fra Martin Olaus Larsens hånd, er nok «Mindeblade om Sogneprest J. J. Jansen» av de mest omfattende. Dette ble i realiteten en liten bok om en kjær venn, og var til salgs hos bokhandlerne.

Jens Jonas Elstrand Jansen var sogneprest i Varteig fra 1883 til 1890. Jansen ga ut flere bøker, og ved hans død i 1912 ble det spesielt framhevet hans betydningsfulle innsats i norsk kirkehistorie.

I tillegg til sitt prestevirke, var Jansen blant annet en av initiativtakerne til meieriet i Varteig. Han forsøkte også å etablere en sparebank i bygda, men lyktes ikke med det. Derimot var Larsen en av stifterne og den første styreformannen da banken ble etablert i 1896.

Kritisk til mannen bak Landstads reviderte

Gustav Jansen (1845-1922) blir betegnet som en av 1800-tallets mest innflytelsesrike prester. Fornyselsen av kirkens liturgier fra 1880-årene var framfor alt hans verk. Men da han la fram forslag til revisjon av Landstads Kirkesalmebok, fikk han kraftig motbør. En av de sterkeste reaksjonene kom fra Martin O. Larsen.

Larsen la ned et veldig arbeid i gjennomgåelsen av Jensens forslag til salmebok, og hans innsigelser endte i en bok på 88 sider som kom på Lutherstiftelsen i 1916.

I denne sammenhengen ble ikke Larsen sett på som noen lettvekter. Teologi-professor Karl Vold, som selv hadde vært sogneprest i Varteig i årene 1915-1918, skrev i forordet til Larsens bok at «han kjender godt de tanker og krav, som hersker og gjør sig gjeldende blant lægfolket i menighetene. Han har syslet med religiøs poesi og selv forfattet sanger og salmer. (. . .) Han bør høres!»

Gustav Jensen hadde fått oppdraget i 1908, og jobbet på heltid med revisjonen i årene 1911-1915. På bakgrunn av massiv kritikk ble det oppnevnt en komité av Kirkedepartementet som gikk gjennom Jensens forslag. I 1924, to år etter Jensens død, ble Landstads reviderte salmebok autorisert til bruk i Den norske kirke – med Jensens navn på tittelbladet.

*Til dig vi sætter al vår Lid,
du som jo skjønner nøie,
hvordan det med os er,
ja med enhver især,
den hele Menighed
at den i Kjærlighed
maa voxer, kjæmpe, vinde!*

Storslagent og pikant

I forordet til «Salmer og Sange» fra 1923 utdyper han sitt syn på nyere tids salmediktning:

«Og desmere i denne Nydelsens Tid, som udmerker sig ved Krav paa at alt, ja

ogsaa paa Poesiens Omraade, skal være storslagent, ja ogsaa pikant og derved interessant og løftende, hva jeg paa det bestemteste har imod og derfor ikke har havt Tanke pa eller gjort det mindste Forsøk paa at være «Tidsmæssig».

Hvad Sprog og Ordform angaar, har jeg benyttet det gamle og tilvante Skriftsprog, da det i min Alder faldt mig vanskelig at gjøre nogen Forandring deri.»

En hyllest til Varteig

Selv om tekstene i Larsens «Salmer og Sange» i hovedsak er strengt kristelige,

Ragnhild Larsen-Småberg og datteren Liv Bjor fordyper seg i Martin Olaus Larsens dagbøker, der han forteller om arbeidet med salmebøkene. Larsen var Livs oldefar og Ragnhilds «sviger-bestefar». Foto: Øistein Bøe.

har han også noen enkelte unntak. Som da han forfatter en hyllest til hjembygda. Til melodien «Når solen ganger til hvile», tar vi med to av versene:

*Ved Glommens østre Side
ligger lille Varteig Bygd
ved skovklædte Fjeld saa blide
den er saare vel betrygd.
Her har dens Forfædre strævet
i Sekler med freidigt Mod,
jo ogsaa naar der blev krævet,
om var deres Liv og Blod.*

*Alle Bygdens Mænd og Kvinder
hver i sit Kall og sin Stand
ei andensteds de sig finder
– om i hele Norges Land –
heller at bo og at bygge
end paa dette hjemlige Sted.
Der er en særegen Hygge
der, vore Forfædre de stred.*

Ved sin sønns død

Martin O. Larsen skrev ofte det han betegner som «leilighedssange», ved konfirmasjoner, bryllup og begravelser. Blant annet skrev han en sang da sønnen Ole ble drept i en kjøreulykke på Sarpsbrua i 1919. Hesten ble skremt av toget, og sprang ut.

Da skriver faren til melodien «Paa Solen jeg ser»:

*Det tungeste Slag med sværeste Savn,
som at her i Livet kan ramme:
Opleve den Dag, da Lykke og Gavn
for Livet maa ansees omme!
Tænk at miste ham mig kjærest paa
Jord,
Mit Alderdoms Haab og min Længsel.*

Flere poeter fra Varteig

Selv om Martin Olaus Larsen nok er alene varting om å ha gitt ut egen salmebok, har bygda opp gjennom årene vært begunstiget med flere poetiske penner hvor resultatet ble bokutgivelser.

Fra før har vi her i historielagets årstidsskrift presentert blant andre Niels Tomte i Inga 1997 som er mannen bak diktsamlingen «Blaaklokker» (og som også skrev Varteig-sangen) og Martha Trondsæther i Inga 2001 hvor et 20-tall av hennes kristne sanger er gitt ut i hefteform.

*Jeg udsige kan ei dette med Ord,
ser fremad kun Mørke og Trængsel.
Men så avslutter han:*

*Se Tiden jo gaar, snart alt er forbi,
snart ser vi de evige Lande.
Mon hvem det forstaar, hva dette vil si
derover at træffe hverandre!
Igjen at faa se de kjærest os var
i Lyset det himmelske klare
og svinder min Ve ved Haabet jeg har,
Hvad da at faa se og erfare!*

I ekteskap med Anne Marie Kongsrud (1842-1883) hadde Larsen fått to barn, Ole født i 1877 og Syver i 1880. Syver døde imidlertid bare ti måneder gammel, og Ole ble bare 42 år.

Sin egen begravelse

Larsen skrev forresten også sangene til sin egen begravelse i 1927. Til tonene av «Naglet til et kors på jorden» tar vi med to vers fra en av sangene:

*Tidt med taarefulde øie
mig i støvet maatte bøie,
bringe Gud min tak og pris.
O en syndertak saa ringe
kunde da ei bedre bringe –
ei som nu paa englevis.*

*Da Ole Larsen
Småberg døde i
1919, 42 år gammel,
skrev faren sang
som ble brukt ved
begravelsen.
Foto: Ukjent.
Bildets eier: Varteig
Historielag.*

*Og visstnok i største nøden,
da det lakkede mot døden,
ei fik kjende dødens frygt:
fik med alt mig anbefale
og med mine kjære alle
i min Frelasers haand saa trygt.*

Takk til menigheten

I en av sangene han skrev til sin egen begravelse, og som ble sunget i kirken, hadde han også et mer personlig vitnesbyrd. Til melodien «O, at jeg vel var kommet hjem», hadde Larsen skrevet:

*O, kjære Varteig menighet,
merkelig nu paa det sidste
at være bragt til dette sted
og dette i en ligkiste.*

*Her i det kjære Herrens hus,
hvor en velsignet aandens sus
Herrens nærværelse viste.*

*Her fikk jeg slutte hellig pakt
med allerkjærest blandt kjære,
fik vore smaa til Jesus bragt,
ved Herrens bord os faa nære.
Fik og om end i skrøpelighed
kjende en underlig Herrens fred
og velsignet sammen at være.*

*Mottag tak, kjære menighet,
for alt godt mig beviset
og være Gud da og til med
storligen lovet og priset.
Det var Herrens kjærlighet stor,
den som er det største paa jord,
vil og forbinde os hisset.*

Vestby Planteskole

**Hos oss får Dere faglig veiledning,
og stort utvalg av planter til hagen.**

Stort utvalg av :

- Stauder
- Roser
- Frukt og bærbusker
- Hekkeplanter
- Prydbusker
- Jord og gjødsel

Dere finner oss på Hafslundsøy.

Vestby Planteskole

Vestbyveien 20, 1734 HAFSLUNDSØY

Tlf : 69149237 Fax : 69146133 Sortiment og priser : www.vestby-planteskole.no

Liv Jorun Østtorp Hauge

Varteig Bygdekvinnelag – kulturformidler i 80 år

I år er det 80 år siden Varteig Bygdekvinnelag ble stiftet. 2. november 1935 startet noen bondekoner i Varteig den forening som da ble hetende Varteig Bondekvinnelag. Fra 1993 ble navnet endret til Varteig Bygdekvinnelag for å favne alle kvinner i bygda.

– I alle disse årene har Varteig Bygdekvinnelag vært en ivrig kulturformidler, sier leder i jubileumsåret, Eli Glomsrud.

– Medlemmene i Bygdekvinnelaget har vært aktive innen mat og kosthold, strikking og veving ved drift av vevstua på Vestvold Kultursenter, og strikking og broderi ved utstillinger på Byggedagen. Kirken i bygda har også vært i sentrum for arbeidet, ved pynting til høsttakkefesten, gaver til interiøret og kirkegården, for å nevne noen arbeidsoppgaver.

Leder i Varteig Bygdekvinnelag er Eli Glomsrud.
Foto: Anniken Bergsland.

Bondekoner kom sammen

– Hvordan ble laget stiftet?
– Det fortelles at noen bondekoner kom sammen for å diskutere stiftelsen. Det var Ingrid Sikkeland, Anna Berg, Helga Mellegård og Alma Knatterud. Og 2. november 1935 ble Varteig Bondekvinnelag stiftet på et møte på Kommunelokalet.

Der var blant annet lederen i Norges Bondekvinnelags Landsforbund, Olga Bjoner, til stede. Mottoet var «Samhold og samarbeide uansett politisk innstilling». Første leder ble Anny Erlandsen, Ingrid Sikkeland, nestleder, Marie Bren-

ne, Lovise Bergerud og Helga Mellevoid, styremedlemmer.

Sentrale personer

Dette er navn på kvinner som for lengst er gått bort; slik har generasjonene avløst hverandre. Men et par navn fra den første tiden har satt sterke spor. Det er Alma Knatterud og Ingrid Sikkeland som begge var formenn, som det het den gang, i en årrekke. Ingrid Sikkelands datter, Borghild Winsvold, dro lasset i mange år, det samme kan sies om hennes svigerinne Anne Johanne Sikkeland. Som spesielt har utmerket seg som leder av Vevstua på Vestvold. Hun er da også lagets æresmedlem.

–Hvor mange medlemmer har laget?

–Det har variert med årene, men medlemstallet har ligget på mellom 35 og 40 medlemmer.

Vevstua på Vestvold

På vevstua kan alle interesserte møte opp for å få opplæring i vevarbeid, det er fortsatt ikke nødvendig å være medlem. Morsomt er det at flere damer fra «byen» har dukket opp for å veve; flere meldte seg inn som medlemmer i Varteig Bygdekvinnelag. Ofte tar nybegynneren fatt på et enkelt vevarbeid, for eksemel et skjerf. Ettersom ferdigheten blir bedre, kan veveren ende opp med en flott fillerye eller en nydelig linduk.

Et stort vevtreff ble for noen år siden avviklet med bravur med utgangspunkt i Vestvold og Betel på Ise. Det kom vevinteresserte kvinner fra hele Østfold

*I 2004 var mye av bygdedagprogrammet viet 800-årsjubileet for Inga fra Varteigs nedkomst med Håkon Håkonsson, og i den anledning bød bygdekvinne på Ingas middelaldersuppe. Her er det Bjørg Winsvold (t.v.) og Anne Sikkeland som serverer Jorunn Bøe. Suppa var kokt på kvann, karvekål, brennesle, urter og grønnsaker, og ble servert med flatbrød.
Foto: Øistein Bøe.*

for å høre foredrag og se utstilling av vevarbeider i forskjellige vevteknikker. Og presentasjon av mange flotte vevarbeider fant sted i Peisestua på Bygdedagen 2012. Slik har Bygdekvinnelaget ført videre en vevkultur som før i tiden preget mange hjem.

Broderi og lappeteknikk

En annen tradisjonell håndarbeidsteknikk er broderi, oftest brukt på hjemmets tekstiler for å pynte opp og gjøre det vakkert hjemme. Duker for kaffe og middagsselskap var ofte broderte tekstiler; andre broderte tekstiler var pyntehåndklær. Det brukes kanskje ikke lenger? Pyntehåndkleet skulle dekke de håndklærne, ofte av strie, som folk brukte i tidligere tider. Før badene kom, var vaskefatet oftest på kjøkkenet.

Varteig Bygdekvinnelag har registrert og fotografert medlemmenes pyntehåndklær og samlet materialet i et stort album. Og jammen ser vi yngre familier ta opp skikken med pyntehåndklær på kjøkkenet.

Mange av medlemmene er ivrige med håndarbeid i andre teknikker; i de senere år er lappeteknikk kommet for fullt. I 2014 var det en praktfull

utstilling av tepper, klær, vesker og andre tekstiler i lappeteknikk i annen etasje i Bygdehallen på Bygdedagen. Også lappeteknikk er noe som tiltaler yngre personer.

Kirke og skole

Kirken har alltid hatt en sentral plass i Bygdekvinnelagets arbeid. Så tidlig som i 1939 ble det gitt femti kroner (sikkert mye den gang) til innleggelse av vann til kirkegården; og året etter ble det gitt hele 300 kroner til beplantning. Og fra 1977 har det vært tradisjon at bygdekvinne har pyntet kirken til høsttakkegudstjenesten med blomster og markens grøde.

Til kirkejubileet i 1984 gav Varteig Bondekvinnelag, som det het den gang, et antependium, det tekstil som pryder prekestolen i kirken. Ved jubileet bekostet bygdekvinne oppgradering av søndre kirkemur med beplantning, dette skjedde ved velvillig samarbeid med anleggsfirmaet Sarpsborg Park og Anlegg AS.

Vi skulle ikke tro at Bygdekvinnelaget kunne bidra med noe i dagens skole. Men i flere år har ivrige bygdekvinne inntatt skolekjøkkenet for å bidra med praktisk opplæring i hverdagsmat. Vet

*Varteig Bygdekvinnelag har hatt flere store utstillinger på Byggedagen. Her fra monteringen av utstillingen i 2013, der Eli Glomsrud legger siste hand på verket.
Foto: Øistein Bøe.*

du forskjellen mellom medisterkaker og kjøttkaker? Ikke alle hjem lager mat fra grunnen, derfor kan det være nyttig å lage et par tradisjonsretter sammen med ungdommene som alltid viser entusiasme når «kvinnene» kommer.

På eldre dager

De eldres situasjon i Varteig har vært i fokus i alle år. Alt i 1970 startet laget med frivillig besøkstjeneste på aldershjemmet på Vestvold; og da de eldre flyttet til Vartun ble det holdt julemesse, og håndarbeidene som var laget på mandagstreffet i løpet av året, ble loddet ut. Besøkstjenesten opphørte da Varteig kom med i storkommunen Sarpsborg fra årsskiftet 1991/92. Laget har også i årene 1990-1994 deltatt i kafeteriadrift på Vartun sammen med Varteig Pensjonistforening.

Medlemmene i laget reagerte med tristhet da Vartun ble avviklet som bosenter.

*Kate Bergsland og de andre i bygdekvinnelaget frister med lefser og nykinnet smør på Byggedagen. Her er det Reidun Olsen som ekspederes. Bildet er fra 2013.
Foto: Øistein Bøe*

Studiearbeid

Studiearbeid har vært viktig i laget – spesielt i årene etter krigen, ikke så mye nå lenger. Av kurs kan nevnes koking av brunost, lefse- og flatbrødbaking, neverarbeid, bunadsøm for å nevne noen kurs. Tryggere gårdsbruk for barn har nok vært et av de viktigste kursene.

Under Åpen Gård i Bergby-kroken i 1989 og i Spydevold-kroken i 1992 var Varteig Bygdekvinnelag medarrangør. Og i 1991 mottok laget Varteig

kommunes Kulturpris på Byggedagen. Og Byggedagen gir anledning til å treffe bygdefolk gjennom håndarbeidsutstillinger og steking av Varteig-lefsa og kinning av smør. Tradisjon og moderne liv går hånd i hånd.

Kilder: Varteig Bygdekvinnelags 60-års beretning

Styret i jubileumsåret. Foran sitter leder Eli Glomsrud:(t.h.) og nestleder Anne Bergerud. Bak: Kathe Bergsland, sekretær, Liv Torill Skofteby, kasserer, Grethe Lundberg, styremedlem og bakerst Anne S. Løchen, første varakvinne.

Foto: Anniken Bergsland.

HUS OG HYTTER I LAFTET TØMMER

VI LEVERER TØMMERKASSER, NØKKELFERDIGE BYGG, STAV OG LAFT. HYTTER, HUS, ANNEKS, STABBUR, TILBEHØR

NAVESTAD BYGG A.S
Torvliå 10, 1739 Borgenhaugen

+47 69 14 57 00
fax + 47 69 14 56 99
post@navebygg.no
mob + 47 90 85 66 99

Avisstoff for 100 år siden

Fortsatt er det Sarpen og Glommen som er lokalavisene. Sarpen går i september over fra gotisk skrift til dagens alfabet. Glommen hadde allerede byttet. Å skrives fortsatt med to a-er. Det ble ikke endret før med ny rettskrivingsnorm som kom i 1917.

Venstreavisa Glommen hadde også i 1915 mye mer Varteig-stoff enn konkurrenten Sarpen .

Krigens skygge

Avisbildet er preget av den pågående krigen, med rapporter om utfall av kampene i Europa. Selv om Norge ikke deltok i 1. verdenskrig, fikk den likevel innvirkning lokalt. 23. februar annonseres det om øvelsesskyting:

”Skarpskyting med kanoner vil foregaa 1 a 2 Klarveirdager i sidste Halvdel av Februar fra Baterød og Ravneberget i nördstlig retning mot skiver på Hasle Gaards Grund i Varteig.”

I juni meldes det at to representanter har meldt forfall til herredsstyremøtet på grunn av vakttjeneste. I samme møte behandles i sak 1: ”Smittefare som er at befrygte kan hitføres fra de krigførende Lande”.

”Den røde bil”

Ut på høsten 1915 ble det slått opp plakater som vakte harme hos store deler av bygda. 24. september sto det i en annonse i Sarpen at ”Den røde bil” skulle komme til Varden søndag kl. 12, og i samme avis kan vi lese følgende innlegg: *”Den røde bil som er et ledd i den sosialistiske ungdomsbevegelsens agitasjonsarbeid, herjer i disse dager i distriktet. Utover paa stolper og gjerder har de opslaaet sine plakater som alle er prydet med det brukne gevers merke. Folk er, som rimelig kan være, meget harme over den slags raa agitasjon, og lensmanden er av flere anmodet om at sørge for at plakaten fjernes. Det maa jo ogsaa være maate med hva der*

Det var krasse politiske motsetninger i 1915 og med svært tydeliggjøring av sine standpunkter. Her er Ungdomsforbundets brevmerker.

smøres op over offentlig eiendom som telefonstolper og veistener.”

Mottiltakene kom raskt; allerede neste dag annonserer Forsvarsforeningens styre et møte på Varden mandag kl 7 på kvelden.

I Klassekampen 4. mars 1914 annonserte Ungdomsforbundet for sitt antimilitaristiske brevmerke, det brukte gevær. Postverket nektet å distribuere brev hvor merket var påklistret, noe som førte til at motivet ble erstattet med teksten ”censur”.

Påkjørt av ølvogn

Mandag 4. oktober forteller Sarpen om et trafikkuhell: Gårdbruker Ole Jensen Sikkeland var lørdag utsatt for et stygt uhell, idet han ble påkjørt av en ølvogn. Han fikk et blodig sår på høyre kinn like ved øyet, og vognen gikk over bena hans. Men heldigvis: *”Han faar dog neppe noget varig men av uheldet.”* Denne spådommen viste seg nok å være

Ølkjører Aksel Olsen med bryggerihesten "Yven", 1920. Det var en slik vogn som kjørte på Ole Jensen Sikkeland (bildet under) og skadet ham stygt.

Bildet er fra Sarpsborg kommunes fotosamling. Eier av bildet av Sikkeland: Gro Sikkeland

riktig, for mannen levde enda noen år. Ole Jensen Sikkeland var født i Varteig i 1845 og døde i 1919. Dødsårsaken oppgis å være lungebetennelse. Selv om lege hadde vært tilkalt, endte det altså med døden denne gangen.

"Til ingen nytte å reise søksmål".

I referatet fra herredstyremøtet som stod i Glommen 4. januar, ble det under sak 4 behandlet et skriv fra Varteig Fattigstyre som spurte om herredstyret ville gå til søksmål mot Peder Olsen som hadde tilvendt seg ca 300 kroner som "formentlig" tilhørte Jacobine Andersen og skulle vært brukt til hennes sykehusopphold. Vedtaket i saken lød: "Herredstyret finder ikke, at der er til nogen nytte, at reise søksmaal." Så da hadde man vel en formening om at pengene allerede var oppbrukt.

"Hvad lever de av, Varteigs indbyggere?"

Glommen tirsdag 26. januar: Folketallet i bygda blir oppgitt til 1140 personer. Av disse var 735 voksne, dvs. over 15 år. Av de voksne var 116 selveiende gårdbrukere og 2 var husmenn med jord. 34 var tjenere innen jordbruk og fedrift og ytterligere 14 personer jobbet innen landbruk. Fabrik- og bergverksdrift sysselsatte 14 personer og håndverksindustrien 15. Det var 4 handelsbetjenter i bygda. 165 oppga husmor som beskjeftigelse, og 62 voksne barn

hjalp til i huset. Det står videre at 54 personer ernærte seg som husbestyrerinner eller tjener med huslig arbeide. 25 personer levde som dagarbeidere, 12

hadde føderåd, og 18 levde av formuesinntekt eller pensjon. 2 voksne ble privat forsørget, og hele 19 voksne hadde "intet erhverv". Hva de resterende levde av, framgår ikke av artikkelen.

En dyretragedie

16. mars forteller Glommen at "Hunder jaget dådyr ved Hasle". Hundene kom jagende gjennom gårdsplassen med dådyret like foran seg og dro videre ned mot Glomma. Da eieren av Hasle hørte dådyret skrike, sprang han etter og fikk jaget hundene som sto og rev i dådyret. Dyret blødde en del, og bonden bar det da med seg hjem for om mulig å få det friskt igjen. Hvorvidt dette lykkes, fortelles det ikke noe om.

Avisa omtaler dyret som "daadyr", men det er vel mer sannsynlig at det har vært et rådyr. Dådyr, eller dåhjort som er det korrekte navnet, var verken for hundre år siden eller nå, vanlig i Norge.

Kilder:

Sarpen 1915
Glommen 1915
Wikipedia
Kirkebok for Varteig

Da tømmerfløteren julte opp sjefen på Hafslund

Det gikk hardt for seg da tømmerfløteren i Nipa røk i tottene på fullmektigen på Hafslund i 1775. Sjefen fra herregården fikk først bank og ble deretter kastet ut i elva. Da fullmektigen var trygt tilbake på Hafslund igjen, besvimte han.

Slagsmålet i Nipa finner vi behørig beskrevet i rettsprotokollene ettersom saken kom opp for ekstratinget på Yven samme sommeren. Der ble tømmerfløteren dømt til å betale 20 riksdaler i straff og omkostninger.

Takket være tingprotokollen vet vi også litt om bakgrunnen for tildragelsen. Tømmerfløteren het Carl Wernersen og var fra Haugen på Rolvsøy. Han hadde tatt på seg å fløte fjorten tylfter tømmer (en tylft er tolv stokker) fra "Nibe-Floden" og ned til Hafslund.

I kjole og parykk

Det drøyde imidlertid med fløtingen, og på Hafslund ble man engstelig for at en tiltakende flom skulle føre til at tømmeret gikk rett i fossen. Derfor dro fullmektig Paust fra herregården og opp i Nipa for å påse at det ble fart i arbeidet.

Den godeste fullmektigen ankom standsmessig, i kjole og med parykk på hodet. Var han særdeles høvelig kledd, kan det ut fra rettsreferatet tyde på at atferden ikke var like høvisk. Paust ga nemlig tømmerfløteren flere slag med stokken sin. Riktignok hadde Carl Wernersen brukt "en slem Mund" da Paust truet med mulktering, men selv

retten måtte erkjenne at fullmektigens korporlige refselse var vel drøy.

Kastet i elva

Selv om det mildt sagt var stor standsforskjell mellom tømmerfløteren og fullmektigen, var ikke Carl Wernersen snauere enn at han fikk revet stokken ut av Pausts hender og tildelte sjefen sin flere slag. Deretter hev han like godt fullmektigen i elva.

På ekstratinget på Yven i juni 1775 ble det ført flere vitner. Hans Trinborg hadde sett opptrinnet. Han fortalte at fullmektigens parykk hadde havnet i vannet, og at det hang avrevne hårlokker på kjolen hans. Dessuten hadde Paust fått et sår på skulderen.

Fullmektigen ble hjulpet tilbake til Hafslund igjen. Medfarten var såpass hard at selv Paul Thrane, som jobbet direkte under eierne på Hafslund-godset, kom for å se til Paust. Det heter i rettsprotokollen at Paust skalv over hele kroppen før han besvimte. Deretter ble han lagt til sengs.

Slapp festningsarbeid

Da saken kom opp i tingmøtet på Yven i juni, ble det fremmet påstand om at Carl Wernersen skulle idømmes

Kjøpte tømmer i Varteig

Etter hvert som sagbrukene ved Sarpsfossen vokste fram på 1600- og tidlig 1700-tall, klarte ikke de lokale skogeierne å dekke behovet for tømmer. Derfor måtte mye av tømmeret hentes fra Østerdalen og fløtes ned til Sarpsborg.

Likevel var det også en del lokalt salg. Fylkeshistoriker Sven G. Eliassen kåserte i 2013 i et møte i Varteig Historielag om herregårdene Hafslund og Borregaard, og der henviste han konkret til tømmer fra området ved Nipa.

straffearbeid på festningen i Fredrikstad.

Retten fant imidlertid flere formildende omstendigheter omkring bataljen i Nipa. Det var jo fullmektigen som hadde startet det hele, og dessuten var ikke Carl alene om å ha ansvaret for tømmeret.

Carl Wernersen hadde sittet i arrest fram til saken kom opp i juni, og jobben som tømmerfløter hadde han mistet. Retten mente derfor at en passelig straff var en bot på fire riksdaler. Mer sviende var det nok at han også måtte betale rettsomkostningene, som ble satt til seksten daler. Totalt altså 20 riksdaler.

Selv om han slapp festningsstraff, var det en betydelig sum som Carl måtte ut med. Til sammenlikning kostet ei ku den gang fra tre til fem daler, og ei hoppe snaue ti daler.

Fjorten tylfter tømmer skulle fløtes fra Nipa og ned til Hafslund da tømmerfløteren hev sjefen sin på elva.

Kartutsnittet er hentet fra Kartverkets hjemmeside, <http://www.kartverket.no>

© Kartverket.

Hafslund et sagbrukssentrum

Hafslund-godset var et sagbrukssentrum da Carl Wernersen banket opp fullmektigen på godset. Det samme var tilfellet for Borregaard.

Det var dansken Otte Bildt som på 1600-tallet bygde opp sagbruksvirksomheten på Hafslund. Det var ikke jordbruket som sikret herregårdene inntektene, men skogene og sagbrukene.

Da Carl kom i klammeri med fullmektigen på godset, var det Peder Holter som var eier. Han var en av landets fremste og rikeste trelasthandlere. Da han døde i 1786, arvet kona Maren Juel både Hafslund, Borregaard og alle sagbrukene.

ISEBUSSEN

TRYGG OG TRIVELIG TRANSPORT

Frode Bredholt, Ise

tlf. 916 50 063.

Arnt Bergby – anno 1954:

Arnt Bergbys hyllest til hjembygda

Denne artikkelen er et lite utdrag av en lengre beretning som Arnt Bergby hadde i et jubileumsnummer av Dagbladet Sarpen 2. desember 1954. Beretningen hadde den noe omfattende overskriften: "Varteig – skogsbygden med de rike tradisjoner. Sarpsborgs nabo mot nord, - Inga fra Varteigs bygd, med hellig arv fra fedrene. Arnt Bergby forteller løst og fast om bygd og folk."

"Je er ova Varte je, Gu bere", sa en gammel hjulmaker fra Varteig. "Je sku vera med "Krabben" him, og je har for lite te billetten. Kan du gi meg 2 øre?"

Toøringen, eller mer, gikk for det meste til en dram på Borregaards brennevinshandel i Glengsgata. Og der var drammer å få til 10 og 20 øre.

Arnt Bergby (1883-1956) var en sann venn av Varteig. Fotograf: Ukjent. Bildet er hentet fra Sarpsborg kommunes fotosamling

"Je er ova Varte je, Gu bere." – En kan ikke vente så mye av meg, mente han. Han var ellers intelligent nok, med rappe, rammende replikker.

Kraft til andre

Men Varteig har ført "kraft til andre" for å bruke Bjørnsons ord. Vi finner dem som farmere og forretningsfolk i Amerika. Vi finner dem ved bedrifter i trelast og industri utover landet, men flest i Østfold. To av de største motorfabrikker i landet er startet og drives av vartinger – i Fredrikstad og Mandal.

I senere år går Varteig-bussen daglig seks turer begge veier mellom Furuholmen, Sarpsborg og Borregaard. Det ryddes og bygges nedetter storveien til nye, vakre hus.

En av Varteigs fremste åndshøvdingar

Arnt Bergby var født på Bergby 4. februar i 1883. I 1910 overtok han slakterbutikken som svogeren Ole Klemsdal hadde startet i St. Marie gate. Virksomheten drev han fram til 1956.

Berby la ned et stort arbeid innenfor kulturlivet både i hjembygda og i Sarpsborg. Han var blant de bærende kreftene i Varteig Bygdelag, og var lagets formann fra 1943 til 1956. Han var en pådriver både til bautaen over Oluf Davidsen Ulvetangen ved Klemsdal i 1930 og over kongsmoren Inga ved Bygdehallen i 1935. Han var også av dem som i 1935 gikk i bresjen for å sikre den gamle kommunegården som museum.

Han engasjerte seg også sterkt i kulturlivet i Sarpsborg, var aktiv i Bondeungdomslaget og dirigerte flere kor, deriblant Ise Sangkor.

Martin Dehli skriver i sin Varteig-bok fra 1994 at Bergby var en av Varteigs fremste åndshøvdingar. For sin innsats som dirigent og korleder fikk han Kongens fortjenstmedalje. En byste av Bergby ble reist i Kulås til hans 60-årsdag

Arnt Bergby døde 24. oktober i 1956.

Bare ikke Schei-komiteen sletter ut Varteig

Furuholmen blir igjen sete for direksjonen for tømmeret i Glåmavassdraget. En bulldoser har flytt på 70 tusen kbm. jord – og jamna ut terrenget til administrasjonsboliger og kontorer.

Bare nå ikke Schei-komiteen bruker bulldoseren og sletter ut Varteig – på grunn av det lave innbyggertallet. Varteig har klart seg hittil som kommune – og vil sikkert gjøre det heretter.

Folket har vært arbeidssomme, nøysomme og sparsomme. ”Hølaskleda” (hårdagsklede – hverdagsklede) ble brukt så lenge det gikk an. Såpestykker var i gamle dager kun til søndagsbruk. Det fekk gå med grønsåpe til ”hølas”.

Nå er ”lebestiften” innført – fra de store verdenssentra. En må følge med tida måtru, på den måten au.

10-åringen kjørte i volten

På de større gårder fantes alt til husbehov for hundre år sea. Det var smie, snekkerrom, kjone og lindyking, saueal, spinning, veving og søm. Eget treskeverk laget av tre, med stort svinghjul i maskinhuset, der hesten var drivkraft – og 10-åringen ofte kjørte i volten.

En ung Arnt Bergby ved pianoet. Han var en betydelig kulturpersonlighet som blant annet la ned et stort arbeid gjennom bygdelaget i Varteig. Eier av bildet: Varteig Historielag

Det er blitt forandringer i de siste 65 år. Jeg kan huske slåttonna, når tre-fire mann slo graset og de andre ”spredde” høyet utover. I skuronna gikk de samme karer og skar åkeren med ljåen, mens mjuke rygger – særlig kvinner – gikk bak og tok opp etter meien.

I midten av 1890-åra kom slåmaskinen – en Deering slåmaskin for en og to hester. Ofte kjøpte to og tre granner maskinen sammen. Det ble høyrive fra Haga Hoell & Co. Enkelte laget sin egen, en kam av tre, som tok vel med seg og kjørt med hest.

De første slåmaskinene kom i Varteig midt på 1890-tallet. Dette bildet sto i Varteig-kalenderen i 2005 og viser Hilmar Berg (1880-1954) under slåttonna på Isetorp med slåmaskin og to hester. Fotograf: Ukjent. Bildets eier: Jan Erik Berg.

Sokneprest Jens Jonas Elstrand Jansen, som lurte på om alle konfirmantene het Ole.

Fotograf: Ukjent. Bildet er hentet fra Jansens bok "Oplevet og tænkt", som kom ut på Aschehougs Forlag i 1909.

I de siste år durer skurtreskeren over de samme jorder. Kvernhuset til gården er vekk. Men Ise mølle går som i hundre år før denne dag. Før med vannkraft. Nå elektrisk.

Liten tid til kjørkegang

De første vanninnlegg kan snart være hundre år på enkelte gårder. Anton Evensen Kultorp var mester for det. Store stokker ble boret og lagt til rørledning – til fjøs og stall. Til kjøkkenet var det å være vann fra ile, brønn og bekkedar.

Nå pumpes vann til kjøkken og fjøs ved hjelp av elektrisiteten, og flere gårder borer og finner vann helt ned til 70 meter under gårdstunet.

Trass alle framskritt har folk det mer og mer travelt. Det er liten tid til kjørkegang. Og dagsnytt kommer i radio. Før var kjørka fullsett. Etterpå var det kunngjøring og "dagsnytt" på kjørkebakken ved gamlelensmennene Christen Furuholmen og Martin Larsen.

Heter de Ole alle sammen, da?

Varteig har alltid hatt dyktige og betydelige prester, som senere har nådd toppstillinger i norsk kirkeliv.

J. J. Jansen vil kanskje best huskes fra sin prestegjerning og sitt forfatterskap. Jeg tar med litt fra året 1888, som jeg har fått fra en av de 8 med navnet Ole: Da sokneprest Jansen det året skulle skrive inn konfirmantene, kom navnet Ole i rad og rekke. "Men heter de Ole alle sammen, da?" spurte presten. Det var just ikke alle som het Ole, men de 8 skal allikevel nevnes her: Ole Spydevold, Ole Stubrud, Ole J. Klemsdahl, Ole Rogndalen, Ole Pedersen Bø, Ole Moene, Ole Brunby og Ole Haugård.

Det året brant forpakterboligen, hvor leseværelset var. Så ble undervisningen flytt til kjørka, og når leserungdommen skulle møte der måtte jentene stille opp på sydsiden, og guttene ved nordveggen

Scheikomiteens innstilling

Arnt Bergby henviser i artikkelen til Scheikomiteens innstilling. "Kommuneinndelingskomiteen av 1946", mer kjent under navnet Scheikomiteen, la i perioden 1946-1962 fram tre store innstillinger som la grunnlaget for en storstilt kommunesammenslåing i Norge.

Antall kommuner ble redusert fra 747 til 454, og førte blant annet til at Degernes ble slått sammen med Rakkestad, Torsnes dels lagt til Fredrikstad og dels til Borge, og Glemmen ble lagt til Fredrikstad.

Varteig overlevde Scheikomiteen, men ble fra 01.01.1992 slått sammen med Skjeberg, Tune og Sarpsborg.

*Bygdehallen ble reist i 1923.
– Et kjempeløft, skriver
artikkelforfatteren. Dette
bildet er tatt omkring 1925.
Fotograf: Sigurd Hansen
Bildets eier: Varteig
Historielag*

– og ikke på ett sted.

Når prestefolket ba dem til bevertning i prestegården gikk jentene først og guttene måtte vente til jentene kom tilbake.

(Se mer om sokneprest Jens Jonas Elstrand Jansen i Inga 2008.)

Etter amerikansk mønster

Varteig har, som andre steder flere foreninger og sammenslutninger. Det er misjonsforeninger, kvinneforeninger, strengemusikkforeninger, hjelpeforeninger – og politiske lag m.fl.

Men Varteig bygdelag bør nevnes særskilt. Det ble stiftet i 1917 etter opptak av lensmann A. Næss, og er sikkert det første bygdelag i Østfold. Næss hadde vært over i Amerika, hvor der eksisterte slike bygdelag og fylkeslag. Og så satte han det ut i praksis i

heimbygda. Varteig bygdelag, med sine kulturelle oppgaver og årlige stevner, har satt merker etter seg.

Dertil gjorde styret, ved hjelp av gode kvinner og menn, et kjempeløft ved å reise Bygdehallen, som i 1923 ble overlevert til kommunen, med en liten gjeld. Herredsstyret kunne da flytte inn – med de forskjellige grener for administrasjonen i sitt vakre kommunelokale.

Det gamle kommunelokalet på Brunsby, snart 150 år, kunne således innredes til Bygdemuseum, og dette fikk sin vigsel ved stor og vakker høytidelighet den 20. august 1923.

Der kan nye slekter gå inn og se levende liv fra det gamle Varteig.

HØGHEIM Forsamlingslokale til utleie

Furuholmveien 12

**Trivelige lokaler
Kan deles i to mindre saler +
lekerom/oppholdsrom**

**Fin beliggenhet og
uteområde
Stor parkeringsplass**

**Fullt utstyrt til 90 personer
Gode kjøkkenfasiliteter**

**Interessert? Ta kontakt:
Wenche og Per Brattset
Tlf 92684849 / 90753371**

Østre Kokkim gnr 3015, bnr 1

Kokkim har vært delt i et østre og et vestre bruk helt fra eldgammel tid. Mens det vestre Kokkim ble gjenstand for oppsplitting, ble det begrenset avskalling fra Øst-Kokkim. Det betyr også at denne gården er den største av Kokkim-brukene.

Eierskapet på Kokkim kan dokumenteres tilbake til tidlig på 1600-tallet, men vi velger å starte med Johanne Torkildsdatter og Amund Andersen. I 1838 er de eiere av gårdsnummer 3015, bruksnummer 1 Kokkim (Øst-Kokkim).

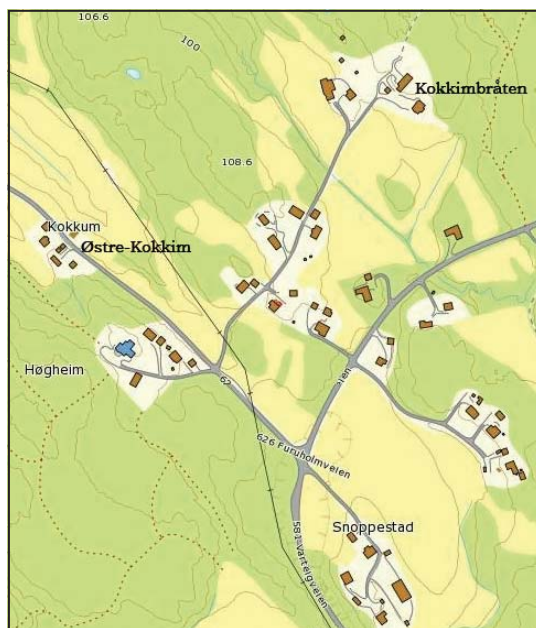
Skal vi tro eierrekken som Olav Spydevold har satt opp i Varteig-boka, var Amund femte slektsleddet rett nedadgående på Kokkim. I så måte altså en ættegård med lange tradisjoner.

Johanne og Amund

Amund var født på Kokkim i 1785, med foreldre Guri Torstensen og Anders Amundsen. Fødselsdatoen har vi ikke, men han ble båret til dåpen 14. august. Amund hadde en eldre søster, men som gutt var det han som hadde odelen til foreldregården.

12. juni 1813 ble han gift med Johanne Torkildsdatter, og de overtok et samlet Øst-Kokkim etter Amunds foreldre. Johanne var født på Høkelia og døpt 24. mars 1788. Hennes foreldre var Kari (Karen) Hansdatter og Torkild Gulbrandsen, som senere etablerte seg på Grythe.

Johanne og Amund fikk barna Anne og Anders. Anne var født 23. november

1821, og ble i 1846 gift med Torstein Simensen Snoppestad. De etablerte seg senere på gårdsnummer 3015, bruksnummer 13 Berger. Anders kom til verden 23. oktober 1825, og ble neste eier på Kokkim.

Johanne Torkildsdatter døde 7. mars 1870, Amund Andersen 29. august 1881.

Presentasjon av Kokkim-gårder

Gårdsnummer 3015 Kokkim består av flere gårder, og enda flere har det vært tidligere. Vi presenterte gårdsnummer 3015, bruksnummer 6 m.fl. Kokkim og gårdsnummer 3015, bruksnummer 12 Stærtopp i Inga for 2012.

I Inga 2013 skrev vi om 3015/5 og 3015/9 Kokkim, to gårder som er slått sammen. I fjorårets utgave av Inga presenterte vi 3015/2 Kokkimbraathen. I år har turen kommet til 3015/1 Øst-Kokkim og 3015/4 m.fl. Kokkimbråten. Da gjenstår bare 3015/13 Berger, som kommer neste år.

Flyfoto av gårdsnummer 3015, bruksnummer 1 Øst-Kokkim tatt i 1953. Da var det komplett gårdsbebyggelse, med driftsbygningen og smia på den ene siden av veien, og bolighusene, stabburet, jordkjelleren, hønsehuset og skjulet på den andre siden. Kokkim skolen (Høgheim) ser vi opp til høyre i bildet. Fotografiet er håndkolorert. Fotograf: Widerøe. Bildets eier: Ingrid Grythe Ekjord.

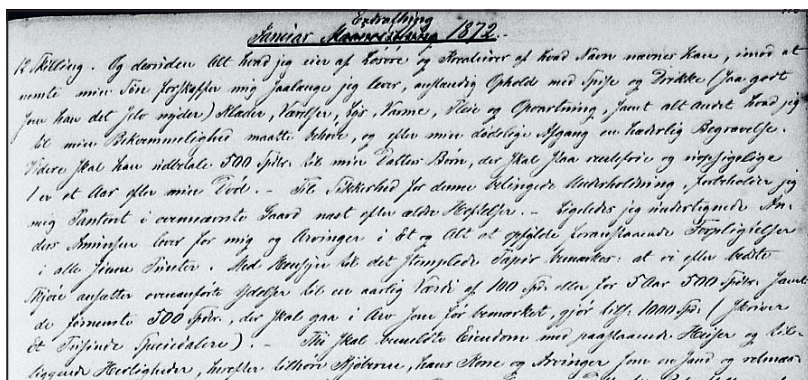
Oline og Anders

Anders får skjøte på Øst-Kokkim i 1872. Da var moren død to år tidligere, og faren var blitt en aldrende og svekket mann. Skjøtet ble tinglyst 23. januar, og salgssummen var 500 spesidaler.

I kontrakten skriver far Amund: « . . . da jeg formedelst tiltagende Alderdom og Svagelighed ikke længere ser mig i stand til at forestaa mine Anliggende, er jeg blevet enig med min eneste Søn Anders Amundsen om at sælge.»

I salget inngår «alt hvad jeg eier af Løsøre og Kreaturer af hva Navn nevnes kan, imod at nevnte min Søn forskaffer mig saalænge jeg lever, anstændig Ophold med Spise og Drikke (saa godt som han det selv nyder), Klæder, Værelser, Lys, Varme, Pleie og Opvartning, samt altandet hvad jeg til min Bekvemmelighed maatte behøve, og efter min dødelige Afgang en hæderlig Begravelse.»

Til slutt sier faren i kontrakten at

Utsnitt av skjøtet fra 1872, der en av betingelsene var at sønnen Anders skulle gi faren Amund Andersen Kokkim «etter min dødelige Afgang en hæderlig Begravelse».

Anders Amundsen selger skoletomta

7. desember i 1893 tinglyses kontrakten med Varteig kommune der Anders Amundsen Kokkim selger tomt for ny skole på Kokkim. Kjøpesummen var 150 kroner, og tomta får betegnelsen gårdsnummer 3015, bruksnummer 14 Kokkimmoen.

Da var allerede Kokkimskolene reist på tomta, med «familiebekvemmelighet for læreren». I avtalen får læreren rett til «paa nærmere betegnet sted at grave en brønd udenfor delelinjen og benytte denne».

Først i 1911 ble det «lærerjord» for læreren på Kokkimskolene.

Historien om Kokkimskolene finner du i Inga 2012.

Anders skal «udbetale 500 Spdlr. til min Datters Børn, der skal staa rentefrie og uopsigelige 1 – er et – Aar efter min død».

Stor barneflokk

Anders giftet seg 7. mai 1849 med Oline Marie Pedersdatter Grythe. Oline var født 13. mars 1828 som datter av Marthe Amundsdatter og Peder Andersen Grythe.

På Kokkim ble det en stor barneflokk: Anton født 14. august 1849.

Marthine født 14. oktober 1850 (hun døde 18. juli 1874).

Tøger født 6. desember 1851.

Caroline født 11. september 1853.

Peder født 28. februar 1858.

Johannes født 8. mars 1860.

Anders født 15. april 1862.

Amalie født 25. mars 1864 (hun døde 28. juni 1865).

Mathis født 19. juli 1866.

Gunnerius født 7. november 1870 (han døde 4. juli 1874).

Oline og Anders bodde på Grythe da de to første barna kom til verden, men var flyttet til Kokkim da Tøger ble født.

Guttene i søskenflokkene omtales andre steder i artikkelen. Her tar vi med at Caroline giftet seg 3. juli 1876 med Arne Olsen Tomta. De flyttet senere til Navestad i Skjeberg.

Odelsgutten døde

Som eldst i søskenflokkene, var jo Anton odelsgutten på det østre Kokkim.

Han døde imidlertid 11. januar 1889, og det ble faktisk den yngste blant dem som vokste opp som ble neste eieren.

Tøger hadde i 1881 overtatt deler av det som senere ble østre Kokkimbråten (se omtale av dette bruket fra side 81). Peder og Johannes hadde emigrert til Amerika, mens Anders og kona Andrine Andersdatter Grythe i 1894 kjøpte gnr 3028, bnr 15 Tomta.

Mathis overtok formelt foreldregården Kokkim med skjøte tinglyst 19. nov i 1912, men kjøpekontrakten var skrevet allerede i 1896. Kjøpesummen ble satt til 8.000 kroner. Den faktiske overdragelsen skjedde altså seksten år før det formelle eierskiftet ble ordnet.

Da skjøtet endelig ble tinglyst i 1912, var faren død åtte år tidligere og moren døde bare få dager etterpå.

Far Anders døde 4. mai i 1904, mor Oline Marie sovnet inn 23. november i 1911.

Oline og Mathis

Mathis Andersen Kokkim hadde giftet seg 26. september 1895 med Oline Arnesen Grythe. Oline var født 17. juni 1870, som datter av Karen Jacobsdatter og Arne Andersen Grythe.

Året etter at ekteskapet var inngått ble kjøpekontrakten skrevet der Mathis overtok Kokkim etter foreldrene. Kontrakten er datert 2. mars 1896, men tinglyses altså først 19. november 1912.

Skjøtet undertegnes av de gjenlevende søsknene. Brødrene Peder og Johannes

Elise og Johannes Grythe drev Kokkim fram til de i 1939 overtok Elises foreldregård på Skofteby. Bildenes eier: Ingrid Grythe Ekjord.

hadde etablert seg i USA, og derfor hadde lensmann Anders Næss fått fullmakt til å signere på vegne av de to.

Oline og Mathis får fire barn som vokser opp:

Anette (født 1. februar 1896, gift med Olav Bråthen. De kjøpte 3018/1 Heden i 1933. Anette døde 27. september 1985).

Olava Kristine (født 18. mars 1902, gift med Sigurd Kokkim. Kristine døde 17. april 1994.).

Anders (født 7. mai 1905, gift med Astrid Engen, tok over 3015/4 Kokkimbråten. Anders døde 5. mars 1987).

Arne (født 12. februar 1913, gift med Anna Ludvigsen Lunde. Arne døde 15. mai 2001).

Oline og Mathis fikk også en gutt 17. mars i 1900, men han døde to dager gammel.

Fortsatt i slekta

I 1924 opphørte en minst tre hundre år lang tradisjon på Kokkim, ved at sønn fulgte far som eier på gården. 22. november dette året skrives det nemlig

skjøte på gården, der Mathis Andersen Kokkim selger til Johannes Antonsen Grythe. Kjøpesummen settes til 30.000 kroner.

Nå gikk imidlertid ikke Øst-Kokkim ut av familien ved dette salget. Oline, kona til Mathis, var nemlig tante til Johannes, med felles opphav på Gryte.

Ved salget i 1924 flyttet Oline og Mathis til Kokkimbråten. Der overtok de etter broren til Mathis, Tøger Andersen Kokkim, som var død året før. (Se mer om Kokkimbråten i denne utgaven av Inga, side 81.)

Mathis døde 13. nov i 1946. Da hadde han vært enkemann i mer enn 20 år, ettersom Oline døde 26. okt i 1925.

Elise og Johannes

Johannes Antonsen Grythe var født på gnr 3016, bnr 6 og 11 Gryte 11. januar 1895 med foreldre Andrine Olsen og Anton Arnesen Grythe. Johannes var ungar da han kjøpte Øst-Kokkim, men giftet seg 4. mai 1928 med Elise Skofteby (24. januar 1897-5. desember

Tok fjøsstellet før hun gikk på skolen

Anette (1896-1985) var eldst i søskenflokket på fire hjemme på Kokkim. Mor Oline (1870-1925) hadde dårlig helse, og det ble nok derfor noen ekstra byrder lagt på eldstejenta.

Thordis Olsen og Målfrid Bråthen er døtre av Anette, og kan fortelle at moren som jentunge måtte ta sin tårn i fjøset før hun gikk på skolen om morgenen. Det var fire-fem kuer på Øst-Kokkim, og det sier seg selv at jenta måtte tidlig opp for å rekke melkestellet før skolestart.

Måtte hente sitt eget bjørkeris

Barneoppdragelsen var utvilsomt annerledes for et århundre siden. Bjørkeriset hang nok bak døra i mangt et hjem.

Mathis Andersen på Øst-Kokkim var muligens mer enn alminnelig streng, og levde etter Bibelens ord om at den man elsker, tukter man. Det fortelles at sønnen Arne (1913-2001) en gang som guttunge hadde hatt moro av å jage hønene som gikk på gårdstunet. Faren hadde sett dette, og ba Arne stikke borti skogkanten og hente noe bjørkeris, «for du har så lett for å tre» (springe). Lite ante Arne at riset snart skulle danse over hans egen rumpe.

1978). Elise var datter av Marie og Edvard Skofteby på gnr 3036, bnr 3 og 9 Skofteby.

På Kokkim fikk Elise og Johannes datteren Ingrid (født i 1929, gift Ekjord) og sønnen Olaf (1932-2001), og etter at de i 1939 overtok Elises foreldregård Skofteby fikk de sønnen Gunnar (født i 1940). (Les om Skoftebygårdene i Inga 2002.)

Ingrid Grythe Ekjord forteller at faren arbeidet mye i smia på Kokkim. Smedkunsten hadde han lært av svogeren sin, Olaves Bergerud som først hadde

bodd på Skotteklev i Grytekroken og senere bosatte seg i Skiptvet. Da Johannes drev gården, hadde han som oftest seks kuer og en til to hester. Det gamle fjøset på gården var i dårlig forfatning, og Johannes bygde nytt fjøs. Han restaurerte også stallen og bygde nytt hønsehus.

Johannes Grythe døde på Skofteby 13. mars 1958.

Selger til broren

Da Elise og Johannes flyttet fra Kokkim i 1939 for å overta Skofteby, ble det en bror av Johannes som ble neste eieren på Øst-Kokkim. Anders Antonsen Grythe hadde et nært forhold til gården som broren hadde eid, ettersom han selv både hadde bodd og jobbet

Judith og Anders Grythe fotografert i hagen på Kokkim. De eide gården fra 1941 til 1958. Bildets eier: Anita og Øystein Frorud.

Kjøttkaker og tilsørte bondepiker

Kari Synnøve Lunde (født Bøhaugen i 1938) forteller om et hjertelig forhold til Judith og Anders Grythe på Kokkim. – Vi bodde jo på Kokkims skolen til jeg var ni år, og veien ned til Øst-Kokkim var kort. Det var alltid koselig å komme inn til Judith, forteller Kari.

Op spesielt husker hun potetopptakingen. – Vi kunne være seks-åtte unger som ble hyret inn for å plukke poteter på Kokkim, og vi var aldri vanskelige å be. Med kjøttkaker til middag og fantastiske tilsørte bondepiker til dessert hadde vi gjerne jobbet gratis, ler Kari Synnøve Lunde.

Med fylkesveien gjennom gårdstunet

Da arbeidene med ny vei fra Snoppestad til Furuholmen ble planlagt midt på 1930-tallet, drøftet man veitraseen forbi Øst-Kokkim. Ett alternativ var å legge veien utenom gårdstunet.

Trafikken for 80 år siden var beskjeden, og mest med hest og vogn, slik at beboerne på gården ikke så noen fare ved at veien ble lagt gjennom gårdstunet. Det har nok senere oppsittere fått merke ulempen med.

Både i Ole Lundestads eiertid på Kokkim, og likeså i datteren Birthes tid, ble det gjort framstøt for å få lagt veien utenom tunet. – Vi fikk til svar fra veimyndighetene at vi i så fall måtte bekoste det selv, og det var jo en økonomisk umulighet. Som småbarnsforeldre levde vi imidlertid i konstant frykt, sier Birthe Lundestad Høier.

på Kokkim. Skjøte ble skrevet 27. mars i 1941 og kjøpesummen ble satt til 29.000 kroner.

Anders var født 29. desember 1896. Han giftet seg 17. mai 1941 med Judith Kingsrød. Hun var født 21. mai 1903 mens foreldrene Gunda og Anton Kingsrød bodde på Nes på Rolvsøy. Mye av oppveksten fikk hun imidlertid på gnr 3038, bnr 4 Skaulund, da familien flyttet dit i 1911.

Ved siden av arbeidet på gården, jobbet også Anders i lensa. Judith og Anders Grythe drev Øst-Kokkim fram til 1958. Da solgte de gården og flyttet inn i nybygd enebolig på tomt utskilt fra gårdsbruket. Boligen fikk navnet Solhøy.

Anders døde 23. mars 1962. 14. mars 1964 giftet Judith Grythe seg igjen med Harald Matheus Støten fra Rakkestad (1896-1978). Judith Grythe Støten døde 22. januar i 1997.

Flere eierskifter

Etter Judith og Anders Grythe følger det flere relativt hyppige eierskifter på Øst-Kokkim. Erling Ekeberg (født i 1918), som kjøpte gården av Anders Grythe i 1958, satt med den i bare to år. Da solgte han den til Håkon Sundby (født i 1920).

I 1963 var det igjen eierskifte på Kokkim idet Sundby solgte til Stein Knudsen (født i 1917). Tanken var at Øst-Kokkim skulle bli en demonstrasjonsgård for ny landbruksredskap. Landbruks-

departementet nektet imidlertid i 1964 å gi Knudsen konsesjon, og i 1965 solgte han derfor gården til Nils Gustav Utengen (født i 1917).

Utengen hadde Kokkim i tre år, før han i 1968 solgte til Kåre Jensen (født i 1913). Heller ikke dette ble noe langt eierskap, for i 1972 solgte Jensen til Ole Lundestad.

Grethe og Ole Lundestad

Nå ble det stabilitet i eierskapet på Øst-Kokkim igjen. Ole Lundestad fikk skjøte på gården 18. des 1972. I kjøpet inngikk også gnr 3016, bnr 6, 11 og 15 Gryte med Skotteli (Skottekleiv).

Året etter kjøpte Lundestad også gnr 3015, bnr 13 Berger etter Anna og Arnold Johansen. Siden har Øst-Kokkim, Gryte og Berger vært én driftsenhet.

Grethe (født i 1950 i Trøgstad, med pikenavnet Nyborg) og Ole Lundestad (født i Tune i 1945) etablerte seg på Kokkim i 1977. Da hadde de barna Trond (født i 1970) og Siri (1974). Birthe (1979) og Ida (1983) ble født mens de bodde på Kokkim, mens Gorm (1991) kom til verden etter at de hadde flyttet derfra igjen.

Familien bodde på Kokkim fram til august 1985. Da flyttet de til Tune der Ole Lundestad overtok foreldregården gnr 2067, bnr 1 Lundestad. Ved siden av gårdsdriften jobbet Grethe i skatteetaten og Ole i politiet.

Grethe og Ole Lundestad med de fire eldste barna fotografert på Kokkim i 1983. Fra venstre ser vi Siri, Trond, Grethe med dåpsbarnet Ida i armene og Ole med Birthe på armen. I 1991 fikk de også sønnen Gorm. Bildets eier: Grethe Lundestad.

Brukskunst i bryggerhuset

I regi av Grethe Lundestad var det i noen år utstillinger og salg av lokal brukskunst i bryggerhuset på Øst-Kokkim. Dette var et særdeles populært tiltak, både for lokale amatørkunstnere som fikk en mulighet for å presentere sine produkter, og for folk som dermed kunne sikre seg superlokal brukskunst.

Grethe laget selv flotte dekorasjoner, og supplerte salgsutstillingene med brukskunst også fra andre kunstnere i distriktet. Under navnet «Bryggerhuset» åpnet virksomheten med julemesse på senhøsten 1988. Grethe Lundestad holdt stedet åpent for publikum i praksis nesten hver helg fram til «Bryggerhuset» ble avviklet i 1993.

Birthe Lundestad overtar

Ole Lundestad fortsatte å eie driftsenheten i Varteig fram til 2006, da datteren Birthe Lundestad overtok. Hun hadde i flere perioder bodd på Kokkim, og flyttet inn på gården sammen med sønnen Henrik (født i 1996), samboeren Lars Erik Høier (født i 1967) og hans sønn Jonas (født i 1998). I 2007 ble

Birthe Lundestad Høier eide Øst-Kokkim fra 2006 til 2012. Her er hun i 2011 sammen med ektemannen Erik Høier og eldstesønnen Henrik Lundestad. Bildets eier: Birthe Lundestad Høier

familien forøket med sønnen Dovre. Året etter giftet Birthe og Lars Erik seg.

Ole Lundestad hadde i mange år føringsdyr på Kokkim, mens datteren hadde hester på gården. I perioder har noe av jorda blitt leid bort, men ellers har den vært drevet av eierne i kombinasjon korn og grasproduksjon. I Birthe Lundestads tid som eier var det også en betydelig vedproduksjon på gården. Hennes svigerfar Erik Høier (1945-2012) deltok aktivt i dette arbeidet.

Birthe Lundestad Høier jobber innen psykiatrien, mens Lars Erik Høier er lærer.

Lykken er å plukke markjordbær sammen med farfar! Her er Dovre Lundestad Høier fire år, og sanker bær sammen med nå avdøde Erik Høier.

Bildets eier: Birthe Lundestad Høier.

Roar Turkerud kjøper

Familien Lundestad Høier ble på Øst-Kokkim fram til 2012. Da solgte de driftsenheten, med Øst-Kokkim, Gryte og Berger, til Roar Turkerud (født i 1951). Kjøpekontrakten ble inngått i oktober. Turkerud eier fra før gnr 3016, bnr 3 Søndre Engebråten.

Roar Turkerud har valgt å bli boende på Engebråten. Både bryggerhus og våningshus på Kokkim blir leid ut, slik det har vært tilfellet i lange perioder også under tidligere eiere på gården.

På Kokkim har Turkerud revet stabburet og det som var igjen av den tidligere driftsbygningen. Dessuten

Roar Turkerud kjøpte gården i 2012.

Foto: Øistein Bøe

har han bygd nytt skur og rehabilitert jordkjelleren og den tidligere stallen.

Karin og Roar

I tillegg til gårdsdriften er Roar Turkerud servicearbeider i bedriften ABB AS, Norge.

Søndre Engebråten kjøpte han i 1985 av sin tidligere ektefelle Toril Simensen, som igjen hadde fått overført eiendomsretten til gårdsbruket fra sin mor Reidun Skaar Simensen.

Gårdstunet på Østre Kokkim, slik det framstår i dag. Det hvite våningshuset er fra rundt 1875, og bryggerhuset og jordkjelleren er trolig enda eldre. Foto: Øistein Bøe.

Mange leieboere på Kokkim

Opp gjennom årene har det vært mange leieboere på Øst-Kokkim, både i bryggerhuset og i boligen. I Lundestad-familiens eiertid på gården nevner de blant andre Lindis og John Arne Sletner, Heidi og Stig Brenne, Roar Turkerud, Ronald Ramsjø og Trond Lundestad.

Den gamle jordkjelleren på Kokkim er renoverert og det er bygd nytt trev over gråstensmurene. Foto: Karin Tangene

Toril Simensen og Roar Turkerud har barna Leif Egil (født i 1975) og Hilde-Beate (født i 1981).

Roar Turkerud er samboer med Karin Tangene (født i 1956). Karin er fra Sande i Vestfold, er utdannet lærer innen kunst og håndverk, og er svært interessert i kulturhistorie.

Gammel bebyggelse

Våningshuset på Kokkim skal være fra omkring 1875 og bryggerhuset er enda noen år eldre. Også jordkjelleren er av gammel dato. I tillegg er det to andre uthus på gården.

De tre eldste bygningene er tatt med i det såkalte SEFRAK-registeret. SEFRAK er en forkortelse for Sekretariatet for registrering av faste kulturminner i Norge, og er et landsdekkende register over bygninger reist før 1900.

Muntlige overleveringer forteller for øvrig at gårdstunet på Øst-Kokkim har blitt flyttet. Muligens kan det ha skjedd i forbindelse med nybyggingen i det som i SEFRAK betegnes som 1800-tallets tredje kvartal, altså mellom 1850 og 1875.

Gjennom årene er det skilt ut tre boligtomter og en parsell til en fjerde tomt fra Øst-Kokkim.

www. Skarphord.no

ROLF

98247320

ROLF ØIVIND

93037603

TORGEIR

98247324

«Med Guds hjelp vil jeg få se deg før jeg dør»

På Øst-Kokkim var det tre brødre som emigrerte til Amerika, og bare én vendte hjem igjen. De to andre etablerte seg som farmere med familie, og hadde det formodentlig godt «over there».

Lengselen etter familien og gamlelandet må imidlertid ha vært sterk, i alle fall på deres eldre dager. Johannes skriver hjem til broren Mathis Andersen Kokkim i 1924. Da er Johannes 64 år, og sårt skriver han:

«Jeg er ikke syk nu, andet ieg er svag og skrøbelig. Ieg bare ønsker at ieg war gemme hos dig. Du maa ente glemme bort at be for mig, kjere broder Matis. Du kan ikke tro aa jeg lengter at faa komme gem til Dor (dere, red. anm.). (. . .) Med Guds jelp saa tenker ieg at ieg wil faa se dig før ieg dør.»

Skomaker og garversvenn

Johannes Andersen Kokkim var den første av brødrene som dro over til Amerika. Med skuta «Angelo» forlot han Kristiania 3. juni i 1880. Da var han 20 år gammel, betegnes som «skomager» og reisemålet var Hudson i Wisconsin.

To år senere får han følge av broren Peder. Han er da 24 år og garversvenn. Ytterligere noen år senere reiser også Anders over.

Mens Anders vender hjem igjen etter fire år, gifter seg med sin Andrine fra Gryte og kjøper 3028/15 Tomta, forblir Johannes og Peder i USA.

Brødrene er flinke til å skrive hjem, og mange av brevene har etterslekten fortsatt bevart. De skriver om arbeidet på farmene i Armells Creek i Montana, og beretter om stor kvegdrift og ni hester på farmen.

Lengselen hjem

Flere av brevene bærer imidlertid også preg av en ganske intens lengsel hjem til Varteig. «Send nogle ord», ber de, for å få høre nytt om familie og venner i

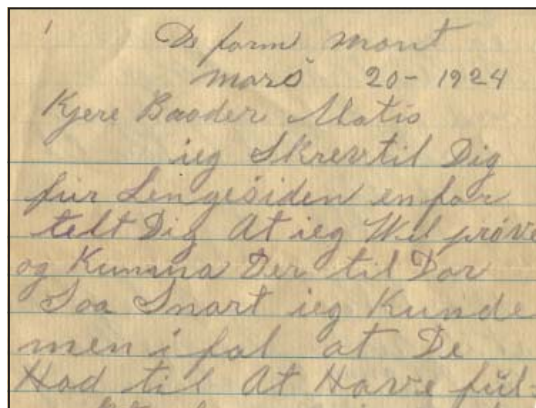

Johannes Andersen Kokkim fotografert i St. Paul, Minnesota i sine velmaktsdager. Fotograf: R. A. Leisk. Bildets eier: Finn Tomta.

gamlelandet.

Sårest er nok brevet fra Johannes til broren Mathis. Her gjentar han at han «wil prøve og kumma der til Dor saa snart ieg kunde».

Det ble nok med drømmen for Johannes, for verken han eller broren Peder kom noen gang tilbake til Norge igjen.

Utsnitt av brevet som Johannes sendte sin bror Mathis i 1924.

Kokkimbråten gnr. 3015, bnr 4 m. fl.

Det er usikkert når det ble bosetting på østre Kokkimbråten. Muntlige overleveringer forteller om ei stue i Kokkimløgga, litt utenfor det som i dag er gårds-tunet på bruket. I 1881 ble det i alle fall foretatt en skyldsetting, hvor jord fra farsgården østre Kokkim sikret en av sønnene et utkomme på Kokkimbråten.

Hjemme hos Oline Marie Pedersdatter og Anders Amundsen på gnr 3015, bnr 1 Øst-Kokkim var det en stor barneflokk, og det ble sønnen Mathis som overtok foreldregården.

Livsgrunnlaget var imidlertid sikret dersom man hadde jobb i lensa på sommerstid og et lite småbruk som kunne gi fôr til noen enkelte kuer og kanskje en hest. Sånn ble det også for Tøger Andersen Kokkim, som altså i 1881 fikk tinglyste papirer på at det østre Kokkimbråten var fradelt foreldregården og han kunne etablere seg der.

Slik ble det til at Mathis overtok foreldregården, Tøger etablerte seg på Kokkimbråten og en tredje bror – Anders – kjøpte gnr 3028, bnr 5 Tomta.

(Se presentasjonen av vestre Kokkimbråten (Kokkimbraathen) i Inga 2014.)

Startet som husmann

Tøger hadde imidlertid tilknytning til Kokkimbråten før han ble selveier i 1881. Ved folketellingen i 1875 bor han med sin lille familie på det som betegnes som gnr 3024, bnr 1 Snoppestad.

Denne parsellen er én av fire som i dag utgjør det østre Kokkimbråten. Trolig bodde derfor Tøger på plassen allerede som nygift midt på 1870-tallet. Han blir betegnet som husmann med jord, og sper på næringsgrunnlaget ved å jobbe i lensa.

Tøger og Maren

Tøger var kommet til verden 6. des i 1851 på Øst-Kokkim. Frierferden var rimelig kort, for kona ble Maren Kristine Syversdatter fra Kullerud. De giftet seg 24. april i 1874. Maren var datter av Sofie Simensdatter og Syver Sørensen

Bosettingen på Kokkimbråten (t.h.) føres tilbake til 1870-tallet. Gården til venstre er Kokkimbraathen som ble presentert i Inga i fjor. Bildet er tatt på 1970-tallet.

Fotograf: Erling Kvisler Bildets eiere: Monika og Erling Kvisler.

Ett gårdsbruk – fire parseller

Østre Kokkimbråten er ett bruk, men sammensatt av fire parseller. Det dreier seg om gnr 3015, bnr 4, 11 og 15, samt gnr 3024, bnr 1. Bruksnummer 4 benevnes i matrikkelen for Kokkimløggen, bruksnummer 11 for Kokkim og bruksnummer 15 for Kokkimbråten østre. Gnr 3024, bnr 1 stammer opprinnelig fra Snoppestad.

Låvefestene på Kokkimbråten

Maren og Tøger Kokkim var ivrige misjonsmennesker. Da Bøe Kvinneforening ble stiftet i 1903, ble begge med i «bestyrelsen».

Fra 1905 til 1921 var det årlige sommerfester på låven på Kokkimbråten. Så stor var interessen og oppslutningen om disse festene at Tøger laget en egen prekestol. Den ble pusset opp av Oskar Rogndalen til innvielsen av Høgheim i 1960, og var i bruk fram til 2000.

Et festskrift fra Oslo krets av Norsk Luthersk Misjonssamband nevner Maren og Tøger blant flere vartinger som eksempler på bærende krefter i kristenflokk.

Tøger Kokkim var første eier av Kokkimbråten. Bildet er tatt omkring 1892. Eier av bildet: Varteig Historielag

på gnr 3014, bnr 3 Nestu-Kullerud (se gårdspresentasjonen av Kullerud i Inga for 2009). Hun var født 1. mai i 1850.

Maren og Tøger fikk datteren Annette Otilie, født 29. juni i 1874. Hun døde imidlertid bare 33 år gammel, 16. feb i 1907. Annette hadde bodd hjemme på Kokkimbråten hos foreldrene sine, og var ugift.

Selv døde Tøger og Maren i 1923 med bare et halvt års mellomrom. Tøger sovnet inn 26. april, Maren 10. november.

Broren overtok

Det ble Tøgers bror Mathis Andersen Kokkim (19. juli 1866 – 13. november 1946) som overtok på Kokkimbråten da Maren og Tøger døde. Skifteskjøte ble skrevet 24. oktober i 1924, og Mathis

overtok bruket for 17.000 kroner.

Mathis hadde eid foreldregården Øst-Kokkim, men hadde 1. februar samme året solgt denne gården til Johannes Antonsen Gryte. Salgskontrakten på østre Kokkim ble tinglyst 22. november. (Se mer om Mathis og hans familie i omtalen av Øst-Kokkim på side 71.)

Det må ha vært et steg tilbake å gå fra Øst-Kokkim til Kokkimbråten, og i ettertid er det blitt spekulert i om Mathis rimelig uforskyldt kan ha havnet i en økonomisk knipe som gjorde at han måtte selge Øst-Kokkim.

Kona Oline Marie døde året etter at hun og Mathis Andersen Kokkim ble eiere av Kokkimbråten. Mathis fortsatte imidlertid å bebo og drive bruket, ved siden av at han jobbet som lensearbeider.

Mathis Kokim overtok gården etter at broren Tøger døde. Eier av bildet: Målfrid Bråthen og Thordis Olsen

Kokkimskolens lærerjord

Kokkimskolens sto ferdig i 1893, men det var først i 1911 at herredsstyret sikret skolejord til læreren. Martin Dehli skriver i Varteig-boka fra 1994 at Tøger Kokkim tilbød et areal på 30 mål for 2500 kr. Jorda hadde i sin tid ligget under Snoppestad. Dermed kom det uthusbygning ved Kokkimskolens, og det kom ku på båsen.

Jakob S. Nygaard var kommet som lærer til Ovaskogs i 1910, og var ordfører i Varteig fra 1910 til 1918, og i 1920.

(Les Kokkimskolens historie i Inga 2012, og om huseierforeningen Samhold i Inga 2014.)

Denne søskenflokket var født på Øst-Kokkim, men fikk nær tilknytning til Kokkimbråten da foreldrene overtok denne gården i 1924. Fra venstre ser vi Arne Kokkim, Anette Bråthen, Kristine Kokkim og Anders Kokkim. Anders overtok Kokkimbråten etter faren, mens Kristine og familien hennes i mange år bodde i bryggerhuset. Bildet er tatt på 1970-tallet. Bildets eiere: Målfrid Bråthen og Thordis Olsen.

Sønnen ble neste eier

10. september i 1946 formaliseres neste eierskriftet på Kokkimbråten. Mathis hadde på sommeren kunnet feire sin 80-årsdag, og det var på tide at sønnen Anders fikk overta bruket. Anders hadde nok overtatt det faktiske ansvaret for gårdsdriften tidligere, men nå ble i alle fall overdragelsen tinglyst.

Kjøpesummen ble satt til 16.000 kr, og omfattet også besetning, gårdsredskap, avling og løsøre. Mathis forbeholdt seg borett. Han kunne velge fritt, enten kunne han bo i bryggerhuset eller så kunne han disponere kammerset i hovedbygningen og ha adgang til kjøkkenet.

Det første året etter overtakelsen skulle han ha «full og fri kost», men deretter skulle han betale en krone dagen for kosten. Avtalen omfattet også fri ved, samt pleie og tilsyn under sykdom «i den utstrekning eieren og hustru kan utføre dette uten leiet hjelp». Verdien av disse rettighetene ble stipulert til 4000 kroner over en femårsperiode.

Dessverre ble ikke disse vilkårene gjeldende i mer enn et par måneder. Mathis Andersen Kokkim døde 13. november samme året.

Anders og Astrid

Anders var født mens foreldrene Oline og Mathis ennå eide Øst-Kokkim. Han

Mønsterverdig gårdsdrift

Våren 1910 ble det kunngjort at småbrukere kunne søke Smaalenes Ams Landhusholdningsselskab om støtte eller lån til blant annet oppdyrking av jord.

På bakgrunn av søknader foreslo herredsstyret at det skulle gis «en premie» på 40 kroner til hver av Ole Hansen Gryte, Johannes Andreassen Bjørnløna, Simen Torstensen Sagbråten, Peder Johannesen Høkelien, Edvard S. Fosengen, Tøger Ellingsen Berbyhaven, Ole Iversen Dueholen, Anders Hansen Basken og Tøger Andersen Kokkim.

Nå hadde riktignok Tøger trukket sin søknad på grunn av formuesforhold. Herredsstyret ba ham likevel motta tilskuddet, «på grunn av hans mønsterverdige drift av sitt gårdsbruk».

Tre generasjoner i sofaen på Kokkimbråten i siste halvdel av 1960-tallet. Anders og Astrid Kokkim med svigerdatter Kari, sønnen Per og barnebarnet Anders. Bildets eiere: Monika og Erling Kvisler.

var nest yngst i en søskenflokk på fire, og kom til verden 7. mai i 1905. De tre andre barna var Anette (født i 1896, Olava Kristine (1902) og Arne (1913).

12. juli i 1930 giftet Anders Kokkim seg med Astrid Engen, født 11. april i 1907. Hennes foreldre var Magda og Harald Fritjof Engen. Magda var for øvrig fra Bodø, Harald fra Skjeberg. Selv kom Astrid til verden i Mo i Rana, men fikk mye av oppveksten sin i Sør-Varanger der faren var verksmester i gruvene i Bjørnevatn.

Astrid hadde en tante bosatt i Sarpsborg, og dette var nok en medvirkende årsak til at hun som ungjente trakk sørover. Da Astrid var på leting etter en huspost, ville tilfeldighetene det slik at hun fikk tjeneste hos brødrene Johannes og Anders Gryte på Øst-Kokkim. Altså på samme gården hvor

hennes framtidige ektemann var født og oppvokst. Hun jobbet også i noen år på Rønneld i Skjeberg, før hun vendte tilbake til Varteig.

To barn på Kokkimbråten

Astrid og Anders Kokkim bodde i noen år på Ekeberg i Tangenbakken, før de flyttet hjem til Kokkimbråten der de levde sammen med faren til Anders. I bryggerhuset på Kokkimbråten bodde for øvrig i mange år søsteren til Anders, Kristine med ektemann Sigurd Kokkim og barna.

25. april 1938 fikk Astrid og Anders Kokkim sønnen Per. Familien vokste til fire i romjulen 1946, da fosterdatteren Monika kom til Kokkimbråten. Monika var en niese av Astrid, datter av Helene Engen og Egil Lindseth, og var kommet til verden i Stockholm året før. Monika

Dårskapens triumfbue

I forbindelse med veiarbeidene mellom Snoppestad og Revelsby ble det i 1959 anlagt en kulvert under fylkesveien. Kulverten skulle sørge for sikker kryssing av veien for beitedyr fra Kokkimbråten.

Undergangen var imidlertid bare meteren bred, og det førte til at kuene ikke turte å gå gjennom. I en avisartikkel i Østfold Bygdeblad ble kulverten betegnet som "Dårskapens triumfbue". Men så balanserer skribenten ved å tillegge: "Eller kanskje er det ikke Dårskapens Triumfbue – kanskje er det en Triumfbue reist til minne om store og sterke veimakter og -myndigheters hensyn til den ganske alminnelige mann som er så heldig eller uheldig å få fylkesvei tvers over jordet sitt."

Familien samlet i husveggen på Kokkimbråten tidlig på 1970-tallet. På plenen foran sitter fra venstre Anders Kokkim, Ole André Kvisler, Hilde Kvisler og Yvonne Kvisler. I andre rekke Monika Kvisler, Helene Engen og Anders Kokkim. Bak: Erling Kvisler, Kari Kokkim, Astrid Kokkim og Bjørn Engen. Bildets eiere: Monika og Erling Kvisler.

har for øvrig også en halvbror, Bjørn Engen, født 1943, som bor i Trondheim.

Hest og kuer

På fjøset på Kokkimbråten kunne det være fire-fem storfe, og på stallen en hest. Astrid og Anders Kokkim drev med husdyr til omkring 1970. Ifølge Gårdskart på nett er det østre Kokkimbråten på ganske nøyaktig 100 dekar, hvorav rundt 20 dekar er dyrket jord.

Ved siden av driften på småbruket, jobbet Anders i lensa på sommeren og ellers i året virket han dels som tømmerhogger og dels som sagbruksarbeider.

Astrid skjøttet hus og hjem, og tok sin del av gårdsarbeidet når Anders var ute i jobb. Dessuten ble Astrid Kokkim mye benyttet som kokke i private selskap. Mange var de bryllupene og konfirmasjonsselskapene hvor det var

Astrid som sto ved grytene.

Astrid døde 3. juni i 1977, Anders 5. mars 1987.

Sønnen overtar

Neste eier på østre Kokkimbråten ble Per Kokkim, sønnen til Astrid og Anders. Overtakelsen skjedde i 1973. Selv hadde ikke Per da bodd i Varteig på en god del år. Han giftet seg i 1963 med Kari Ruud (født i 1943) fra Røyse i Hole, og etablerte seg med familie på Hønefoss.

Jorda på Kokkimbråten ble derfor leid bort, og det var også leietakere som bodde i våningshuset på bruket. På Hønefoss fikk Kari og Per Kokkim sønnene Anders i 1964 og Kjell i 1972.

Per Kokkim var ansatt i Forsvaret, og var i mange år knyttet til sambandsvirke ved radiostasjonen på Helgelandsmoen, i regi av NATO. Han døde 16. april i 2011.

Monika Kokkim giftet seg i 1964

Ville ha vei fra Kokkimbråten til Bjørnlena

Mye hadde trolig sett annerledes ut mellom Kokkimbråten og Stenkleva dersom oppsittere i området hadde fått det som de ville i 1953. Nå er jo samtlige av de gamle boplassene borte.

Det sterkt uttrykte ønsket i 1953 var nemlig en ny vei fra Kokkimbråten, forbi Berger og Myrås og fram mot Bjørnlena, for derfra å kunne gå videre til Engebråten. Den skulle i så fall avløst den gamle gårdsveien fra Gryte til Bjørnlena.

Kommunale midler fantes imidlertid ikke, og i 1960 ble planene definitivt skrinlagt. Da hadde også fraflyttingen fra området startet.

Samlet seg foran TV-apparatet

På Kokkimbråten var man tidlig ute med eget TV. Monika Kvisler husker ikke året, men forteller at det var fosterbror Per Kokkim som kjøpte fjernsynsapparatet.

– Dette var lenge før folk flest hadde fjernsyn, og derfor kom det unger – og noen voksne også, for den saks skyld – fra hele nærområdet for å se på TV. Endog fra Os kom det folk for å oppleve dette vidunderet. Stua var fullsatt, erindrer Monika.

med Erling Kvisler (født i 1941) fra Os, og bygde seg hus på tomt utskilt fra Kokkimbråten. Det er for øvrig tre tomter og deler til en fjerde boligtomt som gjennom årene er utskilt fra gården.

Hos Monika og Erling på Enerbo ble det tre barn, Hilde (født 1965, gift Asbjørnsen), Yvonne (født 1966, gift Arntsen) og Ole André (født 1969).

Gården herjes av brann

I 1996 kjøpte Jan Willy Haglund (opp-rinnelig fra Hafslundsøy, født i 1966) Kokkimbråten. Han og samboer Nina Ringsby (Rakkestad-jente, også hun født i 1966) bodde på småbruket fram til 2000, mens moren Rakel Haglund var bosatt der fram til 2001.

Fra Kokkimbråten flyttet Nina og Jan Willy til gården Nygård i Rakkestad, som Haglund nettopp hadde kjøpt. I 2003 kjøpte han også Søndre Spydslaug, og sammen med Nygård og Kokkimbråten ble dette én driftsenhet. Senere kjøpte Jan Willy Haglund også gården Lilleheier i Degernes, der familien bor i dag.

Nina Ringsby og Jan Willy Haglund har to barn. Jesper ble født i 1999 mens familien var bosatt på Kokkimbråten,

mens Frode ble født i 2004 da de bodde på Nygård.

Kokkimbråten brenner

I juni 2002 ble Kokkimbråten herjet av brann. Våningshuset ble helt ødelagt, og bryggerhuset ble sterkt skadet. Boligen var fullrenovert da brannen oppsto. På det tidspunktet var låven revet.

Etter brannen er det bygd ny bolig på gården, og det er også reist et kombinert redskapshus og stall i forlengelsen av bryggerhuset, samt et mindre uthus. Det har imidlertid ikke vært bosetting på gården siden brannen.

Familien Haglund/Ringsby hadde et par hester mens de bodde på Kokkimbråten. Senere har det ikke vært dyrehold på bruket, men det er grasproduksjon på det dyrkbare arealet.

Den gamle driftsbygningen på Kokkimbråten var fra rundt forrige århundreskiftet, mens bryggerhuset skal ha blitt oppført omkring 1905. Våningshuset var eldre, trolig fra rundt 1870. Boligen var for øvrig oppført i tre byggetrinn, og det var bare kjøkkenet og et kammers som hadde tømmervegger. Siste påbygget kom på 1960-tallet.

*Jan Willy Haglund har eid Kokkimbråten siden 1996. Her med gårdstunet i bakgrunnen.
Foto: Øistein Bøe*

XL BYGG KLAPPET & KLART

Stort utvalg - lave priser

- Vinduer - dører - listverk - gulv - isolasjon - tak
- terrasse - veggplater - panel - kjøkken - garderobe
- verktøy - maling osv.

HVIS DU IKKE VIL, KAN ELLER HAR TID, HAR VI HÅNDVERKERE SOM TAR HELE JOBBEN FOR DEG

**RING OLE KRISTIAN
992 88 590**

For produktinformasjon eller bestilling av varer:

XL BYGG KNATTERUDFJELLET

FREDRIKSTAD ØST

Kjøberg industriområde,
Strykerveien 5, 1658 Torp
Tlf 69 35 56 60, fax 69 35 56 79
Man-fre 7-17, lør 9-14

FREDRIKSTAD VEST

Fjeldberg
Onsøyveien 20
1614 Fredrikstad
Tlf 69 36 77 80
Man-fre 7-18, lør 9-14

ISE

Knatterudfjellet
1730 Ise
Tlf 69 16 18 20
Fax 69 13 23 08
Man-fre 7-17
lør 9-14

SPYDEBERG

Tronstadveien 4,
1820 Spydeberg
Tlf 69 83 32 80
Fax 69 83 60 96
Man-fre 7-18
lør 9-14

SLITU

Morstongveien 54
1859 Slitu
Tlf 69 84 64 00
Fax 69 84 64 19
Man-fre 7-16
lør 9-14

MOSS

Rabekkgata 9
1523 Moss
Tlf 69 24 19 00
Man-fre 7-18
lør 9-14

xl-bygg.no

***Vi er et murerfirma som holder til i Sarpsborg.
Vi utfører alt i murerarbeid: Flislegging,
peismuring, skiferlegging og betongarbeider.
Kontakt oss for et uforpliktende pristilbud!***

epost: jan@mestermur.net

Telefon: 904 06 407

Adresse: Nordbyveien 2, 1734 Hafslundsøy

Mesterbygg
Sarpsborg AS

Tlf 69 15 80 40 - Fax 69 15 80 41

**Kvalitets-
håndverk &
Service**

Påtar oss alle typer oppdrag innen murer- og tømmerfaget

Lorentz Christer Lunde

Mob.: 994 44 703

E-post: christer@mesterbygg.no

Leif Rangøy

E-post: leif@mesterbygg.no

Mob.: 905 69 009

HAGE- MASKINER a.s

**Det du trenger til hagestell!
Gressklippere, snøfresere, motorsager o.a.**

Vesttorp, 1747 Skjeberg - Telefon 69 16 82 88 - Mobil 915 79 598

John Walter Johansen
BRANN & SIKKERHET AS

John Walter Johansen
Daglig leder/Konsulent

Hasle Hageby 17, 1734 HAFSLUNDSØY
Tlf. 69 15 20 00 Fax 69 15 20 01 Mob. 911 22 520
E-mail: john-w-j@online.no

Vi tar hånd om prosjektet

Vår spesialkompetanse er miljørettet prosjektarbeid innen generell infrastruktur. Spesielt gjelder dette innenfor feltene veg, vann og avløp, og da med hovedvekt på feltutbygging og saneringsprosjekter. Vi bistår også med tjenester knyttet til arealplanlegging.

Våre oppdrag omfatter alt fra skisseprosjekter via detaljprosjektering og byggeledelse til prosjektledelse.

Ingeniørfirmaet Svendsen & Co AS
Surfelling 2, 1739 Borgenhaugen
Telefon 911 73 230 - www.svendenco.no

INGENIØRFIRMAET
SVENDSEN & CO AS

*Apoteket i Sarpsborg hvor du treffer
Vartinger.*

 ditt apotek

– vi gir deg bedre helse

SARPSBORG APOTEK
St. Mariegt. 96/98
tlf 69 12 00 12

BR ARF- Autorisert
Regnskapsfører

Brattset Regnskap

Brenneveien 85, 1735 Varteig
Tlf 69 13 28 40 - 907 53 371
post@brattset.no

Byens eldste og største butikk - etablert 1896

L. Evensen as

FRIGAARD GRUPPEN

69 97 39 00

Bredmyra 4

1739 Borgenhaugen

SARPSBORG **KOMMUNE**

støtter det lokalhistoriske arbeidet

Kultorp Bilservice AS

Din sikkerhet - vårt ansvar!

Telefon: 69121350

AutoMester.no
Flere glade bilister

BILVERKSTED OG EU-KONTROLL FOR ALLE MERKER

FRODE THORSEN

Malermester

Iseplasseveien 27 • 1730 Ise • Tlf: 917 38 442 • malerfrode@gmail.com

Tor-Ingar Walther

AUT. MASKINENTREPRENØR

Dueholveien 102
1735 Varteig
Telefon 69 13 28 80
Mobil 913 37 910

tor.ingar.walther@hotmail.no

Speedheater maling og lakkfjerner gjør maling og lakkfjerning til en lek. Kan brukes på hus, hytte og båt, utvendig og innvendig. Dører, vinduer og møbler.

Speedheater Metoden bygger på malingsfjerning på treverk med IR-teknikk.

Speedheater Metoden er skånsom mot tre og anbefales derfor av [Riksantikvaren](#) både i Norge, Sverige og Finland.

Speedheater varmer opp den gamle malingen/lakken ved hjelp av IR metoden.

IR-varmen løsner maling og lakk raskt og effektivt. Deretter er det lett å skrape den bort. Overflaten er klar til og males rett etter at den gamle malingen / lakken er fjernet.

Speedheater 1100 IR system Standard.

Består av verktøybox m/ Speedheater, 2 skrapere og 2 kroker

ALLTID HER FOR
deg

begravelsesbyrået
Tore E. Nilsen
- et norskeld familiebyrå

Statsminister Torps vei 15, 1722 Sarpsborg
Telefon 69 10 46 10 • www.toreenilsen.no

Varteig Historielag

Stiftet 8.2.1982

Internett: www.varteig-historielag.no

Org.nr.: 991 901 809

VARTEIG HISTORIELAG har som formål å vekke og fremme den historiske interesse blant bygdas befolkning og andre som er interessert i bygda. Dette gjøres ved bl.a.

- å avholde møter med lokalthistoriske foredrag
- innsamling av kildemateriale og gjenstander av historisk verdi
- registrering og bevaring av kulturminner
- stimulering og hjelp til slektsgranskere

VARTEIG HISTORIELAG har 2 æresmedlemmer og ca 130 ordinære medlemmer. Medlemskontingent for 2015 er 200 kr (100 kr for familiemedlem).

E-postadresse er: varteighistorielag@gmail.com

Styret i Varteig Historielag 2015:	Leder	Oddveig Nilsen	oddveig.nilsen@gmail.com	411 07 727
	Nestleder	Arild Smaaberg	arilsmaa@online.no	913 17 213
	Sekretær	Ingrid Kullerud	inkuaku@hotmail.com	971 73 503
	Kasserer	Terje Bergby	tbergby@hotmail.com	959 96 742
	Styremedl.	Gunnar Kultorp	gun-kul@online.no	924 17 534

Interessert i mer Varteigstoff? Da kan kanskje noe av det Varteig Historielag har utgitt siden 1982 være av interesse:

Ingahefter fra 1985 (noen få årganger er utsolgt):

Hefter før 2010 kr 50, fra 2011 til 2014 kr 70 og fra 2015 kr 100. Ved samtidig innkjøp av mange hefter gis rabatt.

Gamle Varteigfilmer som er overført til DVD koster kr 170 pr. stk:

DVD 1: «Fra grendeskole til sentralskole.» «Varteig 1961-100 år som egen kommune.»

DVD2: «Varteig anno 1984: Varteig - bygda vår, del 1 og 2.»

DVD3: «Gamle minner - ny tid! Kommunestyre- og lensehistorie.»

CD med trykket ordbok: «Sånn prekæ døm i Varte før i tiæ» kr 150

Gamle kalendere (utgitt fra 1985) med fotografier fra Varteig, selges for kr 30.

Turhefter som kan fås på papir eller som PDF-fil koster kr 30:

2011 Høstvandring i Bøkkroken, 2012 Vestgård, Basken og Strømmes, 2013 Høstvandring i Spydevoldkroken, 2013 Månedens tur (Fra Bøsaga om Kongsrud, Moene, Lundsskauen og Kullerudmosen)

For mer informasjon: Se våre nettsider. For bestilling: Kontakt redaksjonen.

«Forstår vi historien er vi godt rustet for fremtiden»

Park & Anlegg AS har viktige samfunnsoppdrag for Statens vegvesen, Jernbaneverket, kommuner, offentlige og private virksomheter. Vi er 185 dyktige medarbeidere som sammen omsetter for ca. 600 mill kr. Vår vekst og posisjon kan vi takke våre flinke kompetente medarbeidere for, som står på hver dag for å skape en god og trygg arbeidsplass med fokus på fornøyde kunder.

Vi dekker følgende markedssegmenter:

- Kommunaltekniske anlegg
- Grunnarbeid ● Vei
- Eiendom
- Jernbane ● Utemiljø
- Bruer og konstruksjoner
- Vedlikehold ● Ytre miljø.

Park & Anlegg AS støtter det viktige arbeidet Varteig Historielag gjør! Kultur og historie sier noe om hvem vi er, og hvilke verdier vi verdsetter og fremhever som viktige. Dette skaper gode holdninger, motivasjon og trivsel. Historielagets verdier fremmer respekt, inkludering og deltagelse, og er helt i tråd med våre verdier i Park & Anlegg AS som er:
Trygg - Stolt – Nytenkende

Gårdbrukere og grunneiere med behov for å fylle opp og forbedre sine driftsforhold på dyrket mark og utmark, oppfordres til å ta kontakt med oss på tlf. eller e-post.

Park & Anlegg AS

Trygg - Stolt – Nytenkende

Hasle Trafo 35, 1734 Hafslundsøy Tlf. +47 69 13 03 90
post@park-anlegg.no - www.park-anlegg.no

HISTORIEN gjentar seg, VARTINGENE kjøper bil hos

Brennes Auto

Klokkergårdveien 9, 1711 Sarpsborg

Tlf. 69 16 17 00

www.brennesauto.no